

AIDAI

1959
NR. 9

TURINYS

NOVEMBER, 1959

AIDAI-ECHOES, cultural magazine published monthly, except July and August, by the Franciscan Fathers, Kennebunkport, Maine. Subscription $6.00, single copy 60c. Second-class postage paid at Brooklyn, N. Y.

AIDAI

MĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS

1959 METAI LAPKRIČIO MĖNUO Nr. 9 (124)

VEIKLA IR BENDRUOMENĖ

VYTAUTAS VOLERTAS

Išskirtinė padėtis

Normalaus gyvenimo kraštuose ir pastoviais laikais žmonių rūpesčiai nėra dideli. Lieka tik pasistengti, kad susikūrus kiek galima lengvesnes sąlygas: augštesnį atlyginimą ir parankesnį darbą, dailesnį drabužį ir saldesnį kąsnį. Kas turi platesnį sielos pasaulį, nesunku ir jį užpildyti. Maldos namai ir žaidimai, menas ir pramogos pasiekiami be didelių kliūčių. Mokslo, garbės ir įtakos ieškoma tik dėl to, kad lengviau prasivertus ar troškimus patenkinus.

Mūsų siekimai yra gerokai platesni. Šalia asmeniškos aplinkos, kuriai esame verčiami skirti daug daug dėmesio, turime ir visuomeninio pobūdžio įsipareigojimų: politiniai ir kultūriniai uždaviniai, tautinės gyvybės išlaikymas, artimųjų šalpa. Nors šios apraiškos nėra išskirtinai užtinkamos lietuviškoj visuomenėj, jų sprendimo būdas mūsų tarpe yra kitoks, kaip reguliariam kely esančiose tautose. Normalioje valstybinėje santvarkoje politika, kultūra, tautinės sąmonės vystymas ir šalpa yra suprofesinti užsiėmimai. Vidaus ir užsienio reikalais besirūpiną pakankamai atlyginami. Kūrėjui, švietėjui ir dvasiškiui pragyvenimas užtikrintas. Net ir vargingųjų pastogę praskaidrinti besistengią nėra palikti tuščiomis rankomis. Tačiau mes esame aplinkybių verčiami šiais uždaviniais rūpintis šalia kasdieninių darbų, gerai suprasdami ir žinodami, kad minėti reikalai yra ne pramoga, bet tautiniai įpareigojimai, už kuriuos atlyginimo beveik nėra.

Visus užsimojimus už privačių namų lietuviai įpratome vadinti veikimu. Dešimtmečiais su juo nesiskirdami, sukūrėme šiam darbui metodus ir tvarką, prisirišome prie jos ir šiek tiek pamiršome veiklos paskirtį. Dažnai vadovaujamės šūkiu! "veikimas veikimui," už tai ir atsiekimai neprašoka pačio veikimo. Šis šūkis nėra teisingas, nes veikla, kuriai esame įpareigoti, turi aiškų tikslą ir griežtus uždavinius. Nei vienas mostas ar žodis negali būti eikvojami, nei vieno žingsnio be aiškios krypties.

Kadangi veikla turi paskirtį ir tikslą, ji negali būti atsitiktinė. Atsitiktiniai reiškiniai atsiranda be nustatytų priežasčių, jų tąsa ir vyksmas sunkiai apvaldomi. Jie blėsta, banguoja, o padarinių numatyti negalima jokiais dėsniais. Mūsų veikla turi išauginti vaisių ir dėl to ji privalo būti planuota, visuotinė ir nuolatinė.

Pagrindiniai bruožai

Žinant, ko norime pasiekti, pirmon galvon tenka išmąstyti sąlygas ir gerai jas pažinti. Pažinus būtina su jomis apsiprasti. Šiuo laiku, kai aplinka lietuviškam darbui išeivijoje nėra prieteliška, dažnai padejuojame ir graudinamės, skųsdamiesi slegiančiomis aplinkybėmis. Verkšlenimas sunkia dalia pradeda užimti darba-

vimosi vietą. Nesėkmės verčiamos į neviltį. Jei kas nevyksta, kaip tikėtasi, kaltes atgalia ranka ir greitu mostu prižeriame sąlygoms. Toks nusistatymas padeda atsikratyti įpareigojimais, tačiau žlugdo kūrybą, išradingumą ir atsparumą. Kas su aplinkybėmis apsipranta, tam lengva jas įveikti. Kartu išvengiama ir nuostolingo laiko eikvojimo, sunkią dalią apraudojant.

Kai aplinka ištirta ir susigyventa su mintimi, kad greitai jos negalima pakeisti, tenka numatyti, kas darytina. Kas darytina, kad įpareigojimus išpildžius, nors tektų drabuotis su kliūtimis, užsimojimus dėstant pagal aplinkybių rikiuojamą taktiką? Čia yra planavimas, būtinas kiekvienoje srityje, be kurio sunku verstis ir mūsų veikloje. Darbo išdėstyme būtina numatyti, kas jam vadovauja ir kas už jį atsakingas. Atsakomybė grįstina ataskaita prieš tautą ir prieš savą sąžinę, kurioje neturi būti žiūrima, kas savaime pasidarė, bet kas atlikta, dideles pastangas parodžius.

Kaip negalima pasitikėti atsitiktiniais darbininkais, taip ir lėšų ieškojime turi būti detalus planas, išdirbtas gudria forma, kuri savyje atšviestų ir sąlygas ir galimumus. Čia įeitų asmeninės aukos ir kiekvieno tautinės šeimos nario būtini įnašai lietuviškam darbui remti, pinigų ieškojimas svetimuose fonduose bei kišenėse ir savo kapitalo plėtimas jo ekonomine apyvarta.

Tenka gerai apsižiūrėti, kad nebūtų nuošalyje palikti svarbūs reikalai. Kiekvienas dažnai mėgsta pirma imtis tų darbų, kurių nauda greičiau pastebima, arba su kuriais susietas didesnis asmeninis pasitenkinimas. Gerai vykęs koncertas rengėjams mielesnis, kaip solidarumo mokesčio ir aukų Balfui rinkimas. Dainų švenčių organizatoriai išpopuliarėja greičiau, kaip šeštadieninės mokyklos mokytojai. Tačiau darbas lituanistinėse mokyklose, jaunimo stovyklų organizavimas ir knygos paskleidimas lygiai reikalingi ir svarbūs su kitais užsimojimais.

Darbuose ir planuose vengtini lygiagretumai, pasikartojimai ar grįžimas atgal. Kad neišmėtytume energijos ten, kur nebūtina ją eikvoti, tenka suktis taip, kad rankomis nekliudytume to, kas kitų atliekama. Mums būdinga daugelio užsimojimų pradėjimas iš pradžios keletą kartų. Ar tai būtų kultūrinių institucijų kūrimas, politinių vienetų organizavimas ar visuomeninių tikslų siekimas, dažnai grįžtame po kelis kartus į tą pačią vietą, iš kurios prieš kelis ar net keliolika metų esame išėję. Vietoj taisę, lyginę nesklandumus, šalinę nenumatytas kliūtis, griaunam viską iki paskutinio akmens ir vėl statome. Todėl planuose tenka skirti vietos ir laiko nesklandumams išlyginti, kad išvengus eikvojimosi.

Darbuose būtina siaurinti kalbėjimo sritį ir plėsti akciją. Siūlymų, pataisymų bei kritikos nestokojame. Kur tau! Žodžiai visuomet bėga per kraštus, nenaudingai teka purvan, ir jų niekad niekad nepritrūksta. Blogiausia tai, kad jie esti perdaug bendrinio pobūdžio, be konkrečių gairių, dėstą ir aiškiną aksiominius dėsnius. Daug pelningiau, regis, būtų užgriebti mažą darbelį, jį iki galo išvesti nors ir su mažomis klaidomis, negu, rankas šonuos įrėmus, patarimus dėstyti.

Atliktinų uždavinių numatymas, jų racionalus paskirstymas atsakingiems asmenims, pasikartojimų šalinimas ir lėšų ieškojimas sudaro mūsų darbų planavimo sritį.

Mūsų tautos išeivijos dalis, turinti didelius įpareigojimus skurdžioje aplinkoje, juos pakenčiamai atlikti gali tik tada, kai veiklai įstengsime suteikti visuotinumo bruožą. Tik to, kas save iš tautinės šeimos išskyrė mūsų interesams priegaištingu darbu, bendrųjų uždavinių vykdyme nelaukiame. Visi kiti, kurių prigimtyje yra lietuviškumo žymių — būtų kalba ar kraujas — turi nešti bent mažą naštos dalį. Pareigos atsisakymas taip pat yra pragaištinga veikla prieš visą lietuvių tautą, kiekvieną dezertyrą išbraukianti iš mūsų mažytės šeimos.

Veikla taps visuotinė, kai liausimės galvoję, jog ji yra tik viena iš mūsų pramogų. Ji privalo tapti gyvenimo dalimi, lygia su duonos parūpinimu sau ir šeimai, nes ir lietuviškumo žymė taip pat yra gyvenimo dalimi. Uždaviniai negali būti atliekami tik tuo laiku, kada nesusirandama, ko griebtis. Veikla privalo eiti ir asmeniškų reikalų sąskaiton, o ypač smulkesniųjų reikalų. Kaip kiekvienas rūpestis paima vargo ir laiko, taip ir šis. Jis turi būti įrašytas mūsų darbotvarkėn su jam numatytu laiku.

Teisinimasis, kad tolimas atstumas, darbais apsikrovimas, šeimos padėtis trukdo dalyvauti darbuose, nėra pakankamas. Jei kas trukdo žmogui valgyti, jis miršta fiziškai. Jis dėl to stengiasi, kiek įmanydamas, kad ši svarbi pareiga pilvui būtų atseikėta. Jei kam sąlygos neleidžia eiti kartu su tautine srove, tekeičia jas, jei nenori mirti tautine prasme: tesikelia arčiau gyventi, tebando kitaip užsiėmimus surikiuoti. Savąjį gyvenimą planuojant, negalima užmiršti ir lietuviškųjų reikalų.

Kiekvienas tikslas tol lieka vietoje, kol judama jo kryptimi. Tačiau jei šis judėjimas aplėtėja arba visai sustoja, patsai tikslas ima

slinkti tolyn, o ramybės laikotarpio metu atstumas didėja. Mūsų veikloje žalingas bet koks tempo sumažinimas, o sustojimas būtų pragaištingus. Jei bent akimirkai poilsiui nuleistume rankas, nejučiomis prarastume ir tai, ką šiandien dar turime. Nutautėjimas paspartėtų, išsibarstymas pasiektų augščiausią laipsnį, didelė žmonių dalis įkristų neprižadinaman snaudulin. Veikla turi vystytis nenutraukiamai, be bangavimų ir sulėtėjimų. Jos greitis privalo tolygiai didėti, nes kol kas dar yra jėgų pagreičiui suteikti. Nuolatinis budėjimas išlaikys mūsų akis plačiai atvertas.

Reikalavimai ir bendruomenės žymės

Mūsų darbai, deja, iki šiol nėra pakankamai sėkmingi, nes veikloje stinga būdingiausių bruožų. Šį nesėkmė dažnai atsiliepia nusivylimu. Tačiau šis nusivylimas yra be pakankamo pagrindo, nes koordinuotai veiklai pastangų nebuvo rodyta. Net ir tikrame kelyje atsistojus, staigių pagerėjimų kurį laiką nebūtų galima įžiūrėti. Kiekvienoje srityje reikia triūso ir atkaklumo, kol prasiveržiama, prasilaužiama pro pirmąsias užtvaras. Tik tada, kai dirva esti gerokai apvalyta, ima želti daigai, o po jų ir grūdas ateina. Kiek kaiko ir pastangų sueikvota, kol pirmąjį atomą išlukšteno! O štai, po penkiolikos metų, atominiai povandeniniai jau po ašigalio ledais narsto.

Nors lietuviškieji reikalai išeivijoje gerokai užleisti, padėtis nėra beviltiška. Lieka tik liautis ašarojus ir griebtis išmintingo darbų koordinavimo, kad jie turėtų planą, būtų mūsų visų remiami ir niekad nesustoją.

Kad šiuos bruožus bent apytiksliai veikloje įrėžus, tenka ieškoti, kas ją tvardytų ir būtų atsakingas už išdavas. Sambūris ar vienetas, kuris galėtų pareigą atlikti, pats privalo turėti keletą būtinų žymių:

1. sambūrio dėmesys turi būti ne viename taške sukoncentruotas, bet išplėstas po visą lietuviškąjį gyvenimą;

2. jis privalo apimti įvairių sričių ir sugebėjimų žmones;

3. turi būti visuotinis, jungiąs visus geros valios lietuvius;

4. vieneto ar sambūrio veikla privalo būti universali, neatremta į vienos kolonijos ar vieno krašto sąlygas;

5. mūsų tautinės šeimos pasitikėjimas šiuo vienetu turi būti didelis;

6. vieneto tikslai negali būti riboti trumpu laiko periodu, bet nepabaigiamai ištęsti į begalybę.

Atsakymą galime rasti Pasaulio (ir atskirų kraštų) Lietuvių Bendruomenėje. Jos iki šiol įsigytas charakteris ir žymės, kurias savo veide LB stengiasi artimoje ateityje įspausti, anksčiau vardintus reikalavimus atitinka. Jos siekimai nesiriboja siauromis sritimis, bet yra atremti į lietuviškosios gyvybės išlaikymą ir į turtų krovimą ateičiai, kur subėga ir visų darbų bei užsimojimų keliai. Visuotinumas yra pagrindinis LB ženklas, ir jos pastogėje vieta paruošta turtingam ir nuskurdėliui, kūrėjui ir pasimetusiam, jaunam ir senukui, kad visų sričių ir visų pajėgumų lietuviai, susirinkę vienan būrin, galėtų viens kitu pasiremti. Šio sambūrio darbai ir tikslai neišsemiami tol, kol bus gyva bent mažytė tautos dalis, ir jokia kita organizacija negali įsigyti didesnio pasitikėjimo už LB visuotinį, pastovų ir mūsų visų rankomis bei išmintimi tvarkomą vienetą.

Darbų sritys

Kol kas esame griežtai atskyrę vieną nuo kitos mūsų darbų sritis, laikydami jas nepriklausomomis ir net priešiškomis. Kultūrininkai griežtai atsiriboja nuo politinių svarstymų ir nuo kasdieninio visuomeninio gyvenimo, bijodami užsikrėsti kokia nelemta liga, tačiau reikalaudami paramos. Kieno vardas buvo ar yra susietas su pasisakymais politiniais klausimais, tas laikomas suteptu ir menkesniu. Kai keli ekstremistai griebėsi propaguoti bendradarbiavimą su Lietuvos okupantu, kietai pakaltino politikus, kaip didžiausią kliūtį jų užsibrėžimuose, nors patys neapsižiūrėjo, kad jų siekiamas bendradarbiavimas būtų turėjęs daugiau politinės (ir tai neigiamos) kaip kultūrinės reikšmės. Į visuomenininkus, pačius kukliausius, taip pat žiūrima tik kaip į paprastos košės maišytojus, kurių vieta ne prie bendro stalo, bet virtuvėje, kad kitiems patarnavus. Dar blogiau su šalpa. Ji imta laikyti privačiu keleto asmenų rūpesčiu, ir ja susidomėjimas labai ribotas. Apie ją kalbama mažiausiai, kaip apie mus tiesiogiai neliečiantį reikalą.

Šį mintijimą reikia neatidėliotinai revizuoti. Kad išliktume gyvi ir sveiki, neturime nuvertinti politinių svarstymų, kurių tikslas yra kraštui laisvės atstatymas. Laisva šalis tautos gyvybei yra lygiai svarbi, kaip kiti reikalai. Žydų tauta, tūkstančius metų nenustojusi savo bruožų, iš akių niekad nepaleido savos valstybės atkūrimo. Lygiai svarbus yra kultūrinis judėjimas. Juo ugdome ir ryškiname lietuviškam charakteriui būdingus bruožus, krauname turtą šiandienai ir rytojui. Be to, pro čia

lengviausia, bent teoretiškai, prabilti išėjus iš savo namų, nes ši kalba suprantama ir amerikiečių ir visuose kituose kontinentuose pačiomis egzotiškiausiomis kalbomis šnekančių žmonių. Tautinis auklėjimas, būtų jis vystomas parapijinėje ar šeštadieninėje mokykloje, jaunimo organizacijoje ar vasaros stovykloje, yra vienintelė garantija ateičiai. O šalpa? Ar ne ja palaikoma šeimos fizinė gyvybė, kai varge ir ligoje atsidūrusius išgelbstime?

Kuri šių sričių svarbesnė, sunku nuspręsti. Tačiau nei viena iš jų negali būti nuslopinta, visos privalo egzistuoti ir turi būti aktyviai puoselėjamos. Veikla pašvęstina ir Lietuvos laisvės kovai ir tautinės gyvybės išlaikymui, nes visi darbai, kaip juos beskirstytume sritimis, reiškia tą patį.

Kokiam santykyje su šiais uždaviniais yra LB įsipareigojimai, kuriuos ji pati sau pasirašė? Kiekvieno krašto LB turi šiek tiek skirtingus planus, tačiau visuose rasime: išlaikyti lietuvybę. Ar tai ne tas pats, apie ką anksčiau kalbėjome?

Tiesa, JAV LB šiandieniniai tikslai ir triūsas stipriau pabrėžia tautinius kultūrinius bruožus, daugiau koncentruojantis ryšio palaikyme tarp savų žmonių, lituanistiniam švietime, kūrybinių jėgų vystyme ir rėmime. Tačiau šis stipresnis dėmesio kreipimas į kultūrinį gyvenimą turi rimtas priežastis. Jų yra dvi: Pirma, nutautėjimas JAV vyksta sparčiau, kaip kitur, tad pirmoje eilėje reikia stengtis jam paruošti užtvaras. Antra, čia yra atskirų institucijų, specialiai užsiėmusių politika ir šalpa, savo darbą atliekančių patenkinamai. Todėl visai protingai elgiamasi, kai jėgos spiečiamos ten, kur jų daugiausia reikia ir kur jų mažiausia iki šiol buvo, nesimaišant į kitų institucijų sprendžiamus uždavinius. Tačiau LB jokiu būdu nėra atleista nuo pareigos kitur pasižvalgyti. Jei rytoj sušlubuotų Vlikas ar Altas, jei Balfas taptų neefktyviu, šių institucijų darbo perėmimas būtų neišvengiama LB prievolė. LB tikslai nesikeičia, tačiau darbų pobūdis priklauso nuo reikalavimų. Kur bendruomenė sąlygų bus pašaukta, ten ji privalo eiti, vykdydama savo uždavinius ir paskirtį.

Kai ant pečių guli tokia našta ir taip didelė atsakomybė, LB juokų krėsti negali. Su ja taip pat negali juokauti nei pavieniai asmenys, nei politiniai ar kultūriniai sambūriai. LB žaidimams laiko nėra. Ji neturi laiko bevaisiams užsiėmimams, trypčiojimams ir plepalams. Sunkus, nepaliaujamas ir produktyvus darbas yra jos duona. Bet šioje paskirtyje glūdi ir jos jėga.

Artimiausi uždaviniai

Žinoma, iki šiol kalbėjome tik apie mūsų mintyse ir širdyse egzistuojančią LB. Dabartinė, ypač kurią turime JAV, toli gražu nėra pasiruošusi jai numatytai paskirčiai. Jai tenka dar augti ir daugiau subręsti. Tačiau ji yra vienintelė viltis. Iš jos privalo išsivystyti jėga, kuriai kiekvienas iš mūsų eis talkininkauti. Jei šios jėgos nesugebėsime išauginti, svajonės apie planuotą, visuotinę ir nuolatinę veiklą nueis tuščiomis. Niekais nueis ir viltys susilaukti pakenčiamų rezultatų. Ir toliau liksime verstis, kaip kiekvienas išmanome. Keli pasigriebę tąsysime kokį nors smulkų reikaliuką, o svarbūs rūpesčiai liks nepalytėti. Metai mus vargins, gražų ir žvalų jaunimą išpustys po įvairiausias svetimas bendruomenes, o lietuviškoji gyvybė, palengva mirkčiodama, išblės. Mes būsim ištrinti, nuvalyti iš gyvenimo. Requiescant in pace!

Kas šiandien darytina, kad egzistuojančios LB augimą paspartinus? Pirmiausia, reikia gerokai daugiau akcijos ir mažiau pasišnekėjimų. Teoretiškai LB mums aiški ir suprantama. Aiškūs ir suprantami jos uždaviniai, taip pat ir sąlygos, kuriose reikia jai išsivystyti. Užuot šias sąlygas aiškinus ir verkšlenus, reikia pajudinti rankas.

Gal dėl to, kad prabilti yra lengviau, kaip ką konkretaus nuveikti, dabartinėje bendruomenėje kalbų yra apstu. Šnekama, kas reikėtų daryti, duodami nurodymai, labai daug ir pasigardžiuojant kritikuojama. Einama į detales, jos išdiskutuojamos iki panagių, kiekvienas pajudėjimas susilaukia įvairių nuomonių. Tačiau ne šitai reikalinga. Reikia akcijos ir "akcijos komisijos", kaip vienas rytinio JAV pakraščio suvažiavimo dalyvių išsireiškė

Iš tikrųjų, reikia stipriau paspausti bendruomenės organizavimąsi. Net ir šis organizavimasis turi būti organizuotas. Jį reikia vesti ir prižiūrėti. Tenka gal skelbti vajus, gal bendruomenėn jungimosi metus, gal ką nors panašaus. Reikia stiprios propagandos, kuri eitų ne oficialių raštų forma, bet gyvu, patraukliu žodžiu, tiek spaudoje, tiek susibūrimuose. Tektų pajudėti asmenims, esantiems centro valdyboje, taryboje, apygardose. Tektų nuvykti į apylinkes ir jas paraginti. Susisiekti su tais žmonėmis, kurie galėtų ir privalėtų apylinkes įsteigti, kur jų dar nėra. Šis "revizijos" metodas gali būti efektyvus. Jo nereikėtų palikti neišbandžius, ir bandytini visi padorūs būdai, kuriuos tik pajėgiame sukurti.

Visais atvejais svarbu, kokiems asmenims yra pavesta atsakomybė viename ar kitame dar-

ALBERTAS VESČIŪNAS

ŠOKANTI
(Tušas. 1956)

be. Ypač svarbus asmenų parinkimas bendruomenėje šiuo metu, kai jos pirmuoju siekimu yra augimas ir plėtimasis. Kiekviena diena, kurios pabaigoje negalima konstatuoti, kad atsiektas nors menkutis laimėjimas, yra didžiai nuostolinga. Sveikam organizme augimo procesas vyksta ne laipsniais, bet nepertraukiamu gyvybės didėjimu. Srovenimas turi būti be užsitvenkimų, krioklių ir išsiliejimų. Tuo būdu reikia nepaliaujamai budėti, kad šį srovenimą palaikius.

Tik tie žmonės, kurie mūsų reikalų sprendimą mato vien bendruomenėje, gali ištverti, jai diena dienon tarnaujant. Kas pareigas pasiima ne iš įsitikinimo, bet tik aplinkos paskatintas, lieka pasyviu keleiviu, šios srovelės nešamu paviršiuje, o gal net sukelia pavojų, kad jo plaukimas neužtvenktų tekėjimo. Antra, LB darbininkai turi būti gyvi ir laisvi žmonės. Gyvi energija ir patvarumu. Laisvi mintijime ir rankose. Protinga, taigi, kai neskatinama LB reguliavime maišytis asmenims, kurių galvojimas varžomas vienos ar kitos priežasties. Tačiau nėra sveika, kai vengiama atverti duris žmonėms su ryškia pasaulėžvalgine ar politine spalva, jei jie yra pajėgūs ir moka išskirti bendruomenės uždavinius iš savo asmeninių įsitikinimų. Darbininko vertę nusako ne vardas, amžius, išsilavinimas ar įsitikinimai, bet jo kvalifikacijos LB uždaviniams vykdyti.

Kaip spręstina, kam ši atsakomybė patikėtina? Kas LB veidą tiksliai atpažino nuo pat pirmųjų jos dienų, tas vargiai suklys, jos vagą ateityje reguliuodamas. Dar svarbiau, jei tokio asmens gyvenimas ėjo greta LB augimo. Aktyvi veikla apylinkėse ir apygardose, įgyta patirtis ir lietuviškosios aplinkos nuotaikų pažinimas LB atžvilgiu yra svarbiausios patikimo ir prityrusio darbininko žymės. Kiekvienas asmuo, atsakingam darbui atėjęs iš LB pašalies, su savim atsineša ir šiek tiek netikrumo: ar pajėgs greitai priprasti prie reikalavimų ir įtempto darbo?

Iki šiol JAV LB šiuo atžvilgiu buvo sėkminga. Ankstyvesnioji ir dabartinė centro valdybos atliko daugiau, kaip reikalautina. Nestokojo nei energijos, nei išminties, nei sėkmės.

Augimo sąlygos ir viltys

Verta pažiūrėti, kokiose sąlygose LB turi pergyventi savo augimo perijodą. Atrodytų, kad, LB esant visų tautiečių sambūriu, visi turėtų jai talkininkauti. Šiuo atveju persistengimo nejaustume, ir organizacinė stadija būtų trumpa. Išvengtume ir dažnų paraginamųjų kalbų, kurios sveikos psichologijos individui yra sunkiau pergyvenamos, kaip nedideli įsipareigojimai. Tačiau su širdgėla reikia sakyti, kad mūsų galvojimas gerai apžalotas. Apžalotas įvykių, kuriuos be išimties praėjo kiekvienas mūsų tautinės grupės narys, arba prieš keliasdešimt metų skaudžiai išnaudotas svetimo krašto sąlygų, prie kurių priprasti buvo sunku, arba paskutinio karo eigos. Šie įvykiai reikalavo apie save išsiauginti kiautą, sunkiai pralaužiamą aplinkos, kad save apsaugojus. Buvome priversti egzistuoti panašioje aplinkoje, kaip daugelis gyvių, kurių rytdiena netikra. Šie sutvėrimai, nors prisisotinę iki pat žiočių, griebia viską, kas po kojomis maišosi, nes nėra tikri, ar sekančią dieną neteks kęsti alkio. Jų nuolatiniu užsiėmimu yra maisto ir saugios vietos poilsiui ieškojimas.

Kai instinktai pakeičia galvojimą, psichologija išnyksta. Mumyse mintijimas pralaimingai kovoja su instinktais, dėl to dažnai sunku rasti paaiškinimą kai kuriems reiškiniams. Nėra lengva suprasti ir plačiai išsikerojusį dissocialumą. Bendravimas yra viena iš žmogiškojo charakterio žymių, beveik išnykusi mūsų tarpe, užleisdama vietą neriboto laipsnio individualizmui.

Reikia pripažinti, kad nusivylimas inteligentija savo mokesčio taip pat pareikalavo. Šiais laikais neįmanoma pasislėpti nuo visuomenės akių, o nuolatiniam kontaktui su aplinka mūsų inteligentija nebuvo priaugusi. Jos akcijos ėmė kristi tremties stovyklose, jos nepagerėjo ir emigracijoje. Savisaugos instinktas lygiai stiprus ir šioje visuomenės dalyje, nors ji sąlygas apie save turėtų pajėgti geriau susireguliuoti. Prisideda nemokėjimas susikalbėti savo tarpe, augštas savo asmens vertinimas, nenoras parodyti paslaugą visuomenei, didelio inteligentijos procento ranka mojimas į tautinius interesus. Kai ši situacija plačiai žinoma, būtų bergždžia pasakoti pavyzdžius apie lituanistinių mokyklų ignoravimą, apie visuomeninės pareigos kratymąsi, apie kurtumą LB šauksmui, apie tautinio charakterio išpardavimą, lyg skudurų mainuose su per kaimus keliaujančiu prekybininku.

Nors aplinka nepalanki, LB, žinodama savo atsakomybę, stiprėjimui deda milžiniškas pastangas. Ji neperstojamai šaukiasi visuomenės talkos ir niekad nenustoja vilties jos susilaukti. Šiandien jau aišku, kad didieji pavojai praeiti. Jei pastangos nesumažės, augimas netrukus baigsis. Su džiaugsmu regime, kad greitai ji bus pajėgi vykdyti jos laukiančius uždavinius. Tiesa, nuotrupų liks ir ateityje. Bet kur jų nebūna?

J. AUGUSTAITYTĖ-VAIČIŪNIENĖ

NEBAIGTI VAINIKAI

Mes jų nupinti negalėsim niekad:
Įtikino šalna, sužeisdama gėles.
Vien atminimų nuotrupas paliekat —
Bespindinčias ant skruostų ašaras kelias.

Juokaudami išeiname prieš vėją,
Sugrįžtame tuščiom pakrantėm vakare...
Praeina nuogas medis ir įspėja —
Apvilkt jį niekados nebus valia.

Ir vainikus nepabaigtus paliekam
Šventorių prieangiuos ar kriptose šeimų.
Jie apdulkėję, neįdomūs niekam
Užgrūdintu rytojaus žodžio laukimu.

BAIGIASI DIENA

Diena baigias. Argi nežinojai,
Kad ji turi baigtis?
Skrenda paukščiai, kvepia uogienojai,
Išparduotas kraitis.

Diena gęsta. Vakaras lyg dūmai.
Lyg namų degėsiuos
Skęstų pievos, sodai, girios, krūmai,
Kol tamsa apglėbs juos.

Diena miršta. Graudūs mes paliekam,
Iškalbėję viską.
Vieno žodžio nepasakom niekam,
Kurs skaisčiausiai tviska.

SESUO

Tu kažin kur buvai išėjusi tuokart,
Ir aš viena sėdėjau tamsoje.
Mėnulis leidos padūmavusia sija
Ant mudviejų neužverstų atsiminimo knygų.
Nebemokėjau nė vienos raidės ištart,
Bepindama jas į vainiką dygų.

Maniau, kad mes gyvensime kartu,
Pakol per vandenis takai pradžius;
O kirviai, kirtę gyvus tiem namam medžius,
Ik ašmenų apsitaškys žaliuojančiais pelėsiais.
Iš sėklų, baltkrūtiniam paukščiam pabertų,
Išsišakos šviesa plačiais pavėsiais.

Atsiveria rytų žema anga lėtai.
Tu pareini šešėlyje žvaigždės,
Palšam atole nepalikdama brydės;
Gyventam kambary veri audimą šimtanytį,
Arba tą patį katekizmą beskaitai,
Kurio man nevalia skaityti.

KELIONĖ

Kai vakaro tamsa tuščiom alėjom
Skandino burinius laivus,
Mes eidami, kaip akmenys tylėjom,
Pridengę žiburius melsvus.

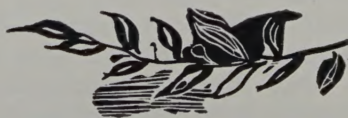
Užkliuvo sutaršytas sparnas vėjo
Už varpinės skersmens plataus;
Netyčia vario varpas sujudėjo,
Pavargęs nuo žvaigždžių lietaus.

Mes rūstūs baltus vainikus padėjom
Statulai, be maldos garsų.
Vėl plaukėme patvinusiom alėjom
Šešėly mėlynų šviesų.

Tekėjo grindinys po mūsų kojom,
Kaip upė dėvinti pilkai.
Mes nekalbėjom, bet gerai žinojom;
Netinka mūs veidam juokai.

Ties paliktų namų akim stiklinėm,
Planetų ženklus nebylius
Stebėdami, tą didžią mįslę minėm,
Kas ištaisys mūs vieškelius!

Paskui į molio krantą apsikniaubėm,
Apkloti vystančia žole,
Siūbavome kviečiais, žydėjom raugėm —
Vėl buvome vaikai tų metų vakare.

LIETUVOS VALSTYBĖS GALYBĖS KŪRĖJAS

DIDYSIS GEDIMINAS (1316–41)

Z. IVINSKIS

1. GEDIMINO VALDYMO PRADŽIA IR JO KRIKŠTO KLAUSIMAS.

Po Mindaugo ir Traidenio Gediminas buvo pirmasis valdovas, kuris Lietuvą padarė stipria ir galinga valstybe. Daugelis jo žygių dėl šaltinių trūkumo liko menkai težinomi, o kartais tik šiek tiek *nujaučiami*. Megzdamas plačius santykius, jis pakėlė savo valstybės reikšmę kaimynuose ir padarė ją žinomą visoje Europoje. Bendraudamas su artimomis krikščioniškomis valstybėmis, Gediminas užmezgė ryšius ir su Apaštalų Sostu. Tik jis neturėjo Mindaugo sėkmės, nes pats nesiryžo krikštytis. Gediminas, nors amžininkų raštuos ir kronikose, kaip ir jo sūnūs (Algirdas ir Kęstutis), dažnai buvo vadinamas "rex", tačiau karaliaus titulo palikuonims neišlaikė, juo labiau, kad Gedimino anūkas karaliaus garbę priėmė kaimyninėje Lenkijoje, Lietuvos valdovui pastoviai tepalikdamas didžiojo kunigaikščio titulą.

Eilė kitų Gedimino atliktų darbų Lietuvai turėjo *ilgo patvarumo*. Vieną iš savo pilių, būtent Vilnių, Gediminas padarė vyriausiu Lietuvos miestu, mūsiškai tariant, sostine. Prie Gedimino įpėdinių tik tas, kas valdė Vilnių, skaitėsi vyresniu už kitus, t.y. didžiuoju kunigaikščiu. Todėl Kęstutis ir Algirdas, norėdami paimti vyriausią valdžią, iš Vilniaus šalino brolį Jaunutį. Kęstutis vyriausiuoju Lietuvos valdovu tetapo 1381, kai pats, išvaręs Jogailą, atsisėdo Vilniaus pilyje. Ir Vytautas įgijo didžiojo Lietuvos kunigaikščio titulą, kai 1392 gavo vyriausią Lietuvos miestą Vilnių; taip ėjo ir toliau.

Gediminas išgarsėjo kaip sėkmingas rytinių rusų žemių jungėjas prie Lietuvos. Jis pajungė Lietuvai į Kijevą krypstančias Pinsko ir Turovo kunigaikštijas. Jo įtaka kilo ir Smolensko kunigaikštijoje. O išplėsdamas santykius su Pskovo ir Didžiuoju Novgorodu, Gediminas vykdė savo *antimaskvinę* politiką. Tad jo globos ieškojo ano meto Maskvos priešai. Vieni iš tokių buvo Volgos augštupyje Tvērēs kunigaikščiai, kurie, kaip Maskvos varžovai, pastoviai palaikė draugišką sąlytį su Gediminu ir jo įpėdiniais. Jo nustatyta politinė programa ilgam paliko Lietuvos ateičiai. Gediminas vėl, kaip ir Traidenis, jungē kitų baltų žemes į savo valstybę, paimdamas taip pat dalį Jotvingos. Jis prisiėmė ne tik lietuvių, "daugelio rusų", bet ir žiemgalių kunigaikščio ir "vado" titulą.[1]

Gedimino dinastijai 14-me amž. teko didelė laimė, kad vienas po kito iš eilės sekė žymūs valdovai, ir taip per visą šimtmetį iki Vytauto mirties. Pats Gediminas, lygiai kaip ir jo sūnūs, užaugino sūnumis gausias šeimas, taip pat ir žymų skaičių dukterų, padedančių vedybomis sustiprinti politinius ryšius ir teritorialinius laimėjimus.

Gediminas paveldėjo slegiantį pirmatakų palikimą, būtent, nesibaigiančias kovas su kryžiuočiais. Jis išvystė stiprų pasipriešinimą. Jo laikais Lietuva buvo aptraukta dar didesniu tinklu pilių, sudarant visą gynybos sistemą, paskui paveldėtą Kęstučio ir Algirdo. Sunkiau prieinamose vietose, ant skardžių, tarp balų ir krašto gilumoje, kaip liudija išlikę piliakalniai, buvo įrengta daug pilių. Jų įgulų pareiga buvo ne tik pačią pilį ginti, bet, priešui pasirodžius, iš sargybos bokšto, ar kalno ugnies laužu kitus gyventojus *įspėti* apie pavojų, kad jie slėptųsi, ar su savo būtiniausiu turtu subėgtų pilin. Lietuvių pilys paprastai buvo ne mūrinės, bet ąžuolinių sienų su aštriais kuolais viršuje. Kai jas narsiai gindavo karingos įgulos, paprastai jos atsilaikydavo prieš riterių puolimus. Svarbiosios Žemaičių pilys, kurias kryžiuočiai Gedimino laikais atakuodavo, buvo ne tik nuo Mituvos žiočių iki Nevėžio, bet krašto gilumoje ir toliau.

Ordinas teturėjo vieną tikslą: savo nepaliaujamais teriojimo žygiais, kurie labiausiai kankino Žemaičius, paklupdyti pagonių kraštą ir jį užvaldyti. Puolimai sekė puolimus. Pvz., 1316 pradžioje kryžiuočiai plėšė Dubysos žemupį, paskui jie brovės krašto gilumon iki Varnių; balandžio mėn. jie sunaikino Biseną, o vasarą vėl teriojo Varnių sritį, kurią trumpu laiku nuliežė kelis kartus. Kryžiuočių puolimus veikliai parėmė du grafai, riteriai ir kiti kilmingieji iš Vokietijos, kurių daugelis prie Medvėgalio buvo pakelti į riterius. [2]

Bet niekad nebus galima turėti tikslaus vaizdo apie 14-me amž. vykusius ordino žygius Lietuvon, nes pagrindiniai to laiko kronistai - Livonijos ordino kapelionas Hermanas de Wartberge (iki 1378) ir šauklys (heraldas) Wigandas iš Marburgo (1394) visų žygių neužrašė. Bet tiedu ir kiti papildomi šaltiniai yra išlaikę įvairių detalių, iš kurių galima spręsti ir apie kovojimo būdą, ir apie ginklus, ir apie lankytas vietas bei pilis.

Buvo įvairių žiaurios kovos epizodų. Viename iš įprastinių žygių (1320) kryžiuočiai Medininkų srityje smarkiai pralaimėjo. Kai būrio vadas, ordino maršalka Henrikas von Protzke su 29 riteriais žuvo, į nelaisvę paimtas jo padėjėjas Gerhardas Rude, "šarvuotas ir sėdįs ant savo žirgo", buvo sudegintas padėkai dievams. [3] Bet jokie pralaimėjimai kryžiuočių nesulaikė nuo tolimesnių puolimų. Paminėtinas yra 1322 žygis, kai riteriai su būriu žymių kryžininkų įsiveržė į Žemaičius ir dažnai lankomoje Vejukų srityje (Wayken — į vakarus nuo Raseinių) "tokias skerdynes padarė žmonėms, kad ten tik šlapia vieta bepaliko".[4]) Gaisrais nusiaubę Raseinių ir Ariogalos sritis, Dubysos žiotyse jie tačiau nepaėmė nuo seniau vis puolamos Peštvės. Kai "pilies žmonės negalėjo sulaikyti ant sienų užkopusių (kryžininkų) nei jietimis, nei kalavijais, nei kurios kitos rūšies ginklais, pagaliau dviese, trise, ar daugiau nusitvėrę rąstus, atrėmę juos į belipančiųjų krūtinę, ar nugarą, ir bestumdami, juos nuversdavo nuo sienų. Nakties tamsai beartėjant, broliai liovėsi puolę".[5]

Lietuviams užteko jėgos ne tik gintis, bet ir priešą puldinėti Prūsuose ir Livonijoje (1318-19). 1322 jie įsiveržė Estijon. Lietuviams puolant Livoniją, kryžiuočiai įsiveržė Žemaičių gilumon ir padarė daug nuostolių.[6] Bet jau 1323 kovo mėn. "Lietuviai iš Žemaičių" puolė Klaipėdą, o Gedimino būriai vasarą teriojo Sembą.[7]

Gediminas buvo ne tik karys, bet ir valstybininkas. Šalia kardo jis veikė ir diplomatija. Anų sunkių kovų metu yra atsiradę *šeši laiškai*, kurie Gedimino vardu buvo išsiuntinėti į Vakarų Europą įvairiems adresatams. Jie yra žinomi tik iš nuorašų. O vieno jų turinys atpasakotas popiežiaus atsakyme Gediminui. Vienas tų laiškų 1323. I. 24), skirtas visai krikščionijai", buvo išsiuntinėtas penkiems Vokietijos miestams ir Romai. O trys laiškai (V.26) buvo pasiųsti Saksų provincijos pranciškonams ir dominінkonams ir Hanzos miestams (Liubekui, Rostokui, Stralsundui, Greifswaldui, Stettinui ir Gotlando salai). Du, o gal ir trys laiškai buvo parašyti popiežiui. Paskutinis Gedimino laiškas

Albertas Vesčiūnas:
Studijinis piešinys (Tušas, 1949)

(1325.VI.2.) yra rašytas Talino ir Tartų vyskupams, Rygos miesto tarybai ir Danijos vietininkui Taline.

Kadangi dėl tų laiškų autentiškumo ginčas tebesitęsia nuo pat jų atsiradimo iki šiol, yra susidariusi gausi literatūra. Daugumoje vokiečiai (C. Dreyer, J. Voigt, K.Forstreuter ir kt.) tuos laiškus tarė esant rygiečių falsifikatais, arba bent stipriai įtartinais. Lenkai ir lietuviai. (T. Narbutas, A. Prochaska, K. Chodynicki,H. Paszkiewicz ir kt.) gynė jų autentiškumą, arba laikė juos glaudaus rygiečių ir Gedimino politinio veikimo produktu (J.Jakštas, Z. Ivinskis.)

Jeigu tie laiškai ir būtų buvę rygiečių sufalsifikuoti be Gedimino pritarimo, vis tik jie yra svarbūs to paties meto santykių dokumentai.[7] Greičiausia jie yra artimo Rygos ir Vilniaus dvaro *bendradarbiavimo* vaisius. Jie negalėjo būti pagaminti visai be Gedimino žinios, nes eilei dalykų arba turėjo būti Lietuvos valdovo pritarimas, arba jie tik Gediminą tedomino. Laiškų pagrindinė mintis buvo ta, jog Gediminas, pripažindamas popiežiaus autoritetą, žadėjo krikštytis. Turbūt, Gediminas nebuvo

tiek daug ketinęs, kiek du pranciškonai (Bertoldas ir Henrikas) laiške įrašė. Gediminui labiausiai rūpėjo sudaryti su ordinu *taika,* ir jis prašė popiežiaus tarpininkavimo. Apie patį krikštą tebuvo kalbama bendrais posakiais.

Savo laiškuose Vokietijon Gediminas kvietė Lietuvon visokiausius amatninkus, pirklius, paminėdamas ir riterius su valstiečiais. Kolonistams žadėjo jis daug lengvatų bei privilegijų ir per 10 metų nereikalauti iš jų jokių mokesčių.

Rašydamas Saksų pranciškonams ir domininkonams, Gediminas prašė atsiųsti į Lietuvą vienuolių, pažymėdamas, jog Vilniuje ir Naugarduke esančios jo paties statytos katalikų bažnyčios. Kiekviename tų laiškų smarkiai buvo puolamas ordinas. Toks kaltinimų ordinui kartojimas yra davęs progos išvadai, jog laiškus Gedimino vardu sufabrikavę Livonijos ordino priešai - rygiečiai. Tą prielaidą palaikė ir faktas, jog patys kryžiuočiai, norėdami rygiečius suniekinti Vakarų krikščionių akyse, skelbė, jog Gedimino laiškai esą rygiečių darbas. Šie gynė savo garbę ir tvirtino laiškų autentiškumą. Tuo būdu dvi priešingos nuomonės įvairiose redakcijose yra patekusios ir į to meto metraščius.

Gedimino laiškai kaimyninėse žemėse iššaukė didelį *susidomėjimą.* Vikriai išnaudodamas nuo Vytenio laikų susidariusią padėtį, Gediminas su Rygos miestu ir arkivyskupu, kuriedu toliau tęsė kovą prieš Livonijos ordiną, jau prieš laiškų rašymą palaikė sąjungą (1322). Livonijoje vidaus ginčas buvo tiek paaštrėjęs jog arkivyskupas Fridrichas ieškojo užtarimo pas popiežių Avignone. Ten jis buvo užvedęs ilgą procesą, tikėdamasis kryžiuočiams Livonijoje paruošti tragišką galą.

Šios nesantaikos metu ir Lietuvos krikšto klausimas atsidūrė padėtyje be išeities. Kai ordinas lietuvių pakrikštijimą teįsivaizdavo tik kraštą ginklu *užėmus,* kaip jau buvo įvykę Prūsuose, Rygos arkivyskupas norėjo Lietuvą bažnytiniu atžvilgiu turėti savo metropolijos jurisdikcijoje. Iš Rygos Lietuvon buvo siuntinėjami dvasininkai skelbti evangelijos.[8] Ten veikė pranciškonai ir domininkonai. Yra ženklų spręsti, jog Rygoje jau buvo suprojektuota "Lietuvos (bažnytinė) provincija".[9] Rygos arkivyskupas rūpinosi Lietuvos krikšto reikalą pastūmėti pirmyn. Galimas dalykas, jog Rygos arkivyskupo pritarimą turėjo ir aniedu vienuoliai pranciškonai, kuriedu popiežiui apie Gedimino krikštą buvo įrašę daugiau, negu šis buvo ketinęs.

Jau 1317 Gediminas iš popiežiaus Jono XXII buvo gavęs *raginimą* krikštytis.[10] O pats Lietuvos valdovas nebuvo joks krikščionybės priešas. Jo paties dvare sukinėjosi ir turėjo įtakos pranciškonai, kurie tvarkė kanceliariją. Keli Gedimino sūnūs (Narimantas, Karijotas ir Liubartas tikrai), gaudami savo dalis stačiatikių srityse, priėmė jų tikėjimą. Lenkijon nutekėjusios dvi jo dukterys krikštijosi lotyniškai(1321 Elzbieta - už Vaclovo "Vankos" Plocke-Mozūrijoje, 1325 Aldona-Ona - už Kazimiero).

Aniems laikams Gedimino religinis pakantrumas buvo nuostabus. Popiežiaus legato pasiuntiniams apie savo ir Lietuvos valstybės tikėjimo klausimą jis pareiškė: "Tegul krikščionys (lotyniškieji) Dievą garbina pagal savo apeigas, tegul rusai (rutheni) jam tarnauja pagal savo paprotį, lenkai taip pat savuoju papročiu,- ir visi turime vieną Dievą".[11] Iš tų autentiškų Gedimino žodžių matyti platus žvilgsnis tolerantо valdovo, kurio valstybėje buvo daug tautų ir religijų.[12]

Gedimino palaikomi ryšiai su Ryga ir arkivyskupu galėjo Lietuvai būti posūkiu, priimant krikštą iš Rygos, juo labiau, kad plėsdami su Lietuva naudingus prekybinius santykius, rygiečiai būtų nusiplovę priekaištą, kad jie turi bendrų reikalų su nekrikštais. Galutinio apsisprendimo kelias buvo *visai arti.* Tuo būdu Lietuva, priimdama krikštą iš Rygos arkivyskupo, būtų buvusi įtraukta vokiečių kultūros sferon, kaip jai vėliau oficialus krikštas atnešė lenkų kultūros įtaką.

Iš Livonijos jau antrukart Lietuvos valdovui atneštas lotyniškas krikštas - tik šį kartą jau ordino priešo, o ne kaip Mindaugo laikais-būtų reiškęs ir valstybei naują politinį kelią. Bet vokiečių ordinas perdaug buvo užsisklendęs savo siauruose siekimuose. Tad Gediminui politinės aplinkybės krikštui tapo gana nepalankios, nes teisę krikštyt Lietuvą tik sau tepripažino kryžiuočiai, kurie uoliai savo žygiuose nešė kryžių ant kardo galo.

Ryžtingai kovojančių pagonių jie iš viso neturėjo progos klaustis, ar jie turi norą krikštytis. Kryžiuočiai todėl priešinosi ir visaip trukdė, kad Lietuvos krikštijimo iniciatyvą į savo rankas neperimtų Rygos arkivyskupas. Popiežiaus delegato pasiuntiniai savo platų pranešimą apie pokalbius Vilniuje (1324 gegužės gale) baigė desperatišku prierašu: "... slaptai sužinojome..., kad broliai Prūsijos kryžiuočiai padovanojo daug drabužių ir gėrybių žemaičių galingiesiems su ta sąlyga, kad jie sukiltų prieš karalių sakydami, jei jis priims tikėjimą, jie išnaikinsią jį, jo sūnūs ir visus jo šalininkus ir išvysią drauge su teutonų ordino broliais iš

savo karalystės ir iš savo pašaknų visus išraussią. Tų grasinimų žodžiai daug kartų tais metais buvo sakomi karaliui tiesiog į akis. Panašius grasinimus kalbėjo prieš jį ir rusai".[13]

Jeigu tuose žodžiuose ir galėjo būti šiek tiek perdėjimo, yra tikra, kad Gedimino laiškų išsiuntimo laikotarpyj, Lietuvą *puldinėjo* prūsų kryžiuočiai, kuriems iš šono atėjęs pagonių pakrikštijimas būtų reiškęs galą jų pretenzijų į Lietuvą (taip ir įvyko po 1387). Nedrįsdamas tačiau atvirai stoti prieš Gediminą, Livonijos ordinas drauge su Livonijos vyskupais siuntė pasiuntinius Vilniun, kur 1323.X.2 buvo padaryta taika, kurioje buvo nustatyti ir Rygai svarbūs prekybos reikalai.[14] O Prūsų ordinas kiršino Žemaičius, kurie ir taip jau 14-me amž. tapo užsikirtę krikščionybės priešai. Kryžiuočiai nieko nepraleido Lietuvon, su Didž. Naugardu sudarė sutartį prieš Gediminą, kurį juodino, rašydami krikščionių valdovams ir popiežiui.

Visoje toje per *ištisus metus* po Gedimino laiškų parašymo susidariusioje politinėje būklėje, kada 1324 vasarop iš Avignono atvyko Rygon du legatai (vysk. Baltramiejus ir abatas Bernardas), Gediminas diplomatiškai išsisukinėjo, vengdamas savo laiškuose popiežiui surašytų krikšto pažadų. Politinė padėtis buvo susidariusi kitokia, negu prieš 75 metus valdant Mindaugui, nes Gedimino nespaudė jokia koalicija, nei baimino koks sosto pretendentas. Tad jis galėjo krikšto klausimą atidėti. Esą, jis per pokalbį su pasiuntiniais metęs žodžius: "...jei kada nors esu turėjęs tokį sumanymą (pasikrikštyti), tepakrikštija mane velnias".[15] Šituose žodžiuose, berods, atsispindi Gedimino anksčiau turėtos viltys, kada jis, kreipdamasis į popiežių, buvo tikėjęsis, jog augščiausias Bažnyčios autoritetas sudraus ordiną. Avignone greičiausia nedaug tebuvo žinoma, kad kryžiuočiai, sau įsikalę pagonių lietuvių krikštijimo monopolį, kliudė Lietuvai užmegzti ryšius su krikščioniškomis valstybėmis. Iš Avignono 1325 sugrįžęs Rygos arkivyskupas metė ordinui interdiktą už Lietuvos krikšto sutrukdymą.

Krikšto klausimą atidėjus, Gediminui berūpėjo tik naujai sudarytoji taika. Išvykdami iš Livonijos, popiežiaus legatai įsakė su Gediminu nekariauti ketverius metus, nes buvo turima vilčių, kad per tą laiką Gediminas galįs pasikrikštyti. Tuo metu kryžiuočiai, kad ir erzindami Gediminą kitais būdais, laikėsi oficialios taikos, ir karą tepradėjo 1328. Prūsų ordinas, nepripažindamas tos sutarties, skatino savo vyskupus ir jų kapitulas pareikšti Livonijos dvasininkams protestą, reikalaujant anuliuoti su Gediminu pasirašytą sutartį.[16]

2. *GEDIMINO TAIKA SU LENKIJA IR KOVOS SU VOKIEČIŲ ORDINU*

Matydamas, kad kova su kryžiuočiais užtruks, Gediminas tuo tarpu surado talkininką Lenkijos Vladislovo Lokietkos asmenyje. Šis ruošėsi kariauti su ordinu dėl užgrobto Dancigo ir Pamario. 1325 sudarydami taikos sutartį, sąjungininkai ją sutvirtino vedybomis tarp Lokietkos sūnaus Kazimiero ir gedimino dukters Aldonos, kuri, kaip vėliau buvo pasakojama, Lenkijon atsivedusi 24,000 Lietuvoje buvusių lenkų karo belaisvių.

Lietuva jau nuo Traidenio laikų turėjo pastovesnį ryšį su Mozūrija. Išleidęs savo dukterį už Plocko "Vankos", Gediminas savo laiškuose kviečiamiems į Lietuvą vakarų svetimšaliams rekomendavo kelią per Mozūriją. Jo 1325 sutartis buvo pirmasis su Lenkija taikos sąlytis, kurio atminimas dar buvo jaučiamas Liublino unijos išvakarėse, t.y. beveik po pustrečio šimtmečio.

Iš Gedimino ir Lokietkos sąjungos daugiausia naudos turėjo Lenkija, nes jos lietuviai *nebepuldinėjo*. Tad vienas to laiko kronistų, kalbėdamas apie Kazimiero ir Aldonos vedybas, užrašė, jog "atėjo taika tarp Lenkijos ir Lietuvos".[17]. 1326 Gediminas talkininkavo Lokietkai, pasiųsdamas jam kovai prieš Brandenburgo markgrafą 1200 vyrų, kuriems vadovavo Gardino seniūnas Dovydas. Sąjungininkai palaikė vienas kitą kovoje prieš ordiną. Gediminą paremdamas, Lokietka puolė kryžiuočius 1329, kai šie drauge su Čekijos karaliumi Jonu Liuksemburgiečiu padarė žygį Žemaičių gilumon. Kitais metais (1330) ir Gediminas turėjo paremti Vladislovą jo kovoje prieš kryžiuočius. Sutartu laiku atvykęs Kulmijon ir ten lenkų neradęs, Gediminas juos apkaltino žodžio nesilaikymu. 1331 neįvykus bendrai numatytam karo žygiui, lietuviai apiplėšė savo sąjungininko žemes. Lietuvių ir lenkų ginklo draugystė iširo. 1339 mirė Lenkijos karalienė Aldona Gediminaitė, o kai Kazimieras pagaliau 1343 su kryžiuočiais sudarė Kališo taiką, ilgam pasibaigė dviejų kaimynų taikingi santykiai, anksčiau palaikomi intereso prieš bendrą priešą. Prasidėjęs konfliktas dėl Haličo ir Volinijos žemių paveldėjimo nusitęsė iki Liudviko Anjou mirties (1382)

Po laikino atodūsio, nuo 1328 Lietuvą vėl užgulė sunki našta. Prūsų kryžiuočiams kariaujant su Lenkijos Kazimieru, Lietuvą puolė Livonijos ordinas. Tada vėl, Livonijoje prasidėjus vidaus karui, *atsinaujino* Gedimino ir rygiečių sąjunga. Kai ordinui pavyko Dauguvos žiotyse įsigyti Duenamuendės (Daugavgry-

Albertas Vesčiūnas:
Studijinis piešinys (Pieštukas, 1949)

vos) pilį, rygiečiai ją ėmė šturmuoti (1328.VII.) o pakviesti lietuviai 1329.IX. nuteriojo ordino valdas. Jiems pasitraukus, kryžiuočiai pagaliau apgulė Rygą, kuri, bado verčiama, po 6 mėn. turėjo savo priešui atidaryti vartus (1330. III.20) Savo "atgailos rašte", vad "Suhnenbrief", išpažindami kaltes, rygiečiai be kitko pažymėjo, kad, jiems bendradarbiaujant su pagonimis, ordinui teko patirti "nepakeliamų nuostolių, daug bėdų (multas tribulationes) ir sunkių persekiojimų".[18] Rygai kritus, Gediminas neteko paramos prieš ordiną, kuris, vidaus priešą įveikęs ir pačią Rygą užvaldęs, beveik iki pat Gedimino valdymo galo darė Lietuvon puolimus. 1331-33 buvo teriojama "Lietuva, kurią vadina Žemaičiais".[19] 1933 Augštaičiuose kryžiuočiai pasiekė Ukmergės apylinkę, o 1334, nusiaubę Dubingius ir Šešuolius, jie buvo 4 mylios nuo Vilniaus. Tada abiejų lyčių lietuvių buvę nužudyta 1200.[20]

Rimčiausias frontas buvo tačiau iš Prūsų pusės. Žemaičiai neteko daug kraujo. Vesdami gyvybinę kovą ir padėdami daugiausia aukų, Žemaičiai kartais su Vilniaus valdovu turėdavo laikinų nesutarimų. Pabrėždami savo separatizmą ir nesiskaitydami su Gedimino norais, jie nesijautė esą jam tiesiogiai priklausomi. Nors kryžiuočių puolimų metu Gediminas Žemaičių jėgas naudojo kovai prieš ordiną ir pats jiems padėdavo, tačiau ten iškildavo savi nusistatymai (1316-20), apie kuriuos buvo žinoma ir Ragainės kryžiuočiams.[21] Su Žemaičiais ordinas bandydavo užmezgti tiesiogius santykius. Pvz., Dusburgo žiniomis, 1322 po labai narsios kovos išvargę Peštvės pilies gynėjai kitą dieną davė kryžiuočiams įkaitus, žadėdami pasiduoti. Tik pačiam "lietuvių karaliui raginant", peštvėnai atsimetę nuo susitarimo.[22]

Gediminas buvo *kietos* kovos linijos įkvėpėjas. Vėl kita atsitiktinė žinutė iš 1328 Wigando kronikoje pažymi, jog esą daug Medvėgalio srities kilmingųjų ("multi pagani maiores") derėjosi su magistru: "jie visi jam paklustų, jeigu juos apsaugotų nuo karaliaus pykčio ir jėgos, nes kitaip jie negalėtų išsigelbėti."[23]

Tarp dviejų ilgus metus kariaujančių pusių visada gali nutikti kokių atskirų nuo bendros kovos linijos nukrypimų, gali atsirasti perbėgėlių pas priešą. Jų pasitaikydavo ir iš ordino riterių tarpo.[24] Be to, nors Žemaičiai jautėsi esanti savarankiška žemė, tačiau didžiųjų puolimų metais jie mielai priimdavo Lietuvos valdovo pagalbą. Nuo 1328 prasidėjo naujas žygių etapas. Prūsų kryžiuočiams dažniau lankantis pietvakarių Žemaičiuose, vis labiau reikalinga darėsi Livonijos riterių įkurtoji Klaipėda. Tad toji pilis 1328 buvo perleista Prūsų kryžiuočiams. Klaipėdos komtūrijai numatytos ribos apėmė platų pajūrio ruožą: šiaurėje nuo Šventosios, rytuose - iki pat Minijos augštupio (Kretingos ir Telšių apskritys).

Gedimino laikais, kaip ir prie jo įpėdinių, Prūsų ordinas Lietuvon organizavo labai daug žygių. Pagrindinėse ordino kronikose (ypač pas Wigandą ir Wartbergą) metai po metų eina inventoriškas išskaičiavimas žygių, juose nuteriotų vietovių, užrašymas skaičių (kartais abejotinų) užmuštųjų, nelaisvėn paimtųjų ir grobio (arklių, raguočių),[25] ir pagaliau dažnas sužymėjimas iš Vakarų Europos atvykusiųjų svečių. Savotiška buvo ordinui laimė, kad turkai galutinai užėmė Šv. Žemę (1291). Visai sustojus pilgrimų kelionėms į Palestiną, *sustiprėjo* pagalba vokiečių ordinui. Išskyrus Ispaniją, turėjusią savo kovos frontą su arabais (maurais), ir Italiją, vakarų Europos riteriai iš įvairių kraštų atvykdavo į Prūsus. Jie atsivesdavo būrius "Knappų", turinčių viltį pagonių krašte greit tapti riteriais. Su savais riteriais ir palydovais atvykdavo augštų svečių, grafų, hercogų,

net karalių. Bet iš vakarų Europos į Pabaltijį traukęs nuotykių ieškotojas, kuris šaukė

"ich muz faren ueber mer
gen Preuzzen an die heiden",[26]

riteriams nešė supasaulėjusią dvasią. Šalia tokių svečių ir pačių riterių, žygiuose į Lietuvą buvo siunčiami ir būriai pėstininkų kurių didelę dalį sudarydavo senprūsiai.[27]

Savo žygius vėl pradėję 1328 Gardino puolimu, Prūsų kryžiuočiai sudegino nuo Vytenio laikų pagarsėjusių Karšuvos pilių Putvės (Putenikos) ir Aukaimio priešpilius, teriojo Vėjukus (Wayken), puolė Gedimino pilį.[28] Iš kitų puolimų yra išskirtinas 1329 pradžioje pirmasis Čekijos karaliaus Jono Liuksemburgiečio žygis į pietvakarių Žemaičius. Šis žygis, kuriame buvo daug svečių iš visur, net iš Anglijos, paminėtas ne tik ordino kronikose, bet ir žygyje dalyvavusio prancūzų poeto Gillaume de Machaut 1357 rašytame veikale "Confort d'Ami" (Draugo parama). Poetas išskaičiavo, jog piligrimai esą, be Medvėgalio (Medouagle), dar paėmę keturias pilis (Kvėdarną, Gedimino pilį, Gegužkalnį, Aukaimį).

Žemaičiai Medvėgalyje gana atkakliai gynęsi, tačiau priešui padegus pilį, turėję pasiduoti. Karaliui Jonui pasiūlius, visi pasikrikštiję pagonys, kurių buvo 6000 (čia Machaut ir Dusburgo cifros sutinka). 1329.II.2. turėjo būti paleisti.[29] Tačiau prievartinis karo meto krikštas, nors ir suteikė žmonėms gyvybę ir laisvę neilgai tepatvērē, ir "jie greit atsimetė nuo tikėjimo (Dusburgas).

Nuo Gedimino valdymo pradžios piligrimų ir riterių vis atvykdavo ordinan iš Pareinio, Čekijos, Burgundijos ir kt. žemių. Su daug "peregrini" iš Anglijos 1331 atvyko grafas Thomas iš Suffolko.[30] Kai iš Vokietijos, Austrijos ir Prancūzijos susirinko pas kryžiuočius už atgailą "pasižadėjusių kovoti prieš pagonis ir netikinčius" kunigaikščių, didikų, riterių ir maldininkų, 1336 vasario mėn. buvo suruoštas didelis žygis Lietuvon.[31] Apgultos Pilėnų (Pillenen) pilies[32] įgula, kunigaikščio Mergerio vadovaujama, narsiai gynėsi. Wigando Marbrugiečio eilėtoje kronikoje, kurią plačiai panaudojo C. Schuetz, yra aprašyta, kaip lietuviai, negalėdami atsispirti didžiai kryžiuočių jėgai, "kadangi pylimas ir užvartos, nuolat puolamos jau buvo pralaužtos ir iš dalies sunaikintos," pilies viduryje užkūrė didelį laužą, į jį sumetė savo turtą, ir "nužudę visas moteris ir vaikus ir sumetę lavonus į ugnį, vienas po kito patys išsižudė".

Didelė dalis leidusi sau galvas nukirsti vadui, kuris, "nepaprastai stiprus karžygys, nežmoniškai priešinosi ginklu, ir ne vieną galvą dar nuskynė, kol atidavė savąją". Pilin įsiveržę, beradę vien pelenus ir apdegusius narsių gynėjų lavonus, "riteriai grįžo į Prūsus sužeisti ir, išskiriant galvijus, be grobio".

Albertas Vesčiūnas: Galva (Litografija, 1953)

Šis lietuvių herojiškų kovų faktas (1336. II.24), paminėtas ir kituose šaltiniuose[33], *yra* tapęs vienas iš brangiųjų romantiškosios Lietuvos istorijos epizodų, nuėjęs ir dailiojon literatūron. 19-tojo amž. tautinio atgimimo laikotarpyje lietuviams stiprų įspūdį darė Wl. Kondratowicziaus (Syrokomlės) poema "Margier" ir Ign. Kraszewskio apysaka "Kunigas". Patys lietuviai (Vyt. Klova) yra sukūrę operą "Pilėnai". Ir daug kitų apgultų pilių lietuviai panašiai gindavo. Priešas jas retai tepaimdavo.

Nuo Pilėnų tragedijos metų kryžiuočių spaudimas Lietuvon buvo žymiai padidėjęs. Karingas ordino didysis magistras Dietrichas (Teodorikas) von Altenburg (1335-41), dar būdamas Ragainės ir Karaliaučiaus komtūru, iš arčiau susipažinęs su Lietuva, išvystė prieš pagonis didelę veiklą. Jis dėjo plataus masto pa-

stangų galutinai palaužti lietuvių atsparumą. Nuo 1336 vienas po kito buvo ruošiami keli žygiai.[34] Magistras planavo Nemuno krantus apstatyti kryžiuočių pilimis. Dar 1336 buvo atstatytas Georgenburgas, arti neįveikiamos Peštvės, šiek tiek į vakarus nuo Dubysos žiočių ("Romayn" saloje) gegužės gale buvo imtas statyti Marienburgas. Bet dėl mažo vandens upėje lietuviai kliudė statybą,[35] ir pilis, berods tegalėjo būti tik kitais metais baigta,[36] pradžioje ten teįrengus apsaugai "fortalicium".

1337 buvo dar reikšmingesni. Pradžioje dėl žiemos atlydžių turėjo grįžti namo, Lietuvon žygio neatlikę, daug įvairių Europos svečių, jų tarpe aklasis čekų karalius Jonas ir jo sūnus Karolius, būsimasis imperatorius.[37] Bet atvykimas Bavarijos kunigaikščio Henriko, artimo imperatoriaus Liudviko Bavariečio giminaičio, davė progos suruošti didelį žygį Lietuvon. Apsaugoti toli lietuvių teritorijoje pastatytam Marienburgui, ant Nemuno kranto tada buvo pastatytas Bajerburgas (tarp Veliuonos ir Peštvės, prie upelės Kvalkės). Savo vardą gavusi žymiam svečiui pagerbti, ilgam aprūpinta maistu ir stipria įgula, naujoji pilis turėjo tapti *sostine* Lietuvos, kurią svajota greit nukariauti.

Nors savo teises į Lietuvą ordinas galėjo remti dar iš 13-jo amž. imperatoriaus (1226, 1245) ir popiežiaus *dovanojimais,* tačiau 1337 jis vėl išsirūpino du naujus dokumentus, kuriais imperatorius Liudvikas Bavarietis kryžiuočiams dovanojo Lietuvą, Žemaičius ir rusų žemes. Liudvikas, kuris pats užsikirtęs kovojo prieš popiežių, mielai *išskyrė* Lietuvos plotą iš Rygos arkivyskupo valdžios. Dovanodamas naujai sostinei Bavarijos vėliavą, imperatorius nuskyrė, jog Bajerburge turės reziduoti Lietuvos arkivyskupas, kuriam turės priklausyti kiti vyskupai. Tas planas buvo aiškiai *nukreiptas prieš* Rygos arkivyskupą, kad jis vienas pats nebesiektų pakrikštyti lietuvių.[38] Visiems tiems didelio masto projektams trūko vieno dalyko - pirma dar *ginklu* reikėjo užimti Lietuvą, kuri vis dar nepalūžo. Ordinas rinko naujas jėgas, siuntinėjo į Vokietiją raginimus, kviesdamas karius ir kunigaikščius "kovai su lietuviais ir rusais".[39] O į pačią Lietuvą magistras išvedė tris plačius kelius su grioviais, kliudančiais priešui priėjimą.[40]

Kai Gedimino lietuviai nuo Prūsų ordino puolimų gynėsi, atstatinėdami paimtas pilis ar sunaikintus priešpilius, ar patys nuteriodami kryžiuočių valdas,[41] su Livonijos ordinu įvyko susiartinimas, sudarant *prekybos* sutartį (1338.XI.1).[42]

Ta Lietuvos ir Livonijos ordino sutartis tebuvo tačiau grynai *ekonominių* santykių reikalui "Pirklio taika" (Kaufmannsfriede")[43] — konkrečiai nustatanti svetimame krašte "taikos ruožą". Tad klaidinga būtų daryti per plačias politines išvadas, kad toje sutartyje iš viso nebuvę paminėti Žemaičiai. Juos spaudė kryžiuočiai iš abiejų šonų. 1339 vasario mėn. iš Prūsų jie buvo smarkiai užpulti. Pats didysis magistras buvo apgulęs Veliuonos pilį,[44] bet jos paimti neįstengė.

Militariškai gana stipri, pavyzdingai sutvarkiusi savo administraciją ir ekonomiškai klestinti vokiečių ordino valstybė, kurios valdos tęsėsi nuo Neumarko iki Narvos (išskyrus Žemaičių kylį), jau buvo praleidusi laiką lietuviams įveikti. Dviejų generacijų amžius, 66-rių metų laikotarpis nuo Gedimino iki jo sūnaus Kęstučio mirties (1316-82), skaitomas didžiausios ordino stiprybės ir geriausiojo jo žydėjimo metai. Tai trijų energingųjų magistrų — Dietricho, Henriko Dusemerio ir Winricho von Kniprodės (1335-82) — valdymo laikai. Bet priešingoje stovykloje buvo taip pat žymūs ir energingi kovos partneriai. Nors vakarų Europoje tada pasidarė gana populiarios "Litauerreisen", išvirtusios į pramogines iškylas,[45] militarinis jų rezultatas nebuvo didelis. Ordino kovų metu Lietuva nuo pat pradžios jau buvo užsigrūdinusi ir sustiprėjusi. Kryžiuočiai, sulikvidavę Rygos arkivyskupo Fridricho taikingas misijas Lietuvoje, patys nebepajėgė surasti kelio Lietuvos krikšto klausimui išspręsti. Jiems tegaliojo tik ginklo kalba. Jie *nepastebėjo* ir *neįvertino,* kad Gediminas iš Lietuvos jau buvo padaręs didelę valstybę, kurios ribos tesibaigė toli *rytuose,* už Augštaičių plotų.

---

1 Livland Urkundenbuch II, 144 ir kt. Gedimino dok.
2 Scriptores rer. Prussicarum I, 182-3, 185.
3 Ibid. I, 185.
4 Ibid. I, 186.
5 Ibid. I, 186.
6 Ibid. I, 186, 284.
7 Ibid. I, 187-188. Panašiai yra įdomūs teritoriniam Lietuvos paskirstymui Mindaugo vardu surašyti donaciniai dokumentai (1257, 1259, 1260).
8 Scr. rer. Pruss. II, 155.
9 **Arbusow, L.:** Roemischer Arbeitsbericht (Acta Universitatis Latviensis) 1928, 386. Plg. **Paszkievicz:** Jag. a Moskva, 257.
10 Mon. Polon. Vaticana III, 205.
11 Livl. Urkundenbuch. VI, 479.
12 **Forstreuter, K.:** Die Bekehrung des Litauerkoenigs Gedimin. 1955, 157.
13 Livl. Urk. VI, 482.
14 Mon. Pol. Vat. III, 226.
15 Livl. Urk. VI, 479.
16 Ibid. II, nr. 696.

ADAMUS, J.: O tytule panującego i panstwa litewskiego (Kwart. Hist.) 1930. **CHODYNICKI, K.:** Proby zaprowadzenia chrescijanstwa na Litwie przed r. 1386 (Przeglad Histor. 18, zesz. 2,3) 1914, 219-255, 257-319. **FORSTREUTER, K.:** Die Bekehrung Gedimins und der Deutsche Orden (Altpreuss. Forschungen, 5) 1928. —

/"/ Die Bekehrung des Litauerkoenigs Gedimin. Eine Streitfrage (atsp. iš Jahrbuch der Albertus-Universitaet zu Koenigsberg i. Pr., 6) 1955, 142-158. — **IVINSKIS, Z.**: Die Handelsberichtungen Litauens mit Riga im 14. Jahrh. (Primus Congressus Hist. Balticorum) Riga 1938, 276-285. **JAKŠTAS, J.**: Vokiečių ordinas ir Lietuva Vytenio ir Gedimino metu (Senovė I-II) Kaunas 1935, 127-135; 1936, 5-59. — /"/ Naujausi Gedimino dinastijos kilmės tyrinėjimai. (Lietuvos Praeitis I, 1) 1940, 29-56. — **KUČINSKAS, A.**: Gedimino dinastijos kilmė (Mūsų Žinynas, Nr. 107-108) Kaunas 1934. — **KRZYWICKI, L.**: Žmudskije pilkalnisy (atsp. iš Izvestija Imper. Archeolog. Komissiji, vypusk 29) St. Petersburg 1908. — /"/ Pilkalnie na Litwie (Studja Staropolskie, księga ku czci Aleksandra Brueknera) Kraków 1928. — **PROCHASKA, A.**: O prawdziwości listów Giedymina, 1895. — **SPLIET, H.**: Die Briefe Gedimins, Sinsheim 1953. — **VASIL'EVSKIJ, V.**: Obraščenije Gedimina v katoličestvo (Žurnal Minist. Narod Prosvešč. 177) 1872 (liet. vert., atsp. iš Švietimo Darbo 1922).

17 Monum. Pol. Histor. II.

18 Livl. Urkund. II, 252.

19 "terram Littovie, qui Sameiten vocatur" (SRP I, 285; II, 66, 487).

20 Ibid. II, 67 (Wartberge).

21 **Perlbach, M.**: Koenigsberger Correspondenzen, Nr. 4, 81-82 (Ragainės vicekomtūro laiškas Karaliaučiaus komtūrui). Pirmasis į tą laišką dėmesį atkreipė **Paszkiewicz**: Jag. a Moskva, 283 pstb. 3.

22 Script. rer. Pruss. I, 186.

23 Ibid. II, 464-465.

24 Ibid. II, 104-105, 111.

25 Plg. pagal metus 1283-1403 paduotus žygių sąrašus su įvairiais kronikose minimais skaičiais **Ivinkis**: Gesch. d. Bauernstandes in Litauen, 1933, 64-76, 197-209.

26 SRP II, 173.

27 Ibid. I, 255.

28 Ibid. I, 214-215, 217; II, 66, 486-487.

29 "Xedeyctain et Gedemine, Geguse, Aukehan". Klaidinga yra "Xedeyctain" tapatinti su visai kitame šone esančiais Kėdainiais, bet ir Machaut minimas vietovardis greičiausia reiškia Kvėdarną. Kur buvo Gegužkalnis, neaišku.

30 SRP I, 215; II, 462-463.

31 Ibid. II, 489-490.

32 Iki šiol nėra pasisekę galutinai lokalizuoti Pilėnų. Jie negali būti Pūnios pilis, o greičiau juos reikia identifikuoti su Pyplių piliakalniu (Nemuno kairėje) priešais Nevėžio žiotis.

33 SRP I, 283, 288; II, 7.

34 Ibid. II, 67, 492, 497.

35 Ibid. II, 490.

36 Ar Marienburgas 1377 buvo baigtas, nėra visai aišku. Plg. SRP II, 493 pst. 283.

37 Ibid. II, 490-491.

38 Plg. **Pflugk-Harttung, V. J.**: Die Johanitter und der Deutsche Orden im Kampfe Ludwigs des Bayern mit der Kurie, Leipzig 1900, 130 sqq.

39 SRP II, 497.

40 "... tres fecit vias amplas in terram Lithwanorum cum fossatis, quibus prohibuit (facilem) aditum et exitum inimicis", ibid. II, 497.

41 Ibid. I, 283; II, 495.

42 Hansisches Urkundenbuch II, nr. 628.

43 **Goetz, K. L.**: Deutsch-russische Handelsvertrage des Mittelalters, 1921, 342.

44 SRP II, 68, 497.

45 Plg. **Caspar, E.**: Vom Wesen des Deutschordensstaates in Preussen (Rektoratsrede), Koenigsberg i. Pr. 1928.

ABRAHAM, WL.: Polska a chrzest Litwy (rink. Polska i Litwa) 1914, 1-36. — **DLUGOPOLSKI, EDM.**: Władysław Lokietek na tle swoich czasów. Wrocław 1951 (gausi bibl.: 225-234 liet.-lenkų sutartis). — **PRIOULT, A.**: Un poète voyageur: Guillaume de Machaut et la "Reise" de Jean l'Aveugle, roi de Bohême, en 1328-1329. (Les Lettres Romanes, IV, Nr. 1) 1950, 3-29. — **VAIČIULAITIS, A.**: Vidurinių amžių poetas Machaut Lietuvoje (Židinys, 29) 1939, 178 sqq. (tas pats su papildymais "Suvažiavimo Darbai", 1940, 315-319). — **WERMINGHOFF, A.**: Urkunde Ludwigs d. Bayern fuer den Hochmeister des Deutschen Ordens (Archiv f. Urkundenforschung, 5) 1914. — **ZAJĄCZKOWSKI, ST.**: Przymierze polsko-litewskie 1325 r. (Kwart. Hist., 40) 1926. — /"/ Polska a Zakon Krzyżacki w ostatnich latach Władysława Lokietka. Lwów 1929 (daug apie 1325 sutartį; naudoja W. de Machaut). — /"/ Wilhelm de Machaut i jego wiadomości do dziejów Polski i Litwy w XIV w. (Kwart. Histor.) 1929, 228 sqq.

(Bus daugiau)

KOTRYNA GRIGAITYTĖ

IŠVARYTOSIOS ŽODIS

Išvarēt mane iš namų,
Jūs teisūs ir be nuodėmės,
Serbentų gelstančiu taku
Sūnelis verkdams bėginės.

Aš niekad nebuvau miraže,
Tik nuotaka paika,
Kurią piršliai nugirdę veža
Vien aukso karieta.

O, ar paklausēt apie tai,
Kodėl aš klystkeliu suku?
Atėjo meilė nelauktai,
Serbentų raustančiu taku.

RŪSTI SIENA

IŠTRAUKA IŠ SPAUSDINAMOS KNYGOS "RŪSTI SIENA"

STASIUS BŪDAVAS

Pavargęs ir vėlybas ruduo buvo užgulęs jau visus žemės kraštus.

Naktis iš lėto sukosi į dieną - tokia paniurusi, tingiai žiūrėdama pro tirštus debesų blakstienus, vis dar lūkuriuodama ir kažko abejodama. O iš debesų dribo sniego ir lietaus mišinys. Visas lapkričio mėnuo buvo permirkęs purvu ir lietaus žliaugtimi.

Tačiau prieš patį rytą lietus ir sniegas kiek sulėtėjo.

Ateinančią dieną Jurgis Bertašius pasitiko tomis pačiomis užmurusiomis akimis. Visą naktį jis nebuvo suglaudęs blakstieno. Kai vakare sudribo į lovą, taip iki pat ryto ir pratįsojo ant dešiniojo šono. Jo akys buvo įsikibusios į nublyškusį lango keturkampį, kuris dabar vis labiau švito ir platėjo.

Per visą tą laiką jis girdėjo tiktai lietaus taškenimą į lango stiklus. O dabar ten matė jau ir sniego dribsnius, kurie tuoj tirpo ir skubėjo žemyn kaip vingrūs kirminai.

Kitame kambaryje krenkšėjo dėdė Bonifacas Šukys. Senis taip pat nemiegojo. Jis dažnai atsikeldavo, peržingsniuodavo kelis kartus grindis, neskubėdamas sugrįždavo atgal ir vėl nuvirsdavo ant lovos. Tada ir jo senė suknirkšdavo, pasakydavo kelis žodžius ir nutildavo. Prieš pačią aušrą senis sulėtino kosulį ir ėmė kažką bumbėti savo pačiai. Jo balsas buvo lėtas ir gilus, sukapotas į sakinius, sunkiai sunkiai kylančius, tartum iš kokio gilaus kubilo.

Jurgis iš pradžios dar klausėsi, pagaudamas čia vieną, čia kitą žodį, bet paskui nusibodo. Jo akys vėl įsikibo į lango keturkampį, žiūrėjo ir žiūrėjo ten, kur vis aiškiau lindo rudens rytas. Ten jis pamatė ir dangaus kraštą, primurmėjusį juodų debesų. Buvo aiškiai matyti šlapdriba, kuri leidosi žemyn, tartum sudraskytos skaros balti gabalai, nuolat užtaškydami lango stiklus.

Ne, jis jau nebegalėjo ilgiau tįsoti lovoj. Tada paspyrė antklodę savo ilgomis galūnėmis ir ta nušliaužė žemyn, supliūkšdama ant grindų. Vis dėlto jis dar neskubėjo. Atsilošė aukštielnikas ir surietė kelius. Po to pasuko galvą į sienos pusę ir kažko lūkuriavo. Abu seniai už sienos buvo jau aptilę, tik kada nekada Šukys dar nusikrenkšdavo.

Dabar Jurgis metė abi kojas į šoną ir plačiomis pėdomis prisiplojo ant grindų. Jo sunkūs ir stambūs kaulai įlenkė vieną lentą, jog ta net sugirgždėjo. Žengė jis žingsnį ant kitos, ir po jo kojomis vėl sucypė, sudejavo.

Jis nusižiovavo visa plačia burna ir atmetė į šonus rankas, kaip kokias šakas, tartum pasiruošęs kažką apkabinti. Tuoj pat sutraškėjo rankų kaulai, nusimesdami nakties tingulį. Kairiuoju delnu jis suvėlė tirštus geltonus plaukus ir, mindamas lentą po lentos, nuslinko prie lango.

Rėmai ten buvo platūs, tik žemai nusmukę. Jis perlinko pusiau ir įkišo galvą į tarpulangę. Naktis baigė jau visai nueiti už miško, kuris pailgu gniužulu gulėjo pačiame laukų gale, apsimiglojęs ir pavargęs. Ant jo viršūnės buvo nusėdę debesys, savo pečiais prilaikydami kitus, tokius pat tirštus ir rūsčius kamuolius. Čia pat už lango rudavo žolė, apdrėbta patižusiu sniegu, o kelių žingsnių krypavo į kiemo vidurį dvi provažos, skendėdamos vandens latakuose.

Dar kiek pasižvalgęs tarpulangėj, Jurgis išsitiesė, nusvyravo prie lovos ir vėl krito į ją. Kurį laiką jis tik niurnėjo, vėlė savo tirštus plaukus, o veidas vis labiau raudo. Po to neskubėdamas užsitempė kelnes, užsitraukė kojines ir įsilipo į ilguosius batus. Vėl jis nuėjo prie lango ir ten perlinko pusiau. Jo akys visa jėga prilipo prie pamiškės, kur dabar aiškiai buvo matyti eglių viršūnės, siubuojančios čia į rytus čia į vakarus. Nuo tų viršūnių jo akys nuslydo žemyn ir įsikibo į sodybą. Tai jo tėvų sodyba! Tik kelios vienišos trobos, atsitūpusios po augštais medžiais.

Jurgis staiga išsitempė ir pagyvėjo. Greitai ėmė traukti į save orą, net šniokšdamas. Paliko langą ir vaikštinėjo iš vieno kampo į kitą, net grindys dejavo. Tačiau ilgai jis ten nežinguliavo. Tuoj nutraukė švarką nuo vinies ir savo ilgom rankom įlindo į jo plačias rankoves. Čia pat vikriai pagriebė kepurę, užmetė ant padrikusių plaukų ir atsargiai įslinko virtuvėn.

— Ale kur taip anksti susibaudei?—paklausė Šukys už kamaros durų.

Jurgis buvo kaip kurčias ir vis toliau slinko prie durų.

— Išeinu, dėde valandikei, — murmtelėjo

Jurgis — ilgai nebūsiu, pasisukinėsiu ir vėl namo parsirasiu.

— Tai ir vėl užsidegei, Jurgiuk, — knirktelėjo ir senoji, — ale tai žmogus, negali pakentėti, kol orai pasitaisys. Turbūt vėl bėgi savo trobų paveizdėti?

— Je, teta, noriu pamatyti, kaip ten atrodo, — ramiai atsakė Jurgis ir sustojo virtuvėj.

— Juk nepabėgs tos trobos, — įsiterpė Šukys, — kam čia taip užsidegti, visuomet jas atrasi. Tik paveizėk į lauką, koks ten sumišimas. Kipšas, ir tas savo vaikų į tokį orą nevarytų...

— Ne, ne, dėde, taip nešnekėk, — atsigavo Jurgio balsas, — šiandien aš nebijau nei kipšo nei oro, pačiam carui liežuvį išraučiau, jei tik prieiti galėčiau.

Tai gražiai nušnekėjo, — vėl atsiliepė senė, — Jurgeli, Jurgeli kada tu suvaldysi savo burnelę? Vis tas ciesorius ir ciesorius...

— Ne, ne, teta, jau nemislyk manęs peršnekėti. Jau koks užgimiau, toks ir pasiliksiu. Ir nedovanosiu aš tiems kipšams, visą gyvenimą guldysiu galvą už teisybę, neleisiu, kad ruskiai mano trobas smardintų... Pamatysi, teta...

— A, Jurgiuk, šneki kaip ant vėjo, — pertraukė jį Šukys, — ir ką tu padarysi tokiai galybei, tik pirštus nusisvilinsi...

— Ir padarysiu, dėde, pamatysi, kad padarysiu, — nenusileido Jurgis ir jau suko prie durų.

— Tai palauk, dar nebėk kaip užsidegęs, — kamaros tarpdury išdygo senis visas baltas savo lininiuose apatiniuose, — ateik pas mus, visi trys kaip žmonės pašnekėsim.

Jurgis jau nieko nebesakė, tik apsigręžo ir įslinko pas senius. Numetė kepurę and lovos ir savo plačia nugara atsirėmė į lango briauną.

— O ką aš turiu daryti, dėde, ką turiu?— kalbėjo jis nuleistu balsu, — juk negaliu visko palikti, kaip stovi... Negaliu, dėde, ir niekuomet negalėsiu.

— Jurgiuk, gal taip blogai nebus, — pasu-

ALBERTAS VESČIŪNAS

PEISAŽAS
(Aliejus, 1958)

ko senė galvą į jo pusę, — gal burliokai dar nepasigrobs tavo trobų. Žmonės dabar visaip seiles taško, neklausyk, ką svietas šneka. Tik pamislyk, tiek metų ciesoriui tarnavai, tokius gražius popierius parsinešei.

— Ką čia tie popieriai, teta, aš spiaunu ant popierių, — išsitiįsė Jurgis, — trobų man reikia. Mamą, tėvuką, seserikę turi man sugrąžinti... O tie popieriai, tai tik pasišluostyti, prastai šnekant... — karšta raudona banga išsipylė per visą veidą, akys pasidarė didelės ir drąsios, oda išsitempė, net drebėjo rodos, ji trūks ir apsilies kraujo lataku.

— Kam čia dar šnekėti, Jurgiuk, — vėl atsiliepė senoji, perbraukdama drėgnas akis paklodės kraštu, —juk mes tave kaip savo vaiką suprantam. Argi galim užmiršti tą baisią dieną, sergėk, Pone Dieve. Gyvulėlis, ir tas krauju apsipiltų, pamatęs tokias nedorybes. Sustyrę veizėjom, savo akim matėm, kaip iš trobos išplėšė tavo mamunėlę su papuniuku, o paskui ir Agotukę ištraukė. Suraišiojo visus kaip kokius žvėrelius ir išlakino į svieto tolybes. Plepėjo žmonės, kad į Siberiją, ale kas ten gali žinoti. Norėjom arčiau pribėgti, dar kokį žodį pasakyti, ale kur tau, stūmė atgal maskoliai kaip nelabieji, nė burnos neleido atidaryti...

— Ale už ką, už ką, teta? — pertraukė ją staiga Jurgis.

— Nu, kam dar klausti, Jurgiuk, juk sakėm šimtą kartų šnekėjom, — prisidėjo ir Šukys, — perbėgo per sieną kažkoks žmogus iš Prūsų pusės ir, kaip koks Dievo praždvelgimas, užlipo maskoliui tiesiai ant galvos. Juk atsimeni, pasakojom, kam čia dar ir šnekėti. Maskolius nutvėrė tuoj tą pabėgėlį ir susikibo abu iš paskutiniųjų. Daužėsi kaip levas su vilku. Ale tas žmogus nebuvo išvėsęs. Lamdė, laužė maskolių kone pribaigdamas. Ir kai jau pamatė, kad nieko nebus, sukruvino, uždusino ir paliko be dvasios. Ir tada pasileido tiesiai į taviškių trobas. Teisybė, į pačias trobas nebėgo, tik smuko kaip driežas į daržinę ir norėjo ten pasislėpti. Ale kur tu biednas žmogus pasislėpsi. Sukilo pasijudino žandarai su maskoliais kaip vanduo, apspito visa ruja daržinę ir ėmė pyškintis, pats žinai, jau šnekėjom. Anasis gerai pylė iš daržinės ir nugnybė kelis žandarus. Paskui kažkaip ištrūko į laukus, pasileido į miško pusę, ir išgaravo tarp eglynų.

— Ale kodėl, dėde, kodėl prie maniškių prisikabino? — Jurgis jau degė.

— Jurgiuk, leisk man šnekėti, — sulaikė jį Šukys, — o paskui puolė apsiputoję į trobas ėmė kratyti visas kerčias, nė vienos dulkės nepaliko nepačiupinėję. Ir kaip tik Dievo praždvelgimas, matyt pakliuvo ant tokios nelaimingos valandos — maišiuką su lietuviškom knygom atrado. Tavo papuniukas ką tik buvo iš Prūsų parsinešęs. To maskoliams tiktai ir bereikėjo. Šoko kaip smakai prie tavųjų ir nepaleido... Ale juk pats žinai, Jurgiuk, jau kelinta kartą vistą patį ir tą patį šnekam...

— Ne, ne, dėde, taip aš nepaliksiu, — šoko vėl Jurgis, — tegul visas svietas pusiau persprogs, tegul kažinkas atsitiks, o aš ruskių vistiek į savo trobas neįsileisiu... — dėjo jis kepurę ant galvos ir skubėjo prie durų.

— Jurgi, palauk, kur leki taip užsidegęs, — rėkė Šukys, — sustok. Nemislyk, kad su ruskiais taip lengvai apsidirbsi. Su tokiu liežuviu tik pats save susiėsi.

—Ruskiai patys greičiau susiės, pamatysi, dėde, tik atmink, — ir jis jau dėjo delną ant durų rankenos.

Tada iš lovos pašoko senoji, nubėgo prie jo vienuose marškiniuose ir įsikabino abiem rankom:

—Jurgeli, tai ko taip užsidegei? Nesigraužk, jau kiek kartų tau sakiau. Eik geriau prie stalo, duosiu ką nors perkrimsti, gal lengviau pasidarys. Juk nelaikys per amžius toj Siberijoj. Praeis ruskiams piktumas ir vėl paleis į namus.

— Ne, ne, teta, nevalgysiu, nesiūlyk. Jeigu jau nutariau eiti, tai ir eisiu, tamsta manęs neperšnekėsi, savo žodžio nemainysiu, mane gerai jau pažįsti.

— Per vardą Dievo, — dejavo senoji, —tai iš kur šiandien toks užsispyrimas?

— Jurgi, turėk kiek nors proto, —prisidėjo vėl Šukys, —tik mesk akį pro langą, nosies į tokį orą negali iškišti.

— Nešnekėk, dėde, sakiau, kad nešnekėk, — Jurgis tvirtai užspaudė kepurę, užvertė švarko apikaklę ir išlėkė į kiemą.

Šlapdriba apkibo jo galvą ir pečius. Jis suverė visas švarko sagas ir plačiais žingsniais nustypčiojo į daržo pusę. Dabar vėjas metėsi į jo pusę ir ėmė plakti veidą. Jo ilgieji batai įsilipo į vagas ir žliurgsino vandens klanus.

Jurgis skubėjo, taškė į šonus vandenį ir purvą, ir netrukus pasiekė pievos kraštą. Čia jis staptelėjo sutrenkė kelis kartus kojas ir šiek tiek nusitaškė molius nuo batų galų.

Dabar jis ėjo jau tankesniu žingsniu, tvirtai akimis įsikibęs į pamiškę, kur iš tolo buvo matyti nedidelės susitraukusios trobos. Ir kai sodyba atsirado čia pat, Jurgis viską užmiršo. Jau nebejuto, kai šlapias sniegas apkibo jo skruostus, kai vėjas atgal laužė jo ilgą kūną. Jis tik ėjo ir ėjo. Kurį laiką jis nebematė net savo trobų, tartum tą akimirksnį būtų jas kas nors pasiėmęs ir kitur nusinešęs.

Ir staiga jo širdy pašoko naujas jausmas, tartum smagus paukštis. Netikėtai jis vėl prisiminė aną dieną, dar ankstybą rudenį, kai jį traukė ir nešė namo tas saldus ilgesys. Grįžo jis tada iš tolimų kraštų, pačių Rusijos gelmių. Bent kartą buvo pasibaigę tie baisūs metai caro kariuomenėj. Ir skubino jis tada nàmo nebeatsigrįždamas. Buvo širdimi ir akimi įsikibęs į vakarų pusę. Jo vaizduotėj švytėjo gyvas ir meilus paveikslas. Ten pačiame Prūsų pasienyje, buvo atsirėmę du nedideli ūkininkų viensėdžiai, geru tarpu atšokę vienas nuo antro — tai jo tėvų ir dėdės Bonifaco Šukio, kuris čia gyveno su pačia vieniši ir pavargę, nes Dievas buvo pamiršęs juos apdovanoti vaikais.

Sugrįžo Jurgis, įsikibo tą saulėtą rudens dieną į tėvų vartus ir sudrebėjo širdis. Burna net prasižiojo iš skausmo. Sodybos kiemas buvo tuščias, tartum išgrandytas, durys ir langai užkryžiuoti lentomis. Ir tada jis viską suprato...

Vėl jis pajuto šlapdribą, kuri šaltais latakais bėgo jam už kaklo. Čia pat buvo ir griovys, pritvinęs vandens. Jis šoko per jį staigiu ir plačiu žergimu, parkrito anoj pusėj, abiem rankom įsikibdamas į permirkusį molį.

— Ne, maskoliai čia nekirmys, — ištarė jis garsiai, — su Dievo ar šetono padėjimu aš juos išspirginsiu, — ir vėl užsidegė jo veidas, nes kraujas ten mušo visom gyslom.

Greitais žingsniais šoko jis į kiemą ir tuoj pat sustojo, tartum būtų jį kas nutvėręs už abiejų rankų. Sodyboj buvo tyla, baisi tyla. Pirmą kartą jis čia pajuto šiurpą. Trobos atrodė kaip išmirusios, langai su durimis akli ir kurti. Jis įsiklausė, laukė iš ten kokio nors balso, nors krapštesio. Nebuvo ten nei balso, nei krapštesio. Tik išgirdo nuo šiaudinio stogo teškėjo lašai. Daugiau nieko, tiktai tas vanduo, sutrūkęs į lašus.

Vėl jis pasijudino ir sunkiais žingsniais pašoko ant prieangio laiptų.

—Neik, čia tau negalima, — tartum žmogaus balsas sudraudė jį kryžiškai užtvertos lentos.

Ir jis nepalietė tų lentų. Ne, jis neturėjo baimės, niekuomet čia nenusigąsdavo jo ranka, tačiau šiandien negalėjo. Pervėrė jį baisus graudulys, tartum geležiniais pirštais sugniaužė, ir jis atsitraukė nuo durų, užtvertų lentomis.

— Ne, ne, aš neleisiu jiems bjauroti savo namų! Ne, neleisiu, to nebus!... —jo balsas nutrūko ir stambus kūnas sudrebėjo nuo galvos ligi pėdų.

ALEKSANDRAS RADŽIUS

AMŽINYBĖS DVARAS

Ugninės bitės per mėlynę skrenda,
Auksinį medų neša į erdves.
Kažkur toli jos avilį suranda
Ir laukia ten ateinančio manęs

Kažkur ten dunkso amžinybės dvaras
Nematomi jo bokštai, nė langai,
Tik spindi bičių nešamas nektaras,
Tik dūzgia jų neregimi sparnai.

MALDININKŲ KELIONĖ

Kalnai pabudę keliasi kelionėn
Ir seka juos žaisminga lyguma.
Tolyn banguoja per visatą kloniai,
Jų forma, gelmėje pranykdama,
Pavirsta debesiu kodylo
Erdvių nematomam altoriuj,
Lengvai į dangų dūmai kyla
Ir gula Viešpačiui po kojų.

VIEŠPATIES VITRAŽAS

Atome užmigusi energija
Pabunda iš sapnų galaksijų pasauliuos.
Prasiveržia šviesos vulkanai gaivalingi,
Užpildami spalvom miglynų tolimųjų veidus.

Tai Viešpats tapo mėlyną dangaus langų vitražą.
Filonas džiaugiasi jo spindesiu ir taria: Logos.
Lukrecijus nustebęs žiūri iš tamsybių,
Bet netiki, nors mato
Spalvų ugningą žaismą,
Bet netiki, nors regi
Jų vyksmą per eonus,
Kur Viešpats tapo mėlyną dangaus langų vitražą.

NUSIDĖJĖLIO TRAGIKA

PAGAL DOSTOJEVSKIO VEIKALĄ "NUSIKALTIMAS IR BAUSMĖ"

ANTANAS MACEINA

(Pabaiga)

3. *Nusidėjėlio nuotaikos*

Gili priešginybė, kilusi nusidėjėlio viduje iš jo paklydimo santykiuose su būtimi, pažadina jame ištisą eilę savotiškų nuotaikų, kurios išreiškia nuodėmingą buvimą ir sykiu atskleidžia aną naikinantį tapsmą, vykstantį nebūties linkui. M. Heideggeris tiesingai pastebi, kad nuotaikos "ontologiškai nėra niekis", nors jos būtų ir praeinamiausias dalykas mūsajame buvime. Nuotaikos atskleidžia buvimo sunkumą ir sykiu jo kilnumą; jos atidaro šiurpias mūsų būties gelmes ir sykiu viliojančias jos viršūnes; jos kelia aikštėn mūsų būties tragiką ir sykiu jos palaimą. *Jos yra mūsų būsenos ženklai.* Kaip mes būname, pasirodo mūsų nuotaikose. Todėl kiekvienos nuotaikos sklaida veda į mūsojo buvimo sklaidą. Kiekviena nuotaika yra takas, kuriuo mūsų būtis iškopia į paviršių ir atskleidžia mums vieną arba kitą savo būseną. Kiekviena nuotaika yra gilaus mūsų gyvenimo apsireiškimas. Taip yra su mumis visais. Taip yra ir su nusidėjėliu. Nusidėjėlio būtis, pakitusi jo apsisprendime, taip pat esti apgaubiama tam tikro bendro nusiteikimo, kuris tikrovėje išeina aikštėn eile nuotaikų, atsirandančių iš nuodėmongos būties susidūrimo su pasauliu. Šių tad nuotaikų sklaida kaip tik ir veda mus į patį nuodėmingos būsenos dugną.

Pirmoji nuotaika, kuria pasiskardena nuodėminga būtis, yra *pasišlykštėjimas.* Raskolnikovas jau ir anksčiau gyveno šlykščioje aplinkoje. Juk jis buvo miestinis žmogus. Miestas buvo jo buvimo bei veikimo erdvė. Tuo tarpu šis žmogaus rankų padaras yra neišvengiamai susietas su šlykštumu. Degėsių ir puvėsių užterštas oras, iškraipyta ir suskurdusi augmenija, negailestingas tvankas, sunkiai paslepiami žmonių iškrypimai, nuolatinis trynimasis minioje, prabangos ir skurdo priešginybė, amžinas skubėjimas nežinia kur — tai miesto savybės, nesykį sukeliančios žmogui pasišlykštėjimo jausmą. Pastatytas ant Kaino nuodėmės, miestas pačiuose savo pagrinduose slepia šlykštumą, kurį pergyvena kiekvienas, kam tik tenka būti uždarytam į šį sąmonės sukurtą nepaprastai atvirą ir sykiu nepaprastai užsklęstą narvą. Žmogus, atvykęs iš Viešpaties gamtos į savo giminės sukurtą miestą, neišvengiamai esti pagaunamas pasibjaurėjimo ir noro kuo greičiausiai iš čia pasprukti. Ir tik begalinis gabumas prisitaikyti, tik pripratimas, tik galia neatsakyti į daugelį įspūdžių padaro miestinę būseną žmogui pakeliamą, nors jos šlykštumo ir nepanaikina. Todėl šį bendrą miesto šlykštumą jautė ir Raskolnikovas. Įkaitusios ir dulkinos gatvės, nešluota rinkos aikštė, iš smuklių einanti smarvė, svyrinėję girtuokliai erzino jo įtemptus nervus ir vargino jo dvasią. Jis mielai, kaip ir kiekvienas kitas, ypač Petrapilio gyventojas, būtų metęs šią dvokiančią, sugadintą, suterštą erdvę ir pasitraukęs į žydinčias bei kvepiančias Rusijos lygumas. Bet jis buvo neturtingas; jis norėjo mieste padėti pagrindus savo ateičiai; todėl buvo priverstas čia pasilikti ir miestinius įspūdžius iškęsti. Tačiau visi šie ankstesni įspūdžiai, nors ir buvo jam nemalonūs, pasiliko vis dėlto jo būties paviršiuje. Jis jautė, kad jie ateina jam iš šalies, kad jie yra nuo jo nepriklausomi, iš jo nekylą, jam svetimi ir todėl nerandą jame atitikimo. *Miesto šlykštumas gyveno šalia jo.* Raskolnikovo dvasia gyvėsi nuo šio šlykštumo, apsisupdama savotiška uždanga, kurią ji nusiaudė iš nekaltų savęs pačios pergyvenimų, Bet štai nuodėmė šią uždangą suardė. Kirvio smūgis senutei į galvą, kraujo klanas ant grindų, sutepti kelnių atbraizgai sugriovė Raskolnikovo dvasios užtvaras prieš miestinį šlykštumą, ir šis įsibrovė dabar ligi pat būties gelmių. Raskolnikovas pasidarė šlykštus savo viduje. Ir šis vidinis šlykštumas pradėjo atitikti viršinį šlykštumą. Kainas pradėjo vaikščioti savo paties nusitiestomis gatvėmis. Todėl nenuostabu, kad tai, ko jis anksčiau net buvo nepastebėjęs, dabar visa jėga smigo į jo širdį ir kėlė jame pasišlykštėjimą. Eidamas pas senę palūkininkę užstatyti laikrodžio, Raskolnikovas

pajuto miesto šlykštumą taip, kaip niekados dar nebuvo jautęs. "Nepaprastai gilaus šlykštumo jausmas perbėgo vieną akimirką lieknus jaunuolio bruožus", pasakoja Dostojevskis. Užstačius laikrodį ir einant atgal, šis jausmas Raskolnikovui vėl grįžo: "Begalinio šlykštumo jausmas, kuris buvo pradėjęs slėgti jo širdį, einant pas senę, dabar pasiekė tokios apimties ir pasidarė toks ryškus, kad jis neturėjo kur dėtis iš sielvarto". Tai jau nebuvo tik viršinių šlykščių įspūdžių užplūdimas. Tai buvo *vidinio* šlykštumo prasiveržimas, primintas Raskolnikovui aplinkui pastebimo miestinio bjaurumo. "O Dieve! — dejavo Raskolnikovas, atsidūręs gatvėje, — kaip tai bjauru!... Ir kokiai nešvarai yra tikusi mano širdis! Ak, kaip nešvaru, bjauru, bjauru!". Norėdamas šį tiesiog jau kūninį priklumą pašalinti, Raskolnikovas užsuko į smuklę išgerti šalto alaus stiklą, nes jis visa tai "priskyrė savo išbadėjimui", nors gelmėse gerai žinojo, kad čia ne alkis yra kaltas. Čia buvo kalta ana nuodėminga mintis, pagal kurią žmogus yra tik utėlė ir kuri stūmė Raskolnikovą į žmogžudystę. Tai ši mintis atidarė jo sielą šlykščių įspūdžių persvarai. Tai ji viršinį miesto šlykštumą įleido į jo vidų. Tai ji sutapdė jį su Raskolnikovo vidaus pasauliu ir viską pavertė vienu dideliu šlykštumo pergyvenimu. Nuodėmė tapo vartais, pro kuriuos šlykštumas įžygiavo į dvasią ir virto nusidėjusio žmogaus būsena, perskverbusia jį ligi pat gelmių

Jeigu jau viena tik nuodėminga mintis perskverbia žmogų pasišlykštėjimu, tai nuodėmingas žygis išplečia šią nuotaiką į visą būtį. Viskas nusidėjėliui pasidaro šlykštu. Pasišlykštėjimas virsta pagrindiniu jo pergyvenimu. Apgynęs nugirdytą mergaitę nuo donžuano, Raskolnikovas po poros dienų vėl ėjo ta pačia gatve, galvojo ir juokėsi, kad jam laimingai pasisekė po akmenimi paslėpti iš senės pagrobtus daiktus ir tuo būdu panaikinti savo nusikaltimo pėdsakus. Bet kai tik jis įžengė į gatvę, "kurioje užvakar susitiko aną mergaitę, jo juokas nutilo. Praeidamas pro suolą, kur užvakar, atsiskyręs nuo mergaitės, truputį pasėdėjo, jis pajuto pasibjaurėjimą ir šlykštumą. Bjauru jam buvo susitikti ir policininką, kuriam tada buvo davęs dvidešimt kapeikų. "Tegul jį velniai!" — Raskolnikovas nusikeikė ir ėjo toliau. Jis norėjo išsiblaškyti, bet nežinojo kaip. "Naujas, nepergalimas jausmas augo beveik kas minutė ir vis labiau ir labiau jį apvaldė. Tai buvo begalinis, beveik kūninis pasišlykštėjimas vis tuo, su kuo jis tik susidūrė ir kas jį apsupo. Ir priešais ateinantieji žmonės jam buvo priklūs: jų veidai, jų eisena, jų judesiai. Jis būtų galėjęs į kiekvieną, kuris jį būtų prakalbinęs, spjauti ir jį kąsti". Dostojevskis teisingai vadina šį Raskolnikovo jausmą *nauju*, nes savo prasme jis iš tikro buvo naujas. Anksčiau jo Raskolnikovas nebuvo turėjęs, nors ir gyveno dvokiančiame kvartale ir jautė aplinkinių daiktų šlykštumą. Tačiau anas senasis pasišlykštėjimas, kaip sakėme, atėjo jam iš viršaus. Tuo tarpu šis naujasis jau gimė iš jo paties. *Jo paties būtis pasidarė šlykšti.* Susidurdamas su kitais, jis kiekvieną akimirką pergyveno savo šlykštumą, kuris veržėsi jau net į kūnines sritis ir tuo pačiu pasidarė beveik nenugalimas. Jis negalėjo nuo jo pabėgti. Jis negalėjo jo nutildyti šalto alaus stiklu, nes jis buvo nebe organizme, bet pačiame jo žmogiškajame prade. Šlykštumas virto savotiška lytimi, kurion įsivyniojo jo buvimas. Po nuodėmės Raskolnikovas pradėjo šlykščiai *būti*.

Ką tad atskleidžia šis šlykštumo prasiveržimas? Jeigu kiekviena nuotaika yra tam tikros mūsų būsenos ženklas, tai keno ženklas yra pasišlykštėjimas? *Kaip* būna tasai žmogus, kuriam *būti* yra šlykštu? Į šiuos klausimus galime atsakyti kitu klausimu, būtent: kodėl kuris nors daiktas mums kelia šlykštumo? Atsakymas yra visiškai trumputis: *todėl, kad jis yra suteptas.* Mes šlykštimės ne pačiu daiktu, kaip tokiu, bet kuria nors jo savybe, kurią pergyvename, kaip kažkokį susitepimą, kaip kažkokį nešvarumą, nesusijusį su daikto esme, bet jam pridėtą iš viršaus, prie jo prikibusį ir todėl jį pakeitusį mums priklia linkme. *Pasišlykštėjimas yra ženklas, kad būtis yra sutepta.* Tačiau kas gi yra šisai būties sutepimas? Kūnine prasme jis yra tam tikra prieauga, ardanti daikto visumą: jo dalių santykius, jo paviršiaus grožį, jo linijų tiesumą, jo kvapą, spalvą, lygumą ir tt. Būties sutepimas visados yra jo iškreipimas, suardymas, išniekinimas. Šlykštus daiktas yra iškreiptas daiktas. Jeigu tokių šlykščių daiktų kildina net ir pati gamta, tai vistiek mes pergyvename juos kaip kažkokio gilaus sužalojimo ir paniekinimo apraiškas. Gali šitas sužalojimas bei paniekinimas būti įvykęs be daiktų valios; gali jis būti jiems primestas iš šalies; gali jie dėl to skųstis ir vaitoti, laukdami visuotinio išvadavimo bei atitiesimo, kaip tai skelbia šv. Povilas (plg. Rom. 8,12-19); kiekvienu tačiau atveju anas sužalojimas pasilieka gyvas ir, prasiveržęs į paviršių, kelia mums pasišlykštėjimo. Gamtoje šlykštumo esama nė kiek nemažiau, negu žmoguje. Ir šis jos šlykštumas veda mus į kažkokį visuotinį pačiuose gamtos pagrinduose slypintį sutepimą, tegul ir be jos valios. Pasišlykštėjimas atskleidžia pirmykštį būties apardymą, kurį krikščionybė vadina pradine nuodėme, atsiradusia dėl angelų ir žmonių puolimo.

Žmogiškosios asmeninės būties susitepimas negali, be abejo, įvykti be jos pačios. Žmogus gali būti apardytas ligų, nelaimių, paveldėjimo; jis gali šlykštėtis savo kūnu, savo dalių sąranga, savo psichiniais iškrypimais. Tačiau tai bus vis dar ne pasišlykštėjimas pačiu savimi, pačiu savuoju Aš. Tai bus pasišlykštėjimas tik anuo visuotiniu susitepimu, į kurį panertas yra ir žmogus ir kuris prasiveržia žmogaus būtybe vienokiu ar kitokiu apgadinimu. Tačiau mes kaip skundžiamės dėl šio apgadinimo. Mūsasis Aš su juo nesusitaiko ir stengiasi jį pergalėti. Mes jaučiame, kad mumyse glūdi dar ir kitas — *nekaltas pradas*, kad mes nesame ano visuotinio sutepimo apimti taip, kad jis būtų virtęs pačia giliausia mūsų būtimi. Ir šitą nekaltą pradą mumyse mes pergyvename kaip atramos tašką, kurio padedami mes kaip tik spiriamės prieš aną visuotinį sutepimą. Todėl šlykštėdamiesi savo kūnu, savo sąranga, savo polinkiais mes vis dėlto jaučiame, kad dar turime pribėgą, būtent: giliausią mūsąjį Aš, kuris yra nekaltas, nesuteptas, nepaliestas. Mūsasis Aš yra tarsi tvirtovė, kurioje mes laikomės, puolami visuotinio pakrikimo. Bet štai pasitaiko situacijų, kuriose mes pasišlykštime ir šiuo Aš. Mes pasidarome šlykštūs *patys*. Ne mūsų kūnas darosi šlykštus, ne jo sąranga, ne mūsų polinkiai ar pomėgiai, bet *mes patys*. Pati mūsų būtis yra mums šlykšti. Pats giliausias mūsų Aš virsta mums prikliu. Ar tai nėra ženklas, kad mes ištiesėme ranką ir į aną atramą bei pribėgą? Ar tai nėra ženklas, kad mes sunaikinome ir aną nekaltą pradą mumyse, atidarydami paskutines duris visuotiniam susitepimui? Pasišlykštėjimas mumis pačiais atsiranda tik tada, kai mes patys savąjį Aš apgadiname ir apardome; kai sava valia įsijungiame į aną visuotinį susitepimą; kai laisvai prisiimame gamtos ydingą likimą; žodžiu, *kai išduodame patys save*. Tokiu atveju žlunga anasai nekaltas atramos taškas, iš kurio mes spyrėmės prieš visuotinį apgadinimą. Mums nebelieka nieko, kas dar būtų nesutepta. Mes pasidarome tarsi bevairė valtis ant įsisiūbavusios visuotinio pakrikimo jūtos. Bet šis veiksmas, šis išėjimas iš giliausios mūsų tvirtovės jau yra mūsų pačių laisvas darbas. Jis mums ateina ne iš šalies, bet kyla iš mūsų pačių. Jis yra giliausias mūsojo Aš apsisprendimas. Todėl mes šituo savuoju Aš ir pasišlykštime, kad jis pats save išduoda į visuotinio sugedimo rankas ir įsijungia į susitepusiųjų eiles. Mes pakartojame Raskolnikovo žodžius: "ir kokiai nešvarai yra tikusi mano širdis" ir sykiu su juo bjaurimės sava būtimi, iš kurios ši nešvara *laisvai* išauga. Tačiau nesunku pastebėti, kad į visuotinį susitepimą įsijungęs Aš yra ne kas kita, kaip *nusikaltęs* Aš. Veiksmas, kuriuo mes išduodame patys save, yra *kaltė*. Jis yra nuodėmė. Jis yra laisvas pasukimas nebūties linkui. Todėl pasišlykštėjimas mumis pačiais atskleidžia mūsų kaltę. Mes šlykštimės savimi todėl, kad esame nuodėmingi, nusikaltę, laisvai paneigę pirmykštį savo grynumą. *Pasišlykštėjimas yra nusikaltusios būties ženklas*. Ir čia kaip tik glūdi šios nuotaikos giliausia prasmė bei dorinė jos vertė. Šlykštumo jausmas atskleidžia mums, kad jo objektas yra ištiktas ne paprastos nelaimės, bet paliestas gilios kaltės ir todėl vertas ne užuojautos, bet pasibjaurėjimo. *Šlykščiai būti giliausia prasme reiškia nuodėmingai būti*. Žmogus, kuriam būti yra šlykštu, yra nusikaltęs žmogus. Jis slepia savyje didelę nuodėmę, ir ši nuodėminga jo būtis prasiveržia pasišlykštėjimo nuotaika. Pasišlykštėjimas yra kaltės ženklas.

Šioje vietoje mes galime suprasti ne tik Raskolnikovą, kuris neturėjo kur dėtis dėl jį apėmusio šlykštumo, bet ir aną gilų pasišlykštėjimą, kuris yra atsiradęs moderninio žmogaus dvasioje ir kurį yra mėginęs išreikšti Jean Paul Sartre savo romane "La nausée". Jau p ts šio veikalo pavadinimas rodo, kad pasišlykštėjimas čia norima atvaizduoti pačia giliausia savo esme, prasiveržiančia net kūninio priklumo pavidalu. Antanas Roquetin, šio veikalo didvyris, slankioja gatvėmis, apsėstas egzistencinės negalios, slankioja be jokio tikslo, norėdamas tiktai patirti grynąją egzistenciją arba anuos "tobulus akimirksnius", tokios didelės reikšmės turinčius ir egzistencinėje filosofijoje ir dabartinio žmogaus pergyvenimuose. Tačiau juo labiau Roquetin šių akimirksnių jieško, juo priklesni jie jam darosi. Viskas jam pradeda kvėpuoti šlykštumu. Paėmęs į rankas pajūrio akmeniuką, Roquetin pajunta "lyg ir sacharininį pasibjaurėjimą". Ilgą laiką jis mėgina gintis nuo šlykštumo kavinėmis. Jos buvo jam "vienintelė apsauga". Tačiau vieną dieną pasišlykštėjimas jį pagauna ir čia. Sartre prasmingai pastebi, kad tą dieną Roquetin kavinėn buvo užsukęs "eiti į lovą su šeimininke". Bet šį kartą šeimininkės nebuvo namie. Tarnaitė nuvilko jo apsiaustą ir paklausė, ką užsisakysiąs. Tada jį pagavo šlykštumas ir daugiau nebepaleido. Roquetin jį juto visur: ant sienų, ant savo drabužių, kavinėse, gatvėse, daiktuose. Net mąstydamas apie žmones, kad juos reiktų mylėti ir kad jie "yra verti nuostabos", jis pajuto, kad jam "noris vemti". Tai nebuvo pasišlykštėjimas tik atskirais daiktais. Tai buvo pasišlykštėjimas pačiu savo buvimu. Šlykštumo jausmas parodė Roquetin, kad egzistuoja ir jis pats ir aplinkui jį esantis pasaulis. "Aš norėjau sviesti akmenį, — sako jis, — pažiūrėjau į jį, ir tai prasidėjo: aš pajutau, kad jis egzistavo. Tuomet prasidėjo

ALBERTAS VESČIŪNAS

DVI FIGŪROS
(Aliejus, 1958)

pasišlykštėjimas įvairiausiais pavidalais". *Egzistencija ir šlykštumas pasidarė vienas ir tas pats dalykas.* Pasišlykštėjimas virto egzistencijos apraiška. Iš sykio Roquetin viso to nesuprato, todėl mėgino, kaip ir Raskolnikovas, šlykštumą nugalėti. Bet netrukus jis suvokė, kad "pasišlykštėjimas manęs nepaliko, ir aš netikiu, kad jis greitai mane paliktų; bet aš negaliu ilgiau jo pakęsti; jis nėra jokia liga ir jokia keistybė; jis yra — aš pats". Pati žmogiškoji būtis, pats žmogiškasis Aš pasidarė jam šlykštus. Todėl nors sykį Roquetin ir tarėsi pajutęs galios apvaldyti šitą šlykštumą, tačiau sėdėdamas sode, jis patenka į tikrą egzistencinį slogutį, nes juodžiausios nihilizmo mintis šauna jam į galvą: "Kiekvienas egzistuojantis gema be pagrindo, gyvena iš silpnumo ir miršta ištiktas viršinių veiksnių". Kitaip sakant, ir žmogaus gimimas, ir jo gyvenimas, ir galop jo mirtis yra beprasmiai ir betiksliai. Visi jie yra kilę iš kažkokios negalios, iš kažkokios nesąmonės. Jie prasideda nebūtimi ir baigiasi nebūtimi. Nebūtis, tarsi "lipnus mėšlas", atsistoja prieš Roquetin dvasios akis, ir jis net pasipurto, norėdamas "šiuo lipniu mėšlu nusikratyti". Tačiau šis laiko jį atkakliai, ir Roquetin pradeda dusti "šio nepaprasto apmaudo dugne". Pasišlykštėjimas virsta "įprasta jo būsena." Nenuostabu todėl jei Roquetin visai savaime pradeda mąstyti apie savižudybę, kad sunaikintų bent vieną nereikalingą egzistenciją.

Roquetin asmeniu Sartre išreiškia tą patį, ką ir Dostojevskis Raskolnikovu, būtent: *žmogaus gelmėse glūdinčią nuodėmę, apsireiškiančią pasišlykštėjimo nuotaika.* Roquetin yra nusidėjėlis, kaip ir Raskolnikovas. Tiesa, Sartre,

būdamas nuoseklus ateistas, savo didvyrio žygių nelaiko nuodėme. Tačiau ateizmas anaiptol nėra nuodėmės išnaikinimas, bet tik jos pridengimas. Ateistinis žmogus savo darbais taip lygiai nusikalsta ir taip lygiai savo būtį sutepa, kaip ir kiekvienas kitas. Todėl pasišlykštėjimas yra ir jo dalia. Roquetin kaip tik ir yra šitokio nusikaltusio ir todėl visu kuo pasišlykštinčio ateisto simbolis. Dar daugiau, jis yra simbolis visos ateistinės gyvenimo linkmės, sukurtos pastaraisiais amžiais ir apimančios vis didesnius žmogiškojo buvimo plotus. Jau senokai yra pastebėta, kad naujosios istorijos kelias buvo kelias atgal nuo Absoliutinės Būties, kelias žmogaus į patį save ir į pasaulį. Garsūs yra J. Burckhardto žodžiai, kuriais jis apibūdino skirtumą tarp viduramžių ir renesanso žmogaus, sakydamas, kad viduramžių žmogus jautėsi tik kaip narys: cecho, korporacijos, luomo, krašto ar galop visuotinės Bažnyčios; tuo tarpu renesansas atrado žmogų, kuris panorėjo būti sau ir savyje. Tačiau N. Berdiajevas, atsiliepdamas į šį Burckhardto teigimą, teisingai klausia: “Ką reiškia šis žmogaus atradimas?” Ir čia pat atsako: “Renesanso tarpsnis iš naujo atskleidė gamtinį žmogų”.[10] Viduramžių žmogus krikščionybės įtakoje stengėsi tapti *dvasiniu* žmogumi, anuo naujuoju Adomu, kurį Kristus pagrindo savo mirtimi ir prisikėlimu. Jis mėgino būti kuo arčiausiai prie Dievo. Jis mėgino Dievą reikšti visa savo būtimi. Tiesa, čia jis nesykį klupo ir klydo. Viduramžiai nėra mažiau nuodėmingi, kaip kuri kita istorinė epocha. Tačiau pats jų kelias, pati gyvenimo linkmė ėjo Absoliutinės Būties linkui. Todėl paskui kiekvieną suklupimą sekė pastangos prisikelti ir atgailoti. Niekas taip giliai nesuprato atgailos prasmės ir niekas taip plačiai jos tikrovėje netaikė, kaip viduramžiai. Tuo tarpu renesansas savo žingsnius pasuko atgal. Tai buvo žymiai gilesnis dalykas, negu tik noras ieškoti naujų formų žmogiškajai kūrybai, kaip tai mėgina aiškinti kai kurie istorijos filosofai. Renesansas buvo gyvenimo pasisukimas į prieškristinį, neatpirktąjį žmogiškąjį principą. Tai buvo senojo Adomo prisikėlimas. Tai buvo puolusios būties pateisinimas ir pripažinimas. Renesansas pamėgino peršokti Kalvarijos kryžių ir atsidurti prie senojo rojaus vartų. Tik prie vartų, nes į rojų įžengti ir jam buvo užginta, kaip ir kiekvienam kitam istoriniam tarpsniui. Bet juk prie šitų vartų jau buvo apsireiškęs pavydas, neapykanta, klasta, melas, galop žmogžudystė, bendruomenės suardymas, daugpatystė, kerštas — vadinasi, visos tos nuodėmės, kurios vėliau, tarsi raudonos gairės, nužymėjo istorinį žmonijos kelią. Renesansas prisiėmė šį rojaus pavartės likimą ir jį padarė savu, už jį nesimelsdamas ir neatgailodamas. *Renesansas pažino nuodėmę, bet jis nebepažino atgailos.* Jis jautėsi grįžęs atgal į jam atrodančią nekaltą gamtą. Jis jautėsi prikėlęs savyje senąjį gamtinį žmogų, ir todėl džiaugėsi bei didžiavosi šiuo atgimimu. Pats jo vardas jau slepia aną didelį džiaugsmą. “Naujosios istorijos žmogus pergyveno medaus mėnesį”.[11] Šie Berdiajevo žodžiai prasmingai apibūdina visą renesanso nuotaiką. Tai buvo medaus mėnesio nuotaika, kada atpalaiduota aistra eina ligi galo ir ten randa jos belaukiantį šlykštumą. Sartre romano didvyris Roquetin ir yra šis naujasis, atgimusis žmogus, medaus mėnesiui pasibaigus. Ar tad nuostabu, kad jis įkūnija savyje naujojo žmogaus nuotaiką, kurios centre stovi pasišlykštėjimas pačia žmogiškąja egzistencija, žygiavusia ilgus amžius keliu atgal ir todėl atsidūrusia prie nebūties slenksčio. Roquetin yra paskutinis renesansininkas; paskutinis, nes mintis nusižudyti jam anaiptol nėra atsitiktinė. *Pasišlykštėjimas žmogiškaja būtimi neišvengiamai veda į jos sunaikinimą.* Nusižudo ne tik savimi pasišlykštėję asmens; nusižudo ir savimi pasišlykštėję amžiai. Gilus pasišlykštėjimas, kuris glūdi naujojo žmogaus širdyje ir kurį Sartre įdėjo į Roquetin asmenį, apreiškia gilią šio amžiaus kaltę, atskleidžia suteptą jo būtį ir tuo būdu savaime stumia jį į galutinį susinaikinimą. *Nusikaltėlio kelias yra kelias į mirtį.* Jeigu jis nemirs *kaip nusikaltėlis* per atgailą, jis neišvengiamai mirs *kaip žmogus* per savižudybę. Argi Raskolnikovas negalvojo šokti nuo tilto į Nevą ir viską baigti? Argi Svidrigailovas nepaleido sau kulkos į smilkinį? Pasišlykštėjimas yra kaltę nešančios būties ženklas. Ir po šia našta sukrinta žmogiškasis pradas, jeigu jis laiku jos nenumeta, pasiryžęs grįžti atgal į paliktus savo Tėvo namus. Roquetin, kaip naujojo, ligi galo išsivysčiusio žmogaus simbolis, atskleidžia mums šiurpias tolimesnio gyvenimo perspektyvas. Mes stovime prie kolektyvinės savižudybės vartų, nes kolektyvinės atgailos ženklų nematyti.

Antroji nuotaika, kuri paženklina visą nusidėjėlio kelią, yra *neapykanta.* Jeigu pasišlykštėjimas išplinta į visus daiktus ir apima visą aplinką, neturėdamas kurio nors vieno objekto, tai neapykanta jau darosi žymiai siauresnė, nes susitelkia aplinkui žmones, pirmoje eilėje apie pačius artimiausius. Juo žmogus nusidėjėliui stovėjo arčiau, juo greičiau ir labiau jis pradedamas nekęsti. Juo labiau jis buvo mylimas, juo labiau dabar darosi nekenčiamas. Ši neapykantos dialektika sudaro vieną iš esminių jos bruožų ir sykiu atskleidžia gilų jos ryšį su nuodėme.

Jau esame minėję, kad Raskolnikovo mo-

tinos bei sesers sunki padėtis jį paskatino napoleonišką savo mintį greičiau įvykdyti, negu tai jis būtų drįsęs kitokiu atveju. Motinos laiškas, kuriame ji dėsto Dūnios pasiryžimą ištekėti už Lužino, buvo psichologinis akstinas griebtis žmogžudystės. Ir Raskolnikovas tai darė savųjų meilės vedamas. Jis giliai mylėjo savo motiną bei seserį. Jis jautė jų vargą ir jų negalią išsipainioti iš Lužino pinklių. Todėl nutarė veikti. Jo darbas turėjo paliudyti jo meilę saviesiems. Tačiau virtęs nusikaltėliu, Raskolnikovas pastebėjo, kad ši, anksčiau tokia skaidri meilė, toks jautrus ir švelnus prisirišimas dabar išnyko, užleisdamas vietą giliai neapykantai. Gulėdamas lovoje ir kalbėdamasis pats su savimi apie savo nuodėmės nepasisekimą, jis kaip tik šią neapykantą pajuto. "Motina, sesuo!— kalbėjo jis pats sau, — kaip aš jus mylėjau! Kodėl aš jūsų nekenčiu? Taip, aš nekenčiu jūsų. Aš tiesiog fiziškai jūsų nekenčiu. Aš negaliu jūsų pakęsti prie mano šalies." Kirvio smūgis sutriuškino senąją Raskolnikovo meilę. Mėgindamas nuodėmingu darbu įrodyti savo meilę, jis iš tikro ją visiškai pražudė. Motina ir sesuo, tos dvi artimiausios ir gryniausia meile mylimos moterys, pirmos turi iškęsti nusidėjusio sūnaus ir brolio neapykantą. Ir jis jų nekentė ne dėl kurio nors jų darbo, ne dėl kurio nors jų elgesio, bet *be jokios* regimos priežasties, be jokio viršinio pagrindo. Pats jų buvimas šalia jo kėlė jame neapykantą, siekiančią net kūninio apčiuopiamumo. — Ir taip buvo ne tik su motina bei seserimi. Raskolnikovo neapykanta išplito, apimdama kiekvieną žmogų, su kuriuo tik jam teko susidurti. Nevieną sykį jo draugai, pastebėję, kad jis nepaprastai keistai elgiasi, alpsta, karščiuoja, ir visa tai priskirdami jo ligai, buvo atėję jo aplankyti. Ir kiekvieną kartą Raskolnikovas juos arba išvarydavo arba iškoliodavo, išvadindamas juos jo kankintojais ir prašydamas jį palikti vieną. Net Soniai jis pajuto neapykantos, kai nuėjo pas ją išpažinti savo kaltės. "Keistos neapykantos jausmas Soniai pervėrė jo širdį", — pasakoja Dostojevskis. Ir šis jausmas vos neužčiaupė Raskolnikovo lūpų. Tik susitikęs Sonios žvilgį ir pamatęs jos akyse didelę meilę, jis savo neapykantą nugalėjo ir viską šiai mylinčiai mergaitei išpažino. Kaip motinai bei seseriai, taip ir visiems kitiems žmonėms neapykanta prasiverždavo staiga. Raskolnikovas nekentė ne kurio nors atskiro žmogaus, bet *pačios žmogiškosios būties.* Jam buvo nepakenčiama susidurti su kitu ir bent valandėlę pabūti drauge.

Ir čia kaip glūdi neapykantos šiurpas. Liepdamas mylėti savo artimą kaip patį save, Kristus atsirėmė ne į paprastą kasdieninį reikalą žmonėms sugyventi tarp savęs, bet į giliausią žmogiškąją prigimtį, kurioje glūdi vienas ir tas pats dieviškasis paveikslas. *Artimo meilė yra žmogaus broliškumo išraiška.* Tačiau šitas broliškumas yra žymiai gilesnis, negu tik bendra mūsų kilmė,negu tik bendras likimas šioje žemėje ar bendras tikslas anapus. *Mes esame broliai pačia giliausia ontologine prasme.* Mūsų broliškumas yra ne kas kita, kaip turėjimas bendro dieviškojo pagrindo, kuriame mes visi laikomės. Mes esame tarp savęs broliai todėl, kad "esame Jo giminės", kaip mus yra pavadinęs šv. Povilas savo kalboje graikų areopage (ApD. 17,28). O būdami Dievo giminės" (17, 29), mes pasidarome giminės ir tarp savęs. Nešiodami savyje tą patį dieviškumą mes daromės jo sujungti į vieną šeimą ne tik moraline ar socialine, bet ir ontologine prasme. Dieviškumas yra mūsų būties jungtis. Todėl artimo meilė nėra tik praktinis reikalas, tik dorinis įsakymas, tik socialinės gerovės sąlyga. Artimo meilė yra giliausios žmogiškosios būties išraiška: būties, kuri Dievu yra sujungta nedalinamon vienybėn ir kurioje mes kiekvienas esame tik dalyvis, tik jos nešėjas ir saugotojas. *Artimo meilė yra žmogiškosios būties apsprendimas.* Mylėti savo artimą reiškia teigti žmogiškosios būties vienybę ir sykiu savo dalyvavimą joje. Mylėti artimą reiškia stengtis laikytis aname bendrajame dieviškajame pagrinde. Todėl Kristus visiškai nuosekliai melagiu vadina tą, kuris sakytųsi mylįs Dievą, o nekęstų savo artimo, nes juk tas pats Dievas glūdi ir mūsų artime ir mumyse. Kaip tad galėtų įvykti, kad mes mylėtume Dievą, kuris yra mumyse, o nekęstume *to paties* Dievo, kuris yra mūsų artime? Tai būtų aiški veidmainystė, nes tokiu atveju mes nemylėtume nei Dievo nei artimo. Artimo meilė yra tikrovinė Dievo meilės apraiška. Kam šios apraiškos stinga, tame nėra ko apreikšti.

Artimo meilės šviesoje neapykanta kaip tik atskleidžia savo gelmes. Neapykanta nėra tik paprasta artimo meilės stoka. Neapykanta yra veiksminė artimo meilės priešginybė. Jos apimtas žmogus nėra kitam žmogui tik paprastai abejingas bei šaltas. Priešingai, savo veiksmingu anojo būties neigimu jis stumia jį nuo savęs ir yra pasiryžęs jį net sunaikinti. Neapykantoje vyksta ne tik paprastas Kristaus įsakymo nevykdymas, bet ir ontologinis jo paneigimas, paneigiant sykiu ir aną pagrindą, iš kurio šis įsakymas yra kilęs. *Artimo neapykanta yra dieviškojo paveikslo paneigimas žmogiškojoje būtyje.* Žmogus, kuris nekenčia kito žmogaus, atsisako dalyvauti dieviškojo pagrindo bendrume, išsijungia iš žmogiškosios būties bendruomenės, sukurtos ir laikomos dieviškumo mumyse, ir tuo pačiu paneigia mumyse glūdintį

ALBERTAS VESČIŪNAS — KOMPOZICIJA (Aliejus, 1958)

Viešpaties panašumą. Tačiau šis paneigimas ateina labai nuosekliai. Nuodėmės kelias iš tikro yra kelias į neapykantą. Nusigrįžęs nuo Absoliutinės Būties, nusidėjėlis savaime nusigrįžta ir nuo šios Būties glūdėjimo žmoguje. Nuodėmė nėra tik paneigimas Dievo, kuris yra anapus mūsų. Ji yra ir paneigimas Dievo, kuris yra mumyse. Nusidėjėlis mėgina statyti savą pasaulį ne tik šalia savęs, bet ir savyje. Todėl kelias į Absoliutinę Būtį jo yra paliekamas visur: ir pasaulyje ir savyje. Nuodėmingu savo darbu jis užmuša Dievo pėdsakus visoje kūrinyje. Tada jam gema pasišlykštėjimas, nes pasaulis be Dievo iš tikro yra šlykštus. Bet tuo pačiu darbu jis užmuša Dievo pergyvenimą ir pats savyje. Tada jam gema neapykanta, nes žmogus be Dievo paveikslo iš tikro yra vertas nekęsti. Tačiau kadangi Dievas mumyse yra mūsų ryšys su kitais, tai nusidėjėlis sutrauko šį ryšį, nutolsta nuo savo artimo ir negali jo pakęsti šalia savęs. Artimas jam pasidaro nebe brolis, nebe giminė, turįs tą patį dieviškąjį pagrindą, bet visiškai svetimas, visiškai nepažįstamas, nes stovįs ant visai kitokios būties plotmės, negu nusidėjėlis. Susidūręs tad su kitu žmogumi, nusidėjėlis tuojau įsitraukia į save, užsidaro į savo kiautą, virsta tąja Leibnizo monada, neturinčia jokio lango į tai, kas yra šalia jos. Nešiodamas Viešpaties paveikslą ir jį pergyvendamas ne tik savyje, bet ir kituose, žmogus nuolatos kalba kitam ir klausosi šio kitojo kalbos: toks žmogus būna *dialogiškai*. Pats buvimas drauge yra nuolatinis dviejų būtybių dialogas. Bet šį paveikslą paneigęs, iš dieviškojo bendro pagrindo išsijungęs, žmogus pasidaro nebylus. Jis į kitą neprakalba ir kito kalbos neišgirsta. Jo būtis virsta *monologine*. Toks žmogus kalba tik savyje ir sau. Čia mums darosi aišku, kodėl Raskolnikovas vedė didelius bei ilgus pokalbius pats su savimi, bet nepratardavo nė žodžio į atėjusius jo aplankyti ir jo paguosti savo draugus. O jeigu ir pratardavo, tai jo žodis būdavo

tik atstūmimas. *Nusidėjėlio būtyje žodis nebetenka jungiamosios galios.* Susitepusi būtis trokšta tylos. Nekaltoje būtyje žodis yra vidaus gyvenimo perteikėjas ir buvimo drauge palaikytojas. Nusidėjusioje būtyje žodis virsta kalaviju, kuris kerta ir skiria. Jis vidaus ne tik neatveria, bet atstumiamiuoju savo pobūdžiu jį dar labiau užsklendžia. "Šalin nuo manęs! Aš noriu būti vienas!" — šie Raskolnikovo žodžiai, kuriais jis pavaro savo draugus, yra būdingi kiekvienam nusidėjėliui. Tai nuodėmingos būties žodžiai. Tai žodžiai, kurie nuodėmingą būtį atskiria nuo kitų. Tai belangės monados žodžiai.

Ką tad apreiškia neapykantos nuotaika? Ne ką kitą kaip šią užsisklendusią monologinę būtį. Artimo meilės virtimas artimo neapykanta rodo, kad žmoguje yra įvykęs kažkoks labai gilus lūžis; kad jis yra paneigęs dieviškąjį ryšį su kitais, kad jis yra atsisakęs būti dalyviu aname bendrajame pagrinde, kurį sudaro Dievas mumyse; kad jis yra netekęs vidinio žodžio artimui, būties dialogą paversdamas būties monologu. Nusidėjėlis nekenčia artimo todėl, kad jis yra palikęs vienas su savimi. *Neapykanta yra nuodėmingos vienatvės apraiška.* Kiekvienas susidūrimas su kitais kviečia žmogų atverti save ir būti drauge. Nekaltasis šį kvietimą priima ir atsako meile, savo būtį atskleisdamas ir kitą jon įsileisdamas. Nusidėjėlis atsako į jį neapykanta, dar stipriau save uždarydamas ir kitą nuo savęs pavarydamas. *Neapykanta tad yra nusidėjėlio atsakymas į būties šauksmą būti drauge.* Tai atsakymas veiksingas, tačiau griežtai neigiamas. Neapykanta yra gilaus vienišumo aktas; vienišumo, kilusio iš apsisprendimo eiti keliu atgal, nusigrįžtant nuo visų ir nuo visko, kas tik yra susiję su Absoliutine Būtimi. Ir kai šitas vienišumas keno nors yra sudrumsčiamas, nusidėjėlis atsako neapykanta, vadinasi, paneigimu, atstūmimu ir net sunaikinimu. Jis nori pasilikti vienas, ir neapykantos jausmas jam tarnauja tarsi tvirtovė šiai vienatvei ginti.

Čia mes grįžtame jau prie ankstesnės minties, kad nuodėmė suardo buvimą drauge ir sukelia žmoguje vienatvės ilgesį. *Neapykanta yra paneigto buvimo drauge ženklas.* Todėl jos ryšys su nuodėme darosi esminis. Kur tik esama nuodėmės, ten esama ir neapykantos, ir kur tik esama neapykantos, ten esama ir nuodėmės, net jeigu jos iš viršais ir nebūtų matyti. Nusidėjėlis iš esmės turi nekęsti žmogaus, nes jis nekenčia Dievo, kurio paveikslas žmoguje spindi ir jį laiko. Todėl kiekvienas Dievo priešas yra sykiu ir giliausias žmogaus priešas. Kiekviena kova su Dievu vyksta tikrumoje per kovą su žmogumi ir per jo, kaip asmenybės, sunaikinimą. Šiuo tad atžvilgiu niekados nėra nuodėmės *tiktai* Dievui. Nusidėjęs Dievui, žmogus pradeda nekęsti savo artimo ir tuo pačiu nusideda ir žmogui. Dar daugiau, jis nusideda pačiai žmogiškajai būčiai, nes savo neapykanta paneigia jos bendrumą. Drauge būti, kaip sakėme, yra žmogaus apsprendimas. Tačiau nusidėjėlis pamėgina pasipriešinti šitam apsprendimui ir stengiasi jį sunaikinti. Negalėdamas jo paneigti ontologiškai, jis nori nustumti nuo savęs bent atskirus žmones, reikšdamas jiems gilią neapykantą ir šiuo jausmu atsiskirdamas nuo visų kitų žmogiškųjų būtybių. *Nuodėmė yra neapykantos šaltinis.* Ji neapykantą pagimdo ir ją išmaitina. Nėra mylinčio nusidėjėlio ir negali būti. Šv. Teresė Avilietė velnią yra apibrėžusi trumpais, bet nepaprastai prasmingais žodžiais: "Jis nemyli". Būdamas nusidėjėlis iš esmės, velnias *nemyli* pačia giliausia šio žodžio prasme. Jis iš tikro yra nemylinti būtybė. Ir šiame meilės paneigime kaip tik glūdi pagrindinis jo bruožas. Tačiau šv. Teresės žodžiai tinka ir kiekvienam kitam nusidėjėliui, nes nuodėmės esmė visur yra ta pati. Jeigu kuris nors žygis yra nuodėmė, jis nešasi tą pačią esmę, vistiek ar jis būtų įvykdytas žmogaus ar velnio. O šioje esmėje kaip tik ir glūdi meilės paneigimas. *Nusidėjėlis nemyli.* Jis nemyli Dievo ir todėl nemyli žmogaus. Jis nekenčia Dievo ir todėl nekenčia žmogaus. Jis kovoja su Dievu ir todėl naikina žmogų, kaip apčiupiamiausią Dievo apraišką pasaulyje. Raskolnikovo noras peržengti į napoleonų sritis žmogžudišku veiksmu įgyja šiuo atžvilgiu visai naujos prasmės. Tai buvo meilės paneigimo ženklas. Tai neapykantos mostas, kilęs iš nemylinčios būtybės gelmių, nes nemylinti būtybė visados ir visur yra naikinimo pradas. *Kūrybos pradas yra tiktai meilė.* Paneigusi meilę, kiekviena būtybė virsta naikinamąją jėga. Štai kodėl nuodėmė niekados nieko nestato. Ir štai kodėl Raskolnikovas, suardydamas žmogaus gyvybę, tikėjosi pateksiąs į augštesnio žmogaus buvimą. Neapykanta yra nemylinčios būtybės nuotaika ir tuo pačiu ardomosios galios apraiška. Todėl neapkenčiąs žmogus stovi nuo Dievo kuo toliausiai, nes šiuo savo jausmu jis yra paneigęs savyje Dievo Kūrėjo paveikslą ir prisiėmęs ano pirmykščio ardytojo bei griovėjo panašumą.

Trečiąją nuotaiką, kuri prasiveržia nusidėjėlio būsenoje ir kuri jį lydi visuose jo veiksmuose, galėtume pavadinti *sudužimu.* Tai yra nepaprastai platus jausmas, gal net ištisas jausmų ryšulys, tačiau atremtas į vieną pagrindinį pergyvenimą, kad žmogus nukrito, atsidaužė į kažkokią sieną, išeikvojo savo jėgas ir kad jam dabar nebėra kur toliau eiti. *Tai yra praradimas gairių buvimo kelyje.* Nusigriebęs min-

ties tapti augštesniu žmogumi, Raskolnikovas žiūrėjo į ją, kaip į savo tikslą, ir pamažu į jį kopė. Tačiau kirvio smūgis senutei į galvą, užuot buvęs paskutinis žingsnis į šį tikslą, virto paslydimu ir nukritimu. Siektasis tikslas dingo. Napoleoniška mintis pasirodė verta tik patyčios. Raskolnikovas nukrito ir sudužo. "Augštesnis žmogus", taip aistringai siektas, pasiliko toks pat drebantis padaras, koks buvo ir anksčiau. Šią sudužimo nuotaiką gražiai apibūdina Raskolnikovo tardytojas Porfyrijus, sakydamas: "Pasiryžta ir tarsi nuo kalno nusirista arba nuo bažnyčios bokšto nupulta. Svetimomis kojomis eita daryti nusikaltimo". Šie pastarieji Porfyrijaus žodžiai yra ypatingai prasmingi. *Sudužimo jausmas atskleidžia kad nuodėmė žmogui iš tikro yra nesavas dalykas.* Ją padaręs, žmogus paregi, kad jis ne tik nepasiekė to, ko buvo norėjęs, bet kad nuodėme jis kaip tik sunaikino bet kokią savo viltį aną tikslą pasiekti. Nuodėmingas žygis pasisiūlo žmogui kaip vadovas kelyje į jo pasirinktą tikslą. Tačiau šitą žygį įvykdęs, žmogus pamato, kad jis nuėjo visai priešingu keliu; kad anasai vadovas buvo tik jo klaidintojas; kad nuodėmingas darbas buvo visiškas šuolis į nesavą sritį. Po nuodėmės žmogus iš tikro pasijunta žengęs nesavomis kojomis, todėl ant jų neišsilaiko ir sukrinta. Nuodėmė nubloškia žmogų į jo buvimo dugną. Tada prasideda sudužėlio gyvenimas, lydimas ištisos eilės smulkesnių, bet nė kiek nemažiau prasmingų nuotaikų bei pergyvenimų.

Pirmoje eilėje čia išeina aikštėn *blaškymasis.* Užmušęs senę, Raskolnikovas pradėjo blaškytis ir savo viduje ir viršiniuose savo elgesiuose. Savo viduje jis negalėjo susitelkti, negalėjo suimti savęs į rankas, negalėjo blaiviai mąstyti bei spręsti. Savo viršiniame gyvenime jis elgėsi tarsi būtų pamišęs: klaidžiojo gatvėmis be jokio tikslo, stoviniavo prie žmonių, nakvojo saloje po krūmais, ėjo pas draugus ir vėl grįžo atgal, išvarė savo motiną bei seserį ir savo pažįstamus, paskui pats tuoj šoko iš lovos ir bėgo laukan. Nuodėmė tarsi galingas variklis jį stumdė iš vietos į vietą, tačiau be jokios aiškesnės prasmės. Paviršium žiūrint, Raskolnikovas iš tikro atrodė ligonis: jis karščiavo ir alpo. Bet iš tikro tai nebuvo liga. Tai buvo jo žmogiškojo sudužimo apraiška. Raskolnikovas norėjo būti kitoks: jis norėjo būti žmogus, ne utėlė. Ir kad tai pats sau įrodytų, jis užmušė senę su jos seserimi. Bet, kaip sakėme, kirvio smūgis viską suardė. Raskolnikovas nukrito ir pasijuto sudužęs. Senuoju napoleonišku keliu jis eiti nebegalėjo, nes neturėjo jėgos. Šio kelio beprasmybė jam buvo perdaug aiški, kad jis būtų galėjęs jame ištverti. Bet naujasis kelias jam dar nebuvo atsiskleidęs. Jis dar nebuvo suvokęs tikrosios atsivertimo esmės. Todėl šita tarpinė padėtis, šis pergyvenimas be išeities kaip tik ir vertė Raskolnikovą blaškytis. Bet tai anaiptol nebuvo liga tiesiogine šio žodžio prasme. *Tai buvo žmogiškosios būties pastanga pergalėti neprasmę.* Nors kai kas, net ir pati Raskolnikovo sesuo Dūnia, ir įtarė, kad jis yra pamišęs, bet Razumichinas vaikiška savo įžvalga atspėjo, jog tai anaiptol nėra pamišimas. "Tu nesi pamišęs, — sakė jis pačiam Raskolnikovui. —Galiu prisiekti, tu tikrai nesi pamišęs." Razumichnas jautė, kad Raskolnikovas nešioja savyje kažkokią paslaptį ir kad kaip tik ši paslaptis jį verčia griebtis kartais tiesiog pamišėliškų veiksmų. Žmogus juk negali susitaikyti su begairiu buvimu. Buvimas be tikslo jį dusina ir slėgia. Todėl jis ir pradeda daužytis tarsi sugautas laukinis žvėris, nes visa savo būtimi jis trokšta ištrūkti iš šito jam svetimo narvo. Blaškymasis apreiškia padėties svetimumą ir sykiu žmogaus nesusitaikymą su šia padėtimi. Atsiradęs po nuodėmės, blaškymasis kaip tik parodo, kad nuodėminga būsena žmogiškajai būčiai yra nesava; kad žmogus joje neišsitenka ir su ja nesusitaiko. *Nuodėminga būsena iš tikro yra buvimo narvas,* į kurį žmogus užsidaro savo paties valia. Nenuostabu, kad blaškymasis yra nuolatinis nuodėmės palydovas. Nusigrįžęs nuo Absoliutinės Būties, nusidėjėlis praranda Didžiąją buvimo Gairę ir tuo pačiu pasijunta išduotas visiems buvimo vėjams ir esti jų nešamas be krypties ir be tikslo.

Nusidėjėlio blaškymasis pasidaro juo didesnis, kad jis, karštai trokšdamas pasilikti vienas, vis dėlto *negali* šios vienatvės pasiekti ne tik dėl to, kad jaučia savyje, kaip buvo sakyta, žmonių bei daiktų troškulį, bet ir dėl to, kad jis negali nusikratyti kažkuo, kas glūdi jo viduje ir kas su juo eina visur kartu. Dostojevskis pasakoja, kaip Raskolnikovas, išėjęs iš pamaldų už suvažinėtą Marmeladovą, pasijuto esąs nepaprastai prislėgtas. "Jeigu jam būtų buvę galima šią akimirką kur nueiti ir vienam pasilikti, kad ir visą gyvenimą, jis būtų jautęsis laimingas. Bet pastaruoju metu, nors beveik nuolatos jis būdavo vienas, negalėjo jaustis esąs vienas... Kažkoks sąžinės graužimas pradėjo jį staiga kankinti". Sudužusi žmogiškoji būtis pradėjo atsitiesti ir "reikalavo neatidėliojamo sprendimo". Tačiau paskelbti šį sprendimą reiškė grįžti atgal. O tai nebuvo lengva. Būtis ir nebūtis yra didžiulės jėgos, kurių kiekviena žmogų traukia ir pritraukusios jį stipriai laiko. Ryžtis nuodėmingam žygiui ir jį įvykdyti yra sunku. Tai rodo didelė Raskolnikovo kova su pačiu savimi. Absoliutinės Būties trauka yra tokia stipri, kad reikia gerai įtempti valią, norint nuo jos nusigrįžti. Tačiau padarytą nuodėmingą

darbą paneigti yra dar sunkiau. Nebūties trauka taip pat yra didelė, ir jai nugalėti reikia nemažesnių valios pastangų. Todėl nors Raskolnikovas ir suvokė napoleoniškos savo minties sudužimą, nors jis, pasityčiodamas iš savęs, ir įsakė pats sau: "Nusilenk, drebantis padare, ir nieko nenorėk!", tačiau šį nusilenkimą įvykdyti jis dar nedrįso ir todėl mėgino nuo jo pabėgti. Jis mėgino pabėgti nuo atbudusios savos būties. Bet ji ėjo su juo visur: į užmiestį, į mišką, į smukles. Ir "juo nuošalesnė buvo vieta, juo stipriau jis jautė kažkeno tikrą ir neramų buvimą". Juo labiau jis pasiliko vienas, juo garsiau jam bylojo atsitiesusi sąžinė. Raskolnikovas pasidarė suskilęs. Būties ir nebūties kova užvirė jame, ir jis turėjo ją iškęsti ligi pat jos gelmių, nes žmogaus širdis visados yra Dievo ir velnio grumtynių laukas. Štai kodėl Raskolnikovo blaškymasis pasidarė tiesiog pamišėliškas. Štai kodėl jis negalėjo nustigti namie, o namus palikęs klajojo, kur akys vedė.

Tačiau tai nebuvo naujos *erdvės* ieškojimas. Nusidėjėliui visur yra neramu ir negera. Nuodėmė nėra erdvinis dalykas, todėl erdvę keičiant, negalima pakeisti nuodėmingos būsenos, nors šis erdvės keitimas yra būdingas kiekvienam nusidėjėliui. Kiekvienas nusidėjėlis mėgina pabėgti iš senųjų vietų ir kurtis, kaip Kainas, toliau nuo savo gimtinės. Tačiau šis erdvės pakeitimas čia nieko tikrovėje nepakeičia. Nusidėjėlio blaškymasis giliausia esme yra ne kas kita, kaip ano neatidėliojamo sprendimo ieškojimas. Tai ieškojimas naujo nusistatymo, kuris išvestų žmogiškąją būtį iš jos narvo. Pažadindama norą keisti erdvę, žmogaus sąžinė mėgina tuo būdu paskatinti statomąsias jėgas, kad jos pradėtų veikti ir surastų išeitį iš šio visuotinio sudužimo. Be abejo, teigiamu savo pavidalu ši išeitis ateina paprastai vėliau. Tačiau čia yra reikšmingas ir neigiamas jos pavidalas, kuris nusidėjėlyje pasiskardena nuodėmingo žygio prakeikimu. Savo darbo pasmerkimas yra pirmasis sprendimas, kurį padaro nusidėjėlis, atsimušęs į savo buvimo dugną. Raskolnikovas buvo daug ir ilgai mąstęs apie savo perėjimą į napoleonų karalystę. Jam atrodė, kad reikia tik išdrįsti, ir šis naujas aukštesnis buvimas jam atsivers savaime. Ir jis išdrįso. Jis išdrįso pakelti kirvį ir juo smogti senutei į galvą. Ir iš tikro, šis smūgis jam atvėrė naują buvimą. Jis pasijuto į jį patekęs, jo apsuptas ir perskverbtas. Tačiau kuo Raskolnikovas atsakė į šį savo naują buvimą? Ar džiaugsmu ir pasitenkinimu? Ar pergalės bei laimėjimo jausmu? Anaiptol! Raskolnikovo atsakymas glūdi šiuose jo žodžiuose: "Tegu jį velniai! Tegu jį velniai tą naują gyvenimą! O Viešpatie, kaip tai kvaila!". Prakeikimas ir pasmerkimas yra Raskolnikovo atsakymas į kirvio smūgiu sukurtą naują gyvenimą. Bet tai yra jau pati sudužimo gelmė. Ją pasiekęs, nusidėjėlis nebeturi kur toliau eiti. Ir čia jam atsidaro *galimybė* kopti augštyn. Kol nuodėmingas buvimas yra pergyvenamas teigiamai, kol jame atsidūręs žmogus regi kad ir mažytę vilties kibirkštėlę įvykdyti senąją savo svajonę, tol jis šį buvimą teigia, jame pasilieka ir prisikelti negali. Tiktai tada, kai *viskas* pasirodo kvaila, kai iš nusidėjėlio lūpų savaime prasiveržia prakeiksmo žodžiai savam darbui, tik tada jis gali keltis ir eiti: iš nebūties į būtį, iš buvimo gelmės į jo viršūnę. Šiuo atžvilgiu yra prasmingas K. Jasperso teigimas, kad "savas paskendimas, nors ir patirtas kaip kaltė, yra gilesnė tiesa".[12] Kitaip sakant, *savos būties sudužimas atveria žmogiškosios būties tiesą*. Nors šitas sudužimas ir būtų kaltas, nors jis būtų įvykęs ir savos valios apsisprendimu, vistiek jis savo gelmėse slepia augštesnę tiesą, kuri prasiveržia giliausio atsidaužimo akimirką ir virsta tolimesnio buvimo gaire. Be šitokio sudužimo, be galutinio nepasisekimo *tikras* atsitiesimas nusidėjėliui yra neįmanomas. Todėl Raskolnikovo šūksnį "tegu jį velniai tą naują gyvenimą!" galime laikyti pirmuoju jo atsivertimo ženklu. *Nuodėmingo darbo pasmerkimas yra nauja pradžia.*

Ir vis dėlto ši pradžia nuodėmingoje būsenoje yra dviprasmė. Pasmerkdamas savo žygį, nusidėjėlis gali pradėti kopti augštyn ir pergalėti sudužimo jausmą, bet sykiu jis gali šiam jausmui galutinai pasiduoti, leistis jo nešamas, parbloškiamas be vilties prisikelti. Pirmuoju atveju prakeiksmo šūksnis skamba kaip tolimas išganymo aidas, antruoju atveju kaip galutinio nusiminimo balsas. Pirmuoju atveju prakeiksme girdėti atbundanti viltis, antruoju — prasidedanti neviltis. Patyręs savo esminį nepasisekimą, nusidėjėlis gali grįžti atgal, bet taip pat gali numoti į viską ranka, nusiminti, suabejoti ir pasiduoti naikinančiai nuodėmingo buvimo srovei, kuri pamažu, tarsi vanduo akmenį, žmogiškąją būtį sudilina, sugraužia ir pražudo. Jeigu tad iš nusidėjėlio išsprukęs savo darbo prakeiksmas savo esme ir reiškia šio darbo paneigimą bei galimybę atsitiesti, tai tikrovėje jis nesykį virsta tik gilaus nusiminimo ženklu, kuris apreiškia atsiveriančią pražūtį.

Šio žmogiškosios būties dilimo, šio lėto, bet nuolatinio nykimo nuotaikinė apraiška yra *niūrumas*[13]. Tai savotiška nuotaika, kelta aikštėn jau senųjų krikščionybės dorovininkų, tačiau giliai pergyventa ir aprašyta tiktai naujaisiais laikais, nes niūrumas šalia pasišlykštėjimo yra labiausiai pastebimas mūsų dienų žmogaus pergyvenimas. Kaip pasišlykštėjimas, taip ir niūrumas yra būdinga nuodėmingos būsenos

nuotaika. Nusidėjėlis, atsimušęs į savo dugną, prakeikęs savo darbą ir vis dėlto nepakilęs aukštyn, esti apimamas savotiško jausmo, kurio esmę sudaro graužiąs liūdesys ir nusiminimas. Raskolnikovas, prisipažinęs Soniai užmušęs senę, klajojo be tikslo ir jautė, kad "pastaruoju metu jį užpuolė savotiškas niūrumas. Jis neturėjo savyje nieko ypatingai aštraus ar deginančio. Bet nuo jo dvelkė kažkas pastovaus, amžino; nesuskaitomi metai sklido nuo šio šalto, žudančio niūrumo... Vakaro valandomis pradėjo jį šis jausmas paprastai dar labiau kankinti". Kitoje vietoje Dostojevskis dar aiškiau vaizduoja šią savotišką Raskolnikovo nuotaiką: "Raskolnikovui prasidėjo ypatingas laikas, tarsi rūkas būtų nusileidęs ant jo ir įvyniojęs jį į sunkią vienatvę ir atsiskyrimą". Vadinasi, kažkoks sustingimas ir šaltumas, kažkokia bloga amžinybė, kažkoks sąmonės aptemimas sudaro tikrovines niūrumo žymes. Pasiblaškęs savyje ir iš viršaus, Raskolnikovas pradėjo kiek aprimti, bet sykiu jausti, kad jis pradeda stingti ir šalti, kad kažkas jį pradeda graužti ir dildinti, kad jis esti apsuptas kažkokio neperskverbiamo žudančio rūko. Nuostabu, kad beveik tais pačiais žodžiais niūrumą aprašo ir mūsų dienų žmogaus stebėtojai. Niūrumas, jų pažiūra, "yra neapsakomo tuštumo, dykumo ir bet kokios būties niekingumo jausmas, pilnas pavargusio nieku nesidomėjimo ir viskam abejingumo. Tarsi tylus rūkas, traukdamas viską į buvimo bedugnes, jis sustumia visus daiktus, žmones, o sykiu su jais ir patį Aš į savotišką abejingumą, kuriame viskas paskęsta".[14] Tai būties negalios apraiška. Tai ženklas, kad būtis įra ir dyla ir sykiu neturi jėgų šiam dilimui atsispirti. Nusileidžiančio rūko simbolis čia yra ypač būdingas. Niūrumas tarsi ūkana apgaubia žmogaus būtį ir neatsispiriamai ją visą perskverbia. Jo paliestas nusidėjėlis atsisako ieškoti būdų iškopti iš nuodėmingos būsenos. Jis pasilieka nuodėmėje: ją prakeikia, bet pasilieka ir tuo būdu dar labiau jon nugrimsta, nes "pasilikimas nuodėmėje, — gražiu Kierkegaardo pasakymu, — yra nauja nuodėmė".[15] Štai kodėl krikščionybės dorovininkai niūrumą laikė ir tebelaiko viena iš pagrindinių nuodėmių ir jame regi pavojingiausią žmogaus nuotaiką. Niūrumas, pasak šv. Tomo Akviniečio, sukelia nusidėjėlio dvasioje "veiklos nuobodį — taedium operandi". Niūrus žmogus bjaurisi veikimu, ypatingai jeigu jis liečia dvasinius bei dieviškuosius dalykus. Tačiau be šito veikimo joks prisikėlimas nėra galimas. Šiuo atžvilgiu niūrumas ištinka žmogų tarsi būties stabas. Jis sustingdo dvasines jėgas ir nuodėmę išplečia į visą žmogaus buvimą. Ir pasišlykštėjime, ir neapykantoje, ir blaškymesi nusidėjėlis dar turi kažką, kas jame ginasi nuo nuodėmės, kas mėgina sulaužyti jos sukurtą narvinę būseną. Tuo tarpu niūrume šis kažkas dingsta. Niūrumas tarsi kraujas išnešioja nuodėmę po visą būtį ir visą ją užnuodija. Jis yra nuodėmės išplitimo priemonė ir sykiu jo ženklas. Kai nuodėmė išplinta, kai iš vienkartinio veiksmo ji virsta pastovia *būsena*, tada pasirodo niūrumas, kaip šio pastovumo nuotaikinė apraiška. Todėl *kiekvienas neatgailojąs nusidėjėlis yra niūrus*. Ir priešingai, kiekvienas niūrumas yra nešiojamos neatgailėtos nuodėmės ženklas. "Paniuręs demonas" — šie Lermontovo žodžiai, kuriais jis pradeda žinomą savo poemą "Demoną", tinka ne tik anam pirmykščiam nusidėjėliui, bet ir kiekvienam kitam. Niūrume nuodėmė įgyja ryškų savo pavidalą ir jo bruožų įspaudžia visai nusikaltusiai būčiai. *Nuodėmingai būti reiškia niūriai būti*. Tai yra paskutinė nusidėjėlio nuotaika, pati plačiausia, pavojingiausia ir sykiu ryškiausia. Niūrumas yra tikriausia nuodėmės apraiška.

Nuodėminga būsena, kaip matome, išeina aikštėn visa eile nuotaikų, kurios atskleidžia nuodėmės įtaką žmogiškajai būčiai. Visų pirma nusidėjėlis pasišlykšti savo aplinka; pasišlykšti todėl, kad anas visuotinis būties apgadinimas sunkiu aidu atsiliepia jame pačiame; kad jis pats laisvai šį apgadinimą prisiima ir sąmoningai į jį įsijungia. Paskui nusidėjėlis pradeda nekęsti žmonių, nes savo nuodėme jis paneigia dieviškąjį paveikslą mūsų būtyje ir išsijungia iš šio paveikslo laikomos žmogiškosios bendruomenės. Galop jis pasijunta sudužęs, pradeda blaškytis, mėgina pabėgti pats nuo savęs, prakeikia savo žygį, o nepajėgdamas ar nenorėdamas juo nusikratyti per atgailą, jis pasilieka nuodėmėje, paverčia ją nuolatine savo būsena ir todėl esti apimamas gilaus niūrumo, kuris ėda ir dildo jo būtį. Ši nuotaikų eiga aiškiai rodo, kad nusidėjėlio kelias iš tikro yra kelias į nebūtį. Jeigu nuotaikos, kaip sakėme, yra mūsų būsenos ženklai, tai *nuodėminga būsena yra buvimas pakeliui į niekį*. Jau esame sakę, kad žmogus visados būna *pakeliui*. Būti pakeliui yra žmogaus apsprendimas, kuris nedingsta nė nuodėmės atveju. Ir nusidėjėlis būna pakeliui. Skirtumas tik tas, kad nekaltasis būna pakeliui į Absoliutinę Būtį, o nusidėjėlis — pakeliui į nebūtį. Nuodėminga būsena yra žygiavimas atgal į aną pradinį tašką, iš kurio žmogus Augščiausios Valios žodžiu buvo pašauktas būti. Šis žygiavimas atsiskleidžia visose nusidėjėlio nuotaikose, bet labiausiai jį apreiškia niūrumas, virtęs nuobodžiu žengti Dievo linkme.

---

[10] Der Sinn der Geschichte, 197 p., Tuebingen 150.
[11]. Op. cit. 198 p.

PRANAS NAUJOKAITIS

IŠBĖGO TEN JIEVOS PRIE KELIO

Išbėgo ten jievos prie kelio
Baltesnės už sniegą ir šilką:
Mes patys jievų žieduose
Dainuojame, žydime, šokam,—
Pavasaris mus pabučiavo
Ir saulės gaivus spindulys.

Išsitiesė pradalgės sodrios prie upės,
Kvepėdama džiūsta žolė...
Taip šviesios mūs dienos
Džiaugsme šienapjūtės,
Kai naktis nesutemsta,
Kai skleidžiasi žiedas paparčio širdy...
Pavasaris mus pabučiavo
Ir saulės gaivus spindulys...

Išsiskleidė liepų žiedai,
Medonešin sulėkē bitēs,
Ir dūzgia, ir pluška kvepėjimo šventėj...
Mes patys pakvipom medum ir žiedais...
Simboliką avilio žydi liepų žiedai,
Ją dainuoja širdis
Ir namai...
Medonešin sulėkė bitės,
Simboliką avilio žydi liepų žiedai...

L A P K R I T Y S

Praradimo ugnim dega klevo lapai.
Pilkomis šakomis dainuoja liepos
Rudenio vėjuos
Ir liūdi,
Kad medonešio šventė praėjo
Ir nebegrįš . . .

Pučia vėjas nuo jūros —
Toks tamsus, nusiminęs
Ir pilnas miglų...
Rugsėjo žvaigždes užstoja debesys,
Ir lietus netrukus išplaus
Voratinklių taką,
Kuriuo mūsų žingsniai bus nuskambėję
Ir nebegrįš...

Rytmečio šalnos pabučiuos jurginų žiedus,
Nei astrai nežydės daugiau,
Nei chrizantemos...
Saulė dar juoksis vidudieniais soduose,
Ir žais berželiai
Geltonais spinduliais,
Bet vakaras ateis tamsus ir juodas,
Ir sielvartas
Į širdį nusileis...

Ne vasaros man gaila pievose,
Ne šieno pradalgių,
Ne liepų, ne medaus žieduos,
Tik mėlyno dangaus
Ir tų šviesių erdvių,
Kur laimino mūs taką,
Kur lengvino žingsnius...

(Iš lyrinės poemos "Šviesos Mergaitė" rankraščio).

---

12. Philosophie, 765 p. Heidelberg, 1948.

13. Niūrumas čia suprantamas ta pačia prasme, kurią viduramžio dorovininkai taikē **acedia** nuodēmei ir kurios esmę, pasak šv. Tomo Akviniečio, sudarē liūdesys dēl dvasinio dieviškojo gērio—tristitia de bono spirituali divino. Mūsų laikais šią nuotaiką yra aprašę **religiškai** R. Guardini (Unterscheidung des Christlichen), **filosofiškai** S. Kierkegaard (Entweder-Oder), **literatūriškai** W. Rehm (Experimentum medietatis).

14. Fr. Ruesch: Theologic und Glaube, 1950 m. 1 nr. 25-26 p.

15. Die Krankheit zum Tode, 100 p.

ALBERTAS VESČIŪNAS

JO TAPYBOS IR PIEŠINIŲ PARODŲ EUROPOJE PROGA

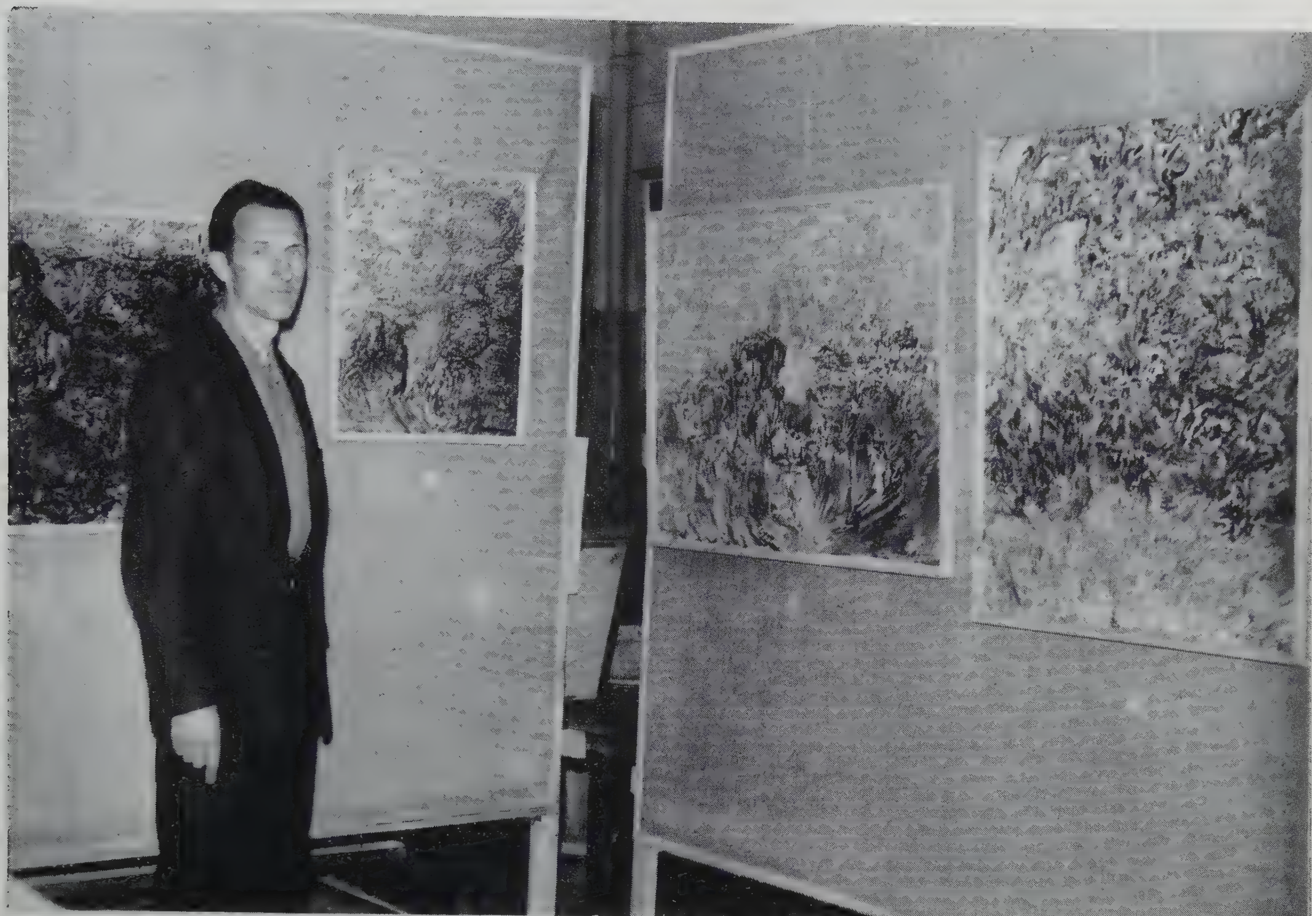
DR. P. REKLAITIS

Lietuvių visuomenei Amerikoje pažįstamas dailininkas Albertas Vesčiūnas iš New Yorko jau antri metai dirba Viduržemio jūros pakrantėje. Šitų pastangų rezultatą sudaro virš 50 aliejaus darbų ir antra tiek didelio formato piešinių. Buvusio Lietuvos Respublikos pasiuntinybės attachēs dail. Antano Liutkaus, iniciatyva šiais metais nuo balandžio 15 d. iki gegužės 15 d. Villefranche-Sur-Mer mieste, Prancūzijoje, "Galerie des Independents" patalpose įvyko pirma didesnė dail. Vesčiūno tapybos darbų paroda. Oficialiu parodos globēju pasirašē M. Francis Palmero, Mentono burmistras ir parlamento atstovas. Antra Vesčiūno paroda buvo suruošta nuo birželio 1 iki birželio 18 dienos Berlyno laisvojoje dalyje Kreuzbergo rotušės rūmuose Mykolo Žilinsko, meno kolekcijonieriaus, rupesčiu ir Berlyno miesto lėšomis. Oficialiais parodos globėjais buvo Kreuzbergo burmistras W. Kressmannas ir miesto tarėjas švietimo ir meno reikalams W. Urbanas. Berlyniečiai, pozityviai nusiteikę jaunų talentų puoselėjimui, suteikė visas sąlygas parodos efektingam pastatymui. Vesčiūno darbai — 38 aliejaus paveikslai ir 15 piešinių — užpildē dvi dideles rotušės sales per du augštus. Įvadinį žodį parodą atidarant pasakē Berlyno XX amžiaus meno galerijos direktorius dr. A. Janasch.

Vesčiūno kūrybos formų kalba, kuria lietuvių dailininkas dabar atsikreipė į Europos meno areną, turi ilgą kovų ir nenuilstamų ieškojimų istoriją sunkioje emigranto buityje.

Albertas Vesčiūnas gimė 1921 m. sausio mėn. 1 d. Pandėlyje, Lietuvoje. Šeimoje pasireiškė meniniai gabumai: dailininkai yra Alberto tėvas ir sesuo. Nuo 1940 metu Vesčiūnas studijavo architektūrą technikos fakultete Kaune. 1944 metų įvykiai jį privertė apleisti tėvynę ir pasitraukti į Vokietiją, kur jis toliau tęsė architektūros studijas Stuttgarto Augštojoje Technikos Mokykloje. 1949m. Vesčiūnas išemigravo į JAV, apsigyvendamas New Yorke. Nepaisydamas sunkių sąlygų, visas jėgas koncentravo meninei kūrybai, aukodamas tam ne tik savo laisvalaikį. Iki 1953 m. Vesčiūnas studijavo New Yorke grafiką pas profesorių Will Barnet, ir jo grafikos darbai buvo išstatyti Art Students League parodose. 1956 m. vienas Vesčiūno piešinys buvo išstatytas Museum of Modern Art — Recent Drawings USA parodoje. Tais pačiais metais eilē Vesčiūno piešinių ir litografijų buvo rodomi šalia kitų lietuvių grafikų Stuttgarte Institut fuer Auslandbeziehungen patalpose nuo kovo 17 iki 25 d. Baltų Draugijos Vokietijoje suruoštų Baltų Kultūros Dienų Stuttgarte programos rēmuose. 1957 m. Vesčiūno tapybos darbas buvo atrinktas ir išstatytas Audubons Artists 15-th Annual Exhibition National Academy Galleries New Yorke parodoje. Į visus šiuos pirmus dailininko pasiekimus buvo dēmesį atkreipusi lietuvių spauda, o Vokietijoje paminējo vokiečių kalba leidžiamas biuletenis "Baltische Gesellschaft in Deutschland — Mitteilungen" (1957 m. Nr. 11-12).

Vesčiūno kūrybos kilmė yra studijinis ir giliai asmeniškas piešinys. Dar būdamas architektūros studentu, Vesčiūnas, pajutęs spontanišką pašaukimą menui, ėmėsi nepaprasta energija paišybos. Jis laikėsi senos tradicinės akademinēs taisyklēs: įsisavinti pasaulį ir jo formas paišyba. Vesčiūnas diena iš dienos piešė iš gamtos ir pagal senųjų meistrų darbus, piešė ir iš fantazijos komponuodamas laisvų figūrų grupes. Visi tie piešiniai, tušu, rašalu, kreida, pieštuku, anglimi rodė labai greitai įsigytą piešiančios rankos apvaldymą ir tikrovēs formų pagavimo sugebėjimą. Tai buvo jo ateičiai lemiamas suvereniškumo jausmas, kurį tada jaunas ir drąsus dailininkas sau nusikariavo paišyboje nepaprastos energijos, pasiryžimo ir, galima sakyti, fanatiško darbo dėka. Bet žiūrint į ankstyvuosius Vesčiūno piešinius, jau matyi jo asmenybei labai specifiškas ir vis didējantis nepasitenkinimas regimąja tikrove ir nuolatinis ieškojimas savo pasaulėjautai atitinkamos forminės išraiškos. Todėl tą sunkiai laimētąjį realybės pasaulį paišyboje jis turėjo apleisti, nes realizmas jam daugiau nieko nesakė, nes jis turėjo eiti savo keliu, tolyn nuo kasdieniškosios optikos. Bet kuriuo keliu eiti? Pats paprasčiausias būdas rasti moderniam

Albertas Vesčiūnas Villefranche, Prancūzijoje savo paveikslų parodoje

dekoratyvizmui ir deklaruoti moderniąją pasaulėžiūrą galėjo būti konvencijonalus kubistinis formų sustilizavimas. Vesčiūnas jį mėgino, bet ir greit šito kelio atsisakė, nes jis buvo nesuderinamas su jo sąžiningumu, su jo gamtos ritmo pojūčiu, priešingu bet kurios rūšies dirbtinumui. Formos turi banguoti, turi suktis, turi spontaniškai plėstis ir skleistis, turi prarasti savo konvencijonalumą, savo regimybę, savo kontūrus, nes jos turi išsakyti daugiau negu mūsų kasdieniškos ir nekasdieniškos definicijos aprėpia.

Jieškodamas savęs ir tobulindamas savo sugebėjimus, menininkas nejučiomis, visiškai pasąmonėje, bet su istorinio proceso būtinumu sukuria visuotinius simbolius, amžiaus dokumentus ir ženklus. Kuo menininko kūryba brandesnė, tuo ryškesni tie ženklai. Regimosios konkretybės išskaidymas į elementarinius kompartimentus yra uždavinys, galima sakyti, aistra visos mūsų moderniojo meno epochos. Vesčiūnas šioje srovėje bus vienas iš radikaliųjų eksponentų ir kaip tik dėl to, kad jis šį uždavinį stengiasi realizuoti pačiu sunkiausiu būdu: jautriai t.y. absoliutiškai neschematiškai, bet suasmenindamas kiekvieną detalę, kiekvieną faktūros trupinį. Visa vaizduojamoji tikrovė šito suasmeninimo pasėkoje nustoja būti tuo kuo buvo, bet subyra į sudedamuosius elementus, tarytum liepsnose sutirpintos ir išgarintos substancijos, nematerialine prasme. Negalima būtų pas Vesčiūno kalbėti apie formų sudaužymą, tiksliau būtų pasakyti: jos vibruodamos išsisklaido per tai įvyksta daiktinio pasaulio transformacija į potencijos apkrautą, bet aktualiai tebeveikiančią dvasią. Jieškančiam paveiksle dalykų atvaizdo Vesčiūno paveikslai gali iš karto pasirodyti lyg apvilią: figūrinė grupė, kuri iš pradžių Vesčiūną labiausiai domino, netenka savo visų anatominių ir plastinių požymių ir apibrėžtinumo; galvų fizijonomika virsta ją apsupančio peisažo neatskiriama dalimi ir sutampa su kosmu; pats peisažas netenka savo botaninių, geologinių ir meteorologinių požymių, virsta kosminiu peisažu. Čia peršasi paralelė su M.K. Čiurlionio kosmine fantazija. Bet Vesčiūnas eina dar toliau, nes jo peisaže veltui jieškosime M. K. Čiurlio-

niui gan būdingų astronominių kompozicijos priemonių. Vis dėlto šitie Vesšiūno peisažai yra tikri peisažai, tolumos vaizdai, ne vidaus struktūros histologija, kaip pvz. pas W. Baumeisterį ar panašius abstraktus. Tai, galima sakyti, "dvasios peisažai", kurių substanciją sudaro intymiškai išsklaidyta gamta. Šitoks antkosminis peisažas gauna mūsų dienoms ypatingą simbolinę prasmę.

Kad kosmas gali be mūsų egzistuoti, yra nenuginčijama teisybė. Bet mes be gamtos egzistuoti negalime, net tapę technikos valdytojais, priklausom nuo joj slypinčių įstatymų. Kosmas nepaliaus egzistavęs, kai žmonija save bus jau susinaikinusi. Taigi, ar sugebės žmogus išsilaikyti? Prieš šį pavojų visa technikos pažanga yra bejėgė. Kiekvienas žmogus yra grasinamas neišvengiamos mirties, ir visa, kas mus baugina, spaudžia ir puola, tėra tik preliūdas į ateinančią mirtį. Mes tuo labiau nežinome, ar žmogus kaip biologinė rūšis galės išsilaikyti. Ar nepasmerkta žmogaus giminė išnykti? Jeigu visos ankstyvesnės gyvybės formos jau išnyko, turėjo ir žmogus išnykti. Tiesa, kosmas be žmogaus yra idėja, prieštaraujanti krikščioniškai pasaulėžiūrai t.y. Apreiškimo eschatologijai, pagal kurią su žmonijos pabaiga baigiasi ir kosmas. Bet iš kitos pusės, mirtis kaip atskiro individo likimas ar visos biologinės rūšies išnykimas visada yra augštesnes Esybės sprendimo pasėka ir nėra absoliutinis galas, bet metamorfozė, būties perkeitimas, materijos grįžimas į dvasią. Apie šias temas mūsų dienų mąstymas vis daugiau sielojasi, nes pasitikėjimas civilizacijos pažanga ir žmonijos laiminga ateitimi, viešpatavęs 19 a., šiandien yra iš pagrindų sukrėstas. Visai nęsąmoningai šitą mūsų laiko situaciją išreiškia mūsų naujoji meno kūryba, kurios linijų ir spalvų kalboje galima, giliau pažiūrėjus, suvokti simbolinę prasmę. Meno funkcija betgi ir šiandien nėra skelbti neviltį. Simbolis kaipo toks jau yra pavojaus ženklas ir gelbsti mus nuo pražūties. Pavojui didėjant, proporcingai auga jėgos jį nuveikti. Meno formų išsisklaidyme gema užuomazgos naujam augimui ir naujoms konsteliacijoms.

Eschatologinės vizijos vaizdą meno istorijoje davė Paskutinio Teismo iliustracijos nuo ankstyvųjų Rytų krikščionių taupių formulavimų iki baroko monumentaliųjų drobių sodrios tapybos. Paskutinį įspūdingiausią sprendimą sukūrė Rubensas savo "Pasmerktųjų kritimu į pragarą", kuriame nesuskaitoma kūnų masė, pagauta kosminės konvulsijos, tirpsta ir žūsta dūmuose, mirksi milionai refleksų liepsnų ir Dangaus šviesoje, kuri ją palydi iš viršaus. Paviršutiniškai žiūrint, šitame paveiksle Rubensas savo technika lyg ir netolimas impresinonizmui, bet atidžiau paanalizavus paaiškėja, koks jis čia didelis abstraktas ir simbolinės prasmės skelbėjas, savo gigantiškąja tapyba visą artumos tikrovę perkeldamas į amžinųjų formų ir substancijų chaosą. To pat tikslo daugiau ar mažiau sąmoningai ir giliai siekė naujoji abstraktinė tapyba ir paišyba. Bet retais atvejais jie pasiekia pilnos eschatologinės rimties ir antkosminio peisažo viršūnę. Didysis Rubenso darbas išspręstas grynai tapybinėmis priemonemis ir jo sukurtas šedevras stovėjo vieniškas jo paties ir jo amžiaus kūryboje.

Vesčiūno darbai iš esmės sprendžiami piešybinėmis priemonėmis ir, kaip esame pažymėję, jo kūrybos kilmė yra piešinys. Per piešinį jis įsisavino regimojo pasaulio formas ir, asmeniškai piešinį valdydamas, jas perkeitė į paslėpto reikšmingumo abstrakciją. Šitokia išasmeniškai atjausto piešinio kilusi abstrakcija yra pilnutinė intymiškoji psichograma. Atidžiai žiūrėdami pastebėsim, kad Vesčiūno piešiniai faktinai nėra "Piešti", bet "rašyti", ir rašyti lengva, jautria virtuozine ranka. Jo piešinio braižas yra smulkus, sykiu nervingas ir sykiu tvirtas, iki kraštutinumo individualizuotas ir neatsitiktinis, bet įprasmintas kiekviename brūkšnio milimetre. Čia peršasi kita didelė epochinė paralelė iš meno istorijos: Utrechto psalmyno iliustracijos apie 830 m. po Kr. Jos rašytos vibruojančia subtilia linija, drebančiu nerimo karštyje raštu. Šie piešiniai yra tiesiogio sielos susijaudinimo išraiška kuri piešiamųjų daiktų kontūrus jautriai suskaldydama, juos išveda iš atskiros būties į visuotinę eschatologinę viziją. Tada, artėjant 1000 m. Kr., žmoniją apėmė eschatologinis drebulys o šiandien, artėjant 2000 m. po. Kr., žmonija pergyvena panašią situaciją ir išreiškia ją analoginiu būdu mene.

Grynojon tapybon Vesčiūnas perėjo labai vėlai, jau Amerikos kontinente, maždaug prieš trejetą metų. Spalva jam tarnauja išryškinimui jo intymiosios piešinio grafologijos. Koloritas yra turtingas niuansais, kurie visumos įspūdį nutolina į kosminį ir antkosminį erdviškumą ir gamtines formas dar stipriau suabstraktina. Vesčiūno tapybos darbus jos faktūros pobūdžio atžvilgiu galima suskirstyti į dvi grupes. Pirmajai grupei priklauso darbai, kuriuose Vesčiūnas stengiasi išlaikyti dažų transparenciją, praskiesdamas dažus aliejaus, terpentino ir varnišo mišiniu, dirbdamas pamažu pagal senųjų meistrų techniką, sluogsniais leisdamas prasišviesti

RUBENS
PRAKEIKTŲJŲ KRITIMAS Į PRAGARĄ
1615 m.

(Miuncheno Senoji Pinakoteka)

švelnių spalvų niuansams ant baltos drobės pagrindo. Antrąją grupę sudaro Vesčiūno paveikslai, pradėti anksčiau minėtu būdu, bet užbaigti spontaniškai metant ant drobės grynas, mažiau niuansuotas spalvas. Tai kai kurių analogijų Van Gogho ar Fauves tapytojų kolorito traktavimui. Reikia pažymėti, kad Van Gogho paveikslų spalvinių dalelyčių vibracija yra gerokai skirtinga, nes turi labai daug grynai dekoratyvinio pastovumo, kur jos tvarkosi kaip magnetiniame lauke paralelinėmis banguotomis linijomis, kai tuo tarpu Vesčiūno spalviniai brūkšniai skleidžiasi irracionaliai ir mistiškai, sugestionuodami nemateriališką tolumą.

Vesčiūno paroda Berlyne susilaukė didelio dėmesio. Berlyno buv. Valstybinis Prūsijos Muziejus įsigijo Vesčiūno vieną piešinį ir įtraukė jį į muziejaus inventorių. Apie Vesčiūno kūrybą parašē visa eilē Berlyno laikraščių. ("Der Tagesspiegel" 1959.VI. 4 d., "Telegraf" 1959. VI. 9 d., "Berliner Morgenpost" 1959. VI. 11 d., "Der Tag" 1959.VI. 17 d., "Kurier" 1959. VI. 19 d.) ir kalbējo Berlyno Sender Freies Berlin radijo siustuvas 1959.VI. 15 ir 21d.

ŠILERIO "DEMETRIJUS"

DR. ALF. ŠEŠPLAUKIS

Minėdami Šilerio 200 metų gimimo sukaktį (XI.10), prisimename ir jo "Demetrijų,"[1] tą paskutinį ir nebaigtą draminį veikalą, kurs liečia ir Lietuvos istoriją.

Vos baigęs "Vilių Telį" 1804 metų pradžioj, Šileris jau tų pat metų kovo 10 d. į savo dienoraštį įsirašė, kad "pasiryžęs imtis Demetrijaus".[2] Ryžtas turėjo būti nemažas, prisimenant rašytojo silpną sveikatą ir tą trumpą laiką, kurs jam bebuvo skirtas gyventi (mirė jau sekančių metų gegužės 9 d.). Veikalas, kurio Šileris dabar ryžosi imtis, buvo iš visai naujos srities — ligi tol, pradedant "Plėšikais" ir einant per "Wallensteiną", "Don Karlos", "Mariją Stuart," "Orleano Mergelę" ir baigiant "Viliu Teliu", siužetus buvo ėmęs iš Vakarų istorijos, dabar gi atsigrįžo į Rytus. Sritis buvo nauja, vakariečių rašytojų tuo metu meniškai mažai teapdirbinėta.[3]

1. Istorinės studijos "Demetrijui"

Tačiau Šileris, kaip žinome ypač iš "Viliaus Telio", kad ir nebuvęs vaizduojamame krašte, iš istorinių ir geografinių studijų sugebėdavo duoti tikro ir gyvo reljefingumo paveikslų. Tad ir "Demetrijui' kurti teko imtis atitinkamų Rusijos ir Lietuvos bei Lenkijos istoriją, geografiją, kultūrą nušviečiančių veikalų.

Jų sąrašą yra paskelbęs K. Goedeke savo istorinėj kritinėj Šilerio raštų laidoj.[4]

Lietuvos ir Lenkijos istorijai pažinti nemaža padėjo D. Bernardo Connoro (O'Connor) "Beschreibung des Koenigreichs Polen und Grossherzogthums Litthauen," išleistas Leipcige 1700. Tas Connor buvo Londono gydytojas ("Medicus in London"), anksčiau buvęs Lenkijos karaliaus Jono III gydytojas, kaip nurodyta veikalo antraštėj. Čia pažymėtina, kad Connor yra davęs smulkų Lenkijos didžiojo seimo (Seim Walny) aprašymą, kuriuo naudojosi ir Šileris, kaip matyti iš paties "Demetrijaus" teksto, kur įdėtas ir lenkiškas seimo pavadinimas, arba iš scenos įrengimo, kur šalia erelio išstatytas ir vytis. Šiam reikalui Šileris galėjęs naudotis ir S.F. Lauterbacho "Polnische Chronik", išleista 1727 m.

Pagrindinis veikalas Rusijos istorijai pažinti buvęs Charles Levesque "Histoire de Russie", kurios nauja laida buvo išleista Hamburge 1800 m. Bet nemažiau jam galėjo pasitarnauti ir G. F. Muellerio "Sammlung russischer Geschichte," išleistas Peterburge 1732-64 m., kurio penktasis tomas skirtas Demetrijui.[5] Šilerio giminaitis Wolzogen, gyvenęs Peterburge, skatinęs jį susipažinti ir su Schloezerio Nestoro veikalu. Minimas ir Adomo Oleariaus garsusis veikalas apie Orientalines keliones, išleistas Schleswige 1647, iš kurio imta nemaža pastabų į Šilerio studijų sąsiuvinį.

Iš visų tų veikalų Šileriui teko ne tik imtis istorinių bei kitokių žinių, bet ir rūpintis susidaryti tikresnį vaizdą apie vieną ar kitą charakterį, dėl kurių būta nevienodų autorių nuomonių.

Su kokiu kruopštumu Šileris ėmėsi šito studijinio pasiruošiamojo darbo, matyti iš jo draugo Koernerio surinktų raštų raštelių, kuriuos iš Goethės ir Šilerio archyvo Veimare yra paskelbęs G. Kettneris.[6]. Šalia dviejų nevisai pilnai atbaigtų veiksmų čia randame plačių apybraižų ir apmatų (23 pusl.), dar platesnį ir išsamesnį scenarijų su pirmo ir antro akto apmatais (83 pusl.), pagaliau studijų sąsiuvinį su vad. Collectanea (60 pusl.), kur randame smulkmeniškų ištraukų ne tik apie Rusijos bei Lietuvos, Lenkijos istoriją ir konstituciją, geografinę kraštų padėtį, bet ir apie žmonių papročius, net priežodžius ir išsireiškimus.

2. Gyvenamojo meto ir aplinkybių poveikis

Imtis "Demetrijaus" Šilerį paskatino tiek vidinis palinkimas panašiom temom, kaip matyti iš Fiesko, Don Karlos, tiek išviršinės aplinkybės, tam tikros to meto sąlygos. Bet uždavinys, kurio Šileris ėmėsi, nebuvo lengvas, atsiradę nenugalimų kliūčių, pagaliau ir liga trukdė. Tik po 1804 m. spalio mėn. vėl iškyla du panašūs planai — "Warbeckas" iš anglų istorijos ir "Demetrijus" iš rusų, Apsisprendžia už "Demetrijų," nes pirmajame veikale vyriausias veikėjas jau iš anksto yra žinomas apgavikas, o antrajame bent į pabaigą tat tepaaiškėja, tad Šileriui jis ir atrodė morališkai "grynesnis".

Pagaliau Veimaro sosto įpėdinio Karolio Friedricho vestuvės su rusų sosto princese Marija Paulovna 1804 m. rugpjūčio mėn. Peter-

burge ir jų grįžimas į Veimarą tų metų lapkrity galutinai apsprendė Šilerį imtis "Demetrijaus".

Tačiau nors Šileris ir tarėsi, kad jo veikalas prisidės prie geresnio abiejų tautų pažinimo, abejotina, ar jo tikslas būtų buvęs pataikavimas Romanovų dinastijai, kaip buvo linkęs manyti net Grillparzeris.[7]

Tolimesnį dramos rašymą Šileriui vėl sutrukdė liga, kurios metu tik mažesnių darbų tegalėjo imtis, pvz. Racine'o "Fedros" vertimo. Tik sekančių 1805 m. vasario mėn. protarpiais karščio kamuojamas — turėjo, kaip rodo naujieji tyrimai, anais laikais nepagydomą diafragmos pūliavimą, kuris pagaliau iššaukė peritonitą — tegalėjo prieiti prie "Demetrijaus". Apskaičiavo, kad tų metų lapkričio mėn. darbą baigs. Tačiau jau gegužės pabaigoj suėmė paskutinieji skausmai ir palaužė likusią energiją. Bet ir iki paskutiniosios minutės vis tebeminėjęs "Demetrijų".

Šileriui mirus, ant jo rašomojo stalo buvo rastas Marfos monologas iš antrojo veiksmo, turbūt, paskutinės eilutės, kurias Šileris iš viso beparašė.

3. *Nebaigto veikalo tęsimas*

Goethė buvo laimingesnis, kai, teparašęs "Fausto" fragmentą, buvo besustojąs, bet, Šilerio skatinamas, veikalą tęsė ir užbaigė. Šileris, nors ir kaip Goethės palaikomas "Demetrijaus" darbe, savo gulbės giesmės nebaigė. Kai kurių literatūros kritikų nuomone, tai turėjęs būti bene stipriausias Šilerio veikalas.

"Demetrijaus" fragmentą pirmą kartą išspausdino Šilerio draugas Koerneris 1815 m. Goethė, netekęs draugo, pats buvo ryžęsis "Demetrijų" tęsti ir užbaigti pagal Šilerio planą. Su Šileriu jie "dažnai apie Demetrijų kalbėdavę pagrindinai". Bet kadangi abu tuo metu buvę fiziškai paliegę, tai Šileris ėmęsis "Fedros" vertimo, o jis — Rameau. Kai Goethe atsigriebęs, "ryžtingai žvalgęsis rimtesnio darbo, ir pirmoji mintis buvo užbaigti Demetrijų".[8] Ten pat Goethė nurodo, kad Šileris mėgdavęs plačiai diskutuoti savo pradėtą viekalą, klausęs kitų nuomonės, neatsisakydavęs keisti savo minties, jei radęs geresnę, vis dar svyruodavęs dėl vieno ar kito charakterio.

Pereitame šimtmetyje pasirodė visas tuzinas Šilerio "Demetrijaus" tęsėjų ir atbaigėjų, tačiau nė vienas jų nepajėgė didžiajam dramaturgui prilygti.[9] Pagaliau nė nežinome galutinės Šilerio veikalo koncepcijos, net nepaisant paliktų apmatų ir planų, nes, kaip minėta, jie buvo keičiami. Pagal Walzelį, gal geriausiai padaręs Martin Greif (1902), duodamas tik Ši-

F. ŠILERIS

KUNIGAIKŠTIS LEONAS SAPIEGA KALBA KROKUVOS SEIME

(Iš Demetrijaus)

Tai štai prie ko priėjom! Ir jei niekas
Teisybės gint nestoja, ginsiu aš.
Aš tos klastos audimą suardysiu
Ir atidengsiu viską, ką žinau.
Garbingas Prime! Ką gi? Ar rimtai
Sutinkate su tuo, ar tik vaidinat?
Lengvai tuo tikite, senatoriai? Karaliau,
Nejau toks silpnas esate! Nežinote, nenorit
Žinot, kad žaislas esate gudraus vaivados
Iš Sendomiro, kurs išstatė carą šį,
Kurio garbėtroška beribė mintimis
Gėrybių pilną Maskvą ima jau?
Nejau turiu jums pasakyt, kad sandora
Tarp jųdviejų jau sutarta ir prisiekta?
Kad jis jauniausią dukrą duoda jam?
Ir taip kilni Respublika aklai
Tur pulti į pavojus šito naujo karo,
Kad tik išaugštintų vaivadą, kad jo dukrą
Tiktai cariene, karaliene padarytų?
Papirko jus visus, nupirko,
Ir seimą nor, gerai žinau, valdyti;
Matau jo milžinišką fakciją
Šioj salėj, ir dar negana, kad jis
Kilmingame seime laimėjo daugumą,
Jis dar trim tūkstančiais arklių atvyko
Į jį ir visą Krokuvą užplūdo
Jis savo leno žmonėmis. Nūn pat
Jie veržte veržias į sales šio namo.
Jie suvaržyt balsavimo mūs laisvę nori...
Bet man nė jokia baimė nepalies drąsios širdies;
Kol kraujas teka mano gyslose,
Tol savo žodžio laisvę ginsiu aš.
Kiekvienas su šita mintim teateinie čionai.
Kol gyvas aš esu, tol nepraeis prieš tiesą, išmintį
Joks nuosprendis.

Vertē A. Tyruolis

lerio fragmentą ir priedo savo paties epilogą Šileriui.

Buvo bandęs net ir Fr. Hebbelis tęsti Šilerio "Demetrijų", bet veikiai pamatė, kad turi atsisakyti, greičiausia dėl veikalo idėjos skirtingumo: Šilerio Demetrijus, kad ir apgaulę pamatęs, eina toliau iki galo, Hebbelio — sustoja, kai klaidą pamato. Tačiau ir Hebbelio veikalas liko fragmente — dėl ligos nebaigtas.

Po Koernerio K. Goedeke išleido Šilerio "Demetrijaus" fragmentą su visais kitais raštais, kuriais naudojosi tęsėjai. Tačiau sutvarkytą medžiagą atspaudė tik Kettneris 1894 m.[10]

4. *Istorinis "Demetrijaus" fonas*

Pirmasis Šilerio "Demetrijaus" planas buvo kitoks, nei jį dabar žinome iš paskelbtojo fragmento. Pirmuoju veiksmu buvo ne Krokuvos seimas su garsiuoju Sapiegos monologu, bet Demetrijaus pasirodymas Sambore, Galicijoj. Sambore turėjo paaiškėti jo kilmė, išlikimas ir iškilimas.

Čia susiduriame su istorija,į kurią stipriai atremtas pats veikalas.[11] Tai istorija laikotarpio po Jono Žiauriojo, mirusio 1584 m., kai jo silpnasveikatis sūnus Feodoras valdžią perdavė savo sesers sūnui Borisui Godunovui, kurs, kaip tariama, nužudęs paskutiniosios Jono žmonos Marfos jauną sūnelį Demetrijų,[12] pats įsisėdo į Maskvos sostą. Bet po kelerių metų paėjo kalba, kad motina vietoj tikrojo vaiko pakišusi kitą ir kad tikrasis sosto įpėdinis Demetrijus esąs gyvas.

Pirmiausia Demetrijus pasirodęs Lietuvos teritorijoj pas kunigaikštį Adomą Višnevieckį, kuriam tarnavęs ir turėjęs jo pasitikėjimą.[13] Vėliau jį pasiėmęs Sendomiro vaivada Mnišekas (Šileris rašo: Meišek, turbūt, gotinės rašybos klaida), sužadėjęs su savo dukterimi Marina ir gavęs lenkų didikų paramą jam sostui atgauti.

Borisas iš savo pusės skelbęs, kad tai pabėgęs vienuolis Griška Otrepievas, ir pats bandė papirkti lenkų didikus, bet nepavyko. Pamatęs neišvengiamą žuvimą, nusinuodija. Demetrijui jau 1605 m. birželio 20 pasiseka įžygiuoti į Maskvą. Marfą, atgabenęs iš vienuolyno, ragino prisipažinti esant jo motina. Užėmęs sostą, 1606 m. gegužės 8 vedė Mariną, bet po devynių dienų kilus maištui dėl jo reformų, buvo minios nugalabytas. Šuiskis, vadovavęs maištui, buvo išrinktas caru, bet jau 1607 m. iškilo naujas Demetrijus (ligi šiol jų priskaitoma net penki). Pagaliau 1613 Maskvos sostą užėmė Mykolas Romanovas, kurio dinastija truko iki 1917 m. revoliucijos.

5. *Istorinių faktų perdirbimas meniškai*

Kaip į šį istorinį rėmą įdėtas Šilerio Demetrijaus paveikslas? Dabar jau nebeabejojama, kad ir pirmasis Demetrijus, kurį Šileris savo dramoj vaizdavo, buvo tikrai apsimetėlis (samozvancas, Pseudodemetrijus). Tačiau Šileris jam įdiegia pasitikėjimo savimi — abejojama, kad tai būtų dėl to meto jėzuitų įtakos — vengdamas prasilenkti su istorikų skelbiamom žiniom, juo labiau, kad šios buvo nevieningos, o Šileriui pradedant darbą, jos krypusios Šilerio naudai.[14]

Antrinis dramos pavadinimas, "Kruvinos vestuvės Maskvoj", leidžia spręsti, kad veikale buvo numatyta didelė katastrofa, tačiau herojus, kaip ir Hebbelio veikale, turėjo išlikti kilnus iki galo, nors ir paaiškėtų, kad jis intrygos auka. Bet dar bedirbant, planas pasikeitė, iš istorinių šaltinių patyrus, kad po pergalės Demetrijus tampa smurtininku. Vis tik pirmojo veiksmo tikslas įdiegti simpatiją herojui, nors tas veiksmas, didingoji seimo scena, sukurtas pagal masės psichologijos dėsnius, susilaukia atoveikio.

Antrajame veiksme Marfa, netikėdama, išgirsta žinią apie žuvusio sūnaus atsiradimą. Net patriarcho Hiobo (Jobo)[15] nusakyti sūnaus žymenys jos pilnai neįtikina. Tačiau, atsimindama Godunovo jai padarytą skriaudą, pripažįsta jį sūnumi. Atskirų seimo didikų, išskyrus Sapiegą, pritarimas ir dabar motinos sutikimas lemia Demetrijui pergalę. Antras veiksmas Šilerio nėra baigtas, trūksta kaikurių scenų, gal net Romanovo įvedimo.[16] Apie tolimesnius veiksmus tegalim spręsti iš likusių studijų, planų.

Trečiajame veiksme Demetrijui pasiduoda priešo generolai, bet, bežygiuojant į Maskvą, paaiškėjo intryga, kurios jis buvo apsuptas. Pašalinęs savo paslapties žinotoją, Demetrijus sako hamletišką monologą: tenka likti caru. Demetrijus įžygiuoja Maskvon tuo metu, kai Boriso kūnas procesijos palydimas laidoti. Liaudis sutinka jį nebyliai, nesveikina

Ketvirtajame veiksme Demetrijaus nuosmūkis: netikęs lenkų elgesys, motinos apleidimas, meilė Godunovo seseriai Aksinijai, dėl ko Marina pastarąją nunuodija. Pats Šuiskis ruošia jau sąmokslą prieš Demetrijų. Bet penktasis veiksmas turi baigtis vestuvėmis. Kai Demetrijus sužino, kad Aksinija mirė, jo skausmas įsiutina Mariną, ir ji pareiškia, kad ji niekad nelaikė jo tikruoju sosto įpėdiniu. Minioj kyla sumišimas, Demetrijus pabėga į Marfos kambarį, kur jį pagaliau užklumpa jo likimas.[17] Toks apytikris būtų turinys pagal Šilerio planą, jei jis būtų buvęs ištesėtas.

6. "Demetrijaus" charakterių apybraižos, idėjos problema

Iš ryškiausiai apibrėžtų charakterių "Demetrijuj" išsiskiria Sapiega ir Marina, kuri laikoma viena geriausiai pasisekusių Šilerio moteriškųjų figūrų: joj atsispindi grožis, aistra, valdžios troškimas.

Šalia karaliaus, kurs tarp dviejų partijų tėra silpnas, didysis Lietuvos kancleris Leonas Sapiega iškyla kaip vienintelis tiesus ir garbingas visame seime, kai drįsta pasipriešinti neteisingam balsavimui ir meta gana pavojingą, net gyvybei, veto. Literatūros istorikas E. Engels pastebi, kad "Demetrijuje" Šileris leidžia Sapiegai pasakyti žodžius, kurie visiškai išreiškia politines Šilerio pažiūras, kuriomis jis stoja prieš diktatūrą, prieš fizinę daugumos pergalę, nes nereta, kad tiesos žinojimą teturi nedaugelis, bet prieš daugumą neatsistengia.[18] Pasakė Sapiega:

Kas gi yra dauguma? Tai tik nežinojimas,
O žinojimą teturi tik nedaugelis.
Valstybė žus, anksčiau ar vėliau,
Kur nežinojimas nuspręs.[19]

Tačiau tiek Sapiega, tiek jo opozicija seime susiduria su likimine tiesa, kuri kiek panėši į Edipo likimą, bet iš tikrųjų yra moderniškai, šių dienų terminu tariant, egzistencialistiškai suprasta idėja.[20] Jeigu seimo dauguma įsitikinus, kad pretendentas neteisėtas, turi jį išsyk atmesti. Prieš tą daugumą ir kovoja Sapiega. Jeigu pretendentas teisėtas, Lietuvos kanclerio Sapiegos taikos sutartis su Maskva yra nulinė pagal Demetrijaus žodžius:

Jei Lenkija nori sutarties su Rusija,
Turi ją daryt su manimi.
Nes aš tesu tikrasis caras,
Jono sūnus ir jo tikrasis įpėdinis

Iš tikrųjų, oficialiai pretendentas ir buvo atmestas, nes tik neoficialiai jam buvo pripažinta pagalba jo siekimams. Iš kitos pusės į Lietuvos Lenkijos sutartį su Maskva nebuvo implikuotas Godunovo-Demetrijaus incidentas, sutartis buvo augšto diplomatiškumo gestas. Kad ir kaip likiminis atvejis dramoje priešinasi ryškesnei idėjai, jos Šileris visiškai nerasti negalėjo ir šiuo atveju: kad ir skilusioj asmenybėje veržimasis į tiesą yra neišblėsęs.[21]

Istorija su netikruoju Demetrijum bus iškrėtus vieną tų savo pokštų, kur ir menininkui maža bepalieka vietos idėjai, kai verčia skaitytis su likimine akligatviška gyvenimo tikrove.

---

1 Iš tikrųjų turėtų būti Dimitras, Šileris pakeitē pagal graikišką Demetrios.

2 Schillers Saemtl. Werke, krit. hist. Ausgabe v. Otto Guentter u. Georg Witkowski, Leipzig 8. Bd. p. 143;

3 Demetrijų jau buvo bandę draminti Lope de Vega, Jean Baptiste Aubry, Kotzebue, po Šilerio novelę rašē P. Merimee.

4 Schillers saemtl. Schriften, krit. hist. Ausgabe, hg. v. K. Goedeke, 15 T.,1. Bd., Stuttgart 1876.

5 Apie Demetrijų istoriniu požiūriu plg. S. M. Solovev, Istoriia Rossii s drevnieišich vremen. St. Petersburg 1894, t.2.: Cambridge modern history, chap. 10, 1907.

5 Schillers Demetrius, nach den Handschriften des Goethe und Shciller—Archivs, hg.v. G. Kettner. Weimar 1894.

7 G. Ketter, op. cit. p. LXIV; ten pat Koerneris Šileriui minējęs, kad šis galētų briliantinį žiedą laimēti, jei Romanovams parodytų galantiškumo, bet Guentter-Witkowski, op.cit., p. 154:Jis (Šileris) pasakęs savo giminaitei, kad jaunojo Romanovo asmeny galētų daug gražaus caro šeimai pasakyti. Bet jau kitą dieną pareiškē: Ne, to nedarysiu, kūryba turi būti švari.

8 Goethes Werke, Sophien-Ausgabe, Bd.16,Weimar 1892, p. 188.

9 Jų sąrašą duoda O. Walzel, Illustre. Gesch. der dt. Lit. Regensburg 1926, p. 969.

10 žr.4.

11 Plg. Th.H.Pantenius, Der falsche Demetrius, Bielefeld u. Leipzig 1904(vietomis nepatikimas, žr. past. 18)

12 Šilerio Studienheft, pas Kettnerį p. 200: Demetrius ein Bastard des Stephen Bathory.

13 Cf. Pantenius, p. 68.

14 Guentter-Witkowski, op. cit., p. 141

15 Šilerio Studienheft p. 228: erster Patriarch von Russland.

16 žr. past 7.

17 Cf. Pantenius, p. 70; taipgi Šilerio Skizzen pas Kettnerį, p. 86-87.

17 E. Engels, Geschichte der dt. Lit., Lpz. 1922, Bd. 1, p. 563. Pantenius klysta sakydamas, kad "didelē dalis lenkų didikų, ypač didysis Lietuvos kancleris Leonas Sapiega karštai stojo už pretendentą". Bet galimas daiktas, kad "kita dalis, kuriai priklausē didysis Lenkijos kancleris Zomoiskis ir kunigaikštis Ostrogiškis, trumpai drūtai jį pavadino sukčium. Dar vienas iš ponų senato posēdy pareiškęs, kad visa ta komedija veikiau priklausanti Terencijui, kaip politiniam sambūviui". Op. cit., p. 70. Klaidinga ir Walzelio žinia, kad seime veto pareiškęs Sendomiro vaivada dēl Demetrijaus — priešingai, jis jį kaip tik palaikē, op. cit., p. 970. Pats Šileris Collectanea, pas Kettnerį, p. 258: Leonas Sapiega iš Lietuvos kaip Lenkų pasiuntinys su Borisu sudarē dvidešimties metų sutartį. Kaip tik jis buvo priešingas Liublino seime(?).

19 Apie Sapiegą daugiau cf. A. Šapoka, Leonas Sapiega kaip Liet. politikas, Židinys 1933, nr. 10.

20 Fr. Schillers Dramen, hg. v. W. Binder, Tuebingen 1950, P. 1327:Paskutinį žodį čia taria ne idēja, bet gyvenimas, kur blogis toks stiprus, kad tiek fiziškai, tiek psichiškai asmenybę sunaikina.

21 Cf. H. Lechner, Grundzuege der Literaturgeschichte, Innsbruck-Wien 1947, p. 168.

KŪRYBOS PASAULY

KNYGOS ir ŽURNALAI

KIPRO BIELINIO ATSIMINIMŲ PIRMAS TOMAS

Gerai, kad garbingi mūsų atgimimo laikų veikėjai rašo atsiminimus ir juos pateikia mūsų visuomenei. Vertingi tokie atsiminimai ypač dviem atžvilgiais; pirma, iš jų galima pasimokyti, kaip ir pačiais sunkiausiais laikais tvirtos valios ir didelio ryžto žmonės sugebėjo kovoti dėl savo tautos geresnio rytojaus; ir antra, tai yra svarbi medžiaga būsimam istorikui, norinčiam geriau pažinti to netolimo, bet labai svarbaus laikotarpio gyvenimą ir žmones. Šiuo pastaruoju atžvilgiu K. Bielinio atsiminimų 1 tomas apima spaudos draudimo laikus, vadinas, maždaug 1865-1904 m. laikotarpį.

Aišku, kad pats K. Bielinis, gimęs 1883 m., ne tik negalėjo vaidinti didesnio vaidmens tuo metu, bet net ir daug ko prisiminti iš tų laikų. Tikrasis to laikotarpio didvyris buvo K. Bielinio tėvas Jurgis Bielinis. Užtat imdamas tuos atsiminimus į ranką norėtum įsivaizduoti, lyg žmogus skaitytum Balio Sruogos dramą "Milžino paunksmė", kurioje veiksmas vyksta Vytauto Didžiojo šešėlyje, pačiam Vytautui tiesiogiai jame nedalyvaujant.

Tačiau tuojau pat reikia pasakyti, kad jei skaitytojas ims šią knygą su tokiu nusiteikimu, jis joje neras to, ką jis tikėjosi rasti. Nebūtų Kipras Bielinis socialistas, jeigu jis tuo keliu būtų nuėjęs. Užtat K. Bielinio atsiminimų pirmas tomas greičiau primena kito buvusio socialisto Mykolo Biržiškos knygą "Anuo metu Viekšniuose ir Šiauliuose" (išleistą 1938 m.), negu Sruogos "Milžino paunksmę." Čia, kaip ir Biržiškos atsiminimuose, jis ras daug pilkų didvyrių, daug gyvenimo smulkmenų, bet neras to didingo Jurgio Bielinio vaizdo, kurį jis buvo susidaręs iš vadovėlių ir legendų.

K. Bielinis yra vienas lietuviškosios socialdemokratijos vadų, prisijungęs prie jos dar savo jaunystės metais ir likęs jai ištikimas ligi šios dienos. Nors jo teoretinis pasiruošimas, kaip matytis ir iš šių atsiminimų, nebuvo didelis, tačiau praktinė socialdemokratinė veikla suformavo labai ryškias jo pažiūras į žmogų ir į gyvenimą. Nuo pat pirmo puslapio junti, kad čia su tavimi kalbasi ne šiaip sau žmogus, kuris stebi gyvenimą ir kritiškai ar ironiškai žiūri į įvairius jo reiškinius bei veikėjus, bet tau kalba aiškiai užangažuotas žmogus, kovotojas dėl savo idėjos, rūpestingai atrenkąs gyvenimo faktus, kurie galėtų pasitarnauti tai idėjai. Žodžiu, jis tave nori įtikinti ir pamokyti.

Vienas pirmųjų K.B. atsiminimų skyrių būdingai pavadintas priešų ir draugų vardu. Priešo ir draugo antitezės K.B. labai griežtai laikosi per visą knygą ir jos priedus. Ką Karolis Marksas aptarė gerokai miglotos klasių kovos dėsniu, tą K. B. išreiškia daug paprastesne ir konkretesne priešo ir draugo formule. Jam ne taip svarbu, kokį kas vaidmenį suvaidino aplamai, bet ar jis buvo šiapus ar anapus barikados. Priešų adresu K.B. nevengia paleisti kartais ir šiurkštokų epitetų, kaip "dvikojis šuo", "žiaurusis ponas", "parazitas", "feodalas" ir t.t. Net jeigu toks žmogus būtų kitų akyse ir baisiai daug nusipelnęs, jis jam tų nuopelnų nenori pripažinti, jeigu tas žmogus nėra atsistojęs draugo pozicijoje. Pavyzdžiui, kalbėdamas apie vysk. M. Valančiaus blaivinimo akciją, K.B. rašo: "Bet kovodamas su sodiečių baudžiauninkų girtybe, Motiejus Valančius neteisingu keliu nuėjo. Jis pirmoj eilėj privalėjo viešai smerkti dvaruose sėdinčius savanaudžius už jų luominį egoizmą, nevaržomai gaminusius alkoholį, demoralizavusius žmones ir naikinusius plačiosioms masėms reikalingus brangius duoninius javus ir maisto produktus" (386p.). Arba kalbėdamas apie Rietavo grafą Irinėjų Oginskį, K.B. nors ir pripažįsta, kad jis turėjo nuopelnų valstiečių gyvenimo pagerinimui, kad jis žvėriškai su žmonėmis nesielgė, bet jis visvien tebuvo balta varna juodų varnų būryje, ir kad "šis tik iš vardo lietuviškas bajoras lietuvių tautai nieko nedavė" (405-406 p.). Žinoma, objektyvus Lietuvos XIX a. istorijos tyrinėtojas nei su vienu tų K.B. teigimų nesutiks.

Bet K.B. žmones ir įvykius matuoja savo socialistiniu mastu ir norėtų, kad Valančius ir Oginskis galvotų socialistiškai, nors tuo metu Lietuvoje dar apie socializmą niekas beveik ir žinote nežinojo.

Antra, jei taip galima pasakyti, K.B. socialistinės filosofijos tezė, tai masės primatas prieš individą. Vienoje savo atsiminimų vietoje jis prisipažįsta: "Man visuomet imponuodavo organizuoti susiklausę ir suderintų veiksmų žmonės, nes tame reiškėsi jų jėga" (204 p.). Bet ir šiuo atveju K.B. aiškiai skiria draugų ir priešų masę. Jam, pavyzdžiui, nepatinka drausmingai žygiuojanti caro kariuomenė Rygos gatvėmis, arba gražiai giedanti minia bažnyčioje. Bet jam baisiai patinka streikuojančių darbininkų minia. Žodžiu, visuomet jis turi atskirą matą draugams ir priešams matuoti. Skaitytojas ir būsimasis istorikas tai turi būtinai turėti galvoje, skaitydamas ir naudodamasis K.B. atiminimais.

Pagaliau, dar viena mintis nejučiomis skverbiasi į galvą, skaitant K.B. atsiminimus. Sakau, nejučiomis, nes K.B. nėra jos griežčiau

formulavęs. K.B., kaip ir kitiems socialistine, arba net ir kokia kita idėja giliai persiėmusiems žmonėms (moderniškai sakant, užsiangažavusiems žmonėms), psichologiškai būdinga tolimo, o ne artimo meilė, meilė tam, ko dar gyvenime nėra, bet kas eventualiai galėtų būti įgyvendinta, jei jų atstovaujama idėja laimėtų. Kadangi kol kas gyvenime jie temato daugiausia savo idėjos priešus, iš čia ir jų aplamai neigiamas nusistatymas esamos padėties ir esamų žmonių atžvilgiu. Ypač jų neapykantos susilaukia visi tie, ant kurių pečių tariamai laikosi esama santvarka. Ir tos kategorijos žmonių sąvoką jie labai išplečia. Šiuo atveju K.Bieliniui ne tik okupacinė rusų valdžia yra "šlykšti" ir šlykštesnės negalima įsivaizduoti, bet ir visa biurokratija, dvasininkai, dvarininkai, kuriuos kažkodėl jis vadina feodalais, lyg, rodos, tas geras ir garbingas žodis būtų kažkoks keiksmažodis. Užkliūva jam ir tie nieku dėti valsčiaus viršaičiai. Tiesa, jis bando juos teisinti netikusios santvarkos sąskaita. "Kuo jie kalti, kad tokios buvo sąlygos ir tokia tvarka, kuo kaltas žmogus, kad jo širdy lindi ambicijos, pasipelnijimo ir įvairių kitokių troškimų kirminas?" (169-170 p.). Idealistai, socialisto nuomone, yra tik tie, kurie pasiryžę sugriauti esamą santvarką. Žinoma, objektyvus ir idėjiškai neužangažuotas žmogus tuojau paklaus: O atsiradę pareigūnų vietose ar jie nesielgtų panašiai, ar ir jų negraužtų ambicijos, pasipelnijimo ir kitokių blogybių kirminas? Ligšiolinė istorinė patirtis rodo, kad, deja, kaip tik panašiai ir atsitinka.

Truputį keistokai skamba kai kurios K.B. atsiminimų vietos, kuriose jis su didžiausia simpatija kalba apie vežiko Tenovskio palšį (182-183 p.), apie gyvulius, varomus iš Skaistkalnės į Rygą (299-300 p.), bei apie N. Lietuvos bekonus, kai tas vietas palygini su neapykanta nors ir caro valdininkams arba nieku dėtiems "feodalams".

Apriorinis nusistatymas, kad tam tikra klasė ar luomas žmonių yra blogas, yra lygiai klaidingas, kaip ir apriorinis nusistatymas, kad tam tikra rasė ar tauta yra bloga. Neapykanta yra pavojingas, nors kartais ir labai efektyvus ginklas. Man atrodo, kad nežiūrint daug gero, ką atnešė žmonijai marksistinis socializmas, vienos blogybės jam negalima dovanoti, tai būtent, kad jis pasėjo nemaža neapykantos sėklos tarp klasių ir tarp žmonių.

Be abejo, spaudos draudimo laikotarpis ir pati caristinė Lietuvos okupacija buvo be galo tamsus ir barbariškas laikotarpis ne tik Lietuvos, bet ir aplamai žmonijos istorijoje. Suprantama, kad iš K.B., kuris pats ir kurio tėvas skaudžiai nuo tos okupacijos kentėjo, sunku laukti jos adresu švelnesnio žodžio. Tačiau būtų taip pat klaidinga manyti, kad tik revoliucininkai sielojosi žmonių gerove, kad valdžiai toji gerovė visiškai nerūpėjo. Man atrodo, pavyzdžiui, vargu galima sutikti su K.B. Stolypino žemės reformos interpretacija, kad tik dėl to, kad obščina, arba bendruomeninis žemės valdymas, atsidavęs socializmu ir kad tik dėl to ji norėta panaikinti, kaip pavojinga "feodalams" (233 p.) Iš tikrųjų Stolypino reforma, turbūt, buvo išaugusi iš naujų kapitalistinio ūkio sąlygų. Jeigu ji būtų pasisekusi, būtų atimtas ginklas iš socialistų ir bolševikų rankų, kurie tik už tai jos taip smarkiai ir neapkentė.

Kalbant aplamai apie K.B. atsiminimų pirmą tomą, reikia pasakyti, kad dabartinis skaitytojas, kaip ir ateities istorikas, juose ras daug įdomios medžiagos spaudos draudimo laikotarpiui pažinti. Jis juose ras nemaža medžiagos ir lietuvių politinės sąmonės gaivalėjimui, ypač socialistinės idėjos plėtrai Lietuvoje. Žinoma, ir šiuo atveju jis galės daugiau pasitikėti pačiais faktais negu iš jų daromomis išvadomis. Pavyzdžiui, pats faktas, kad vysk. M. Valančius patikėjo Jurgiui Bieliniui 3000 rublių knygų platinimui ir spausdinimui Tilžėje yra įdomus (nors ne K.B. pirmą kartą iškeltas), bet jo išvada, kad dėl to reiktų manyti, jog "vyskupo prelatai ir patikimiausi kunigai laikė save lenkais ir prie lietuviško, atseit, pagoniško reikalo nenorėjo prisidėti" (287 p.), vargu yra teisinga. Juk ar tas reikalas jau buvo toks pagoniškas? Vargu taip pat galima sutikti, kad kilus rusų-japonų karui "vienintelė Lietuvos socialistų partija (LSDP) teisingai suprato, kas darytina caro valdžiai įsivėlus į karą" (369 p.).

Pabaigai norėtųsi vieną žodį pasakyti dėl stiliaus ir kalbos. Norėtųsi pareikšti pageidavimą, kad sekančiuose tomuose (2 tomas jau tuoj pasirodo) vietoj dalyvių būtų vartojamas veiksmažodis nors ir netiesioginei kalbai atpasakoti. Dalyvis yra perdaug archajinė forma, ir jos reiktų kur galima vengti.

Lauksime sekančių K. Bielinio atsiminimų tomų. Reikia tikėtis, kad Amerikos Lietuvių Socialdemokratų Sąjungos Literatūros Fondas sugebės ir sekančius tomus taip gražiai ir skoningai išleisti.

Kipras Bielinis. Dienojant; spaudos draudimo laikų atsiminimai, New Yorkas, 1958 m. 464 p.

V. Trumpa

ATSIŲTA PAMINĖTI

LIETUVIŠKASIS LIBERALIZMAS Redegavo **Vytautas Kavolis.** Rašo: **Daniela, Dranga, Girnius, Greimas, Gureckas, Jaks-Tyris, Kaupas, Kavolis, Rastenis, Šilbajoris, Trumpa,** išleido Santaros - Šviesos Federacija Čikaga, 1959. 214 p.

Algimantas Mackus, JO YRA ŽEMĖ. Eilėraščiai, 92 p. Iliustravo Dalia Juknevičiūtė Išleido Santara, spaudė M. Morkūno spaustuvė. Chikaga 1959 m.

Fabijonas Neveravičius, BLAŠKOMOS LIEPSNOS. Istorinis buities romanas, I dalis, 288 p. Nidos Knygų Klubo leidinys Nr. 29, 1959m.

Ignas Šeinius, VYSKUPAS IR VELNIAS, Apysakos. Išleido "Lietuvių Dienų" leidykla, Los Angeles 1959 m. 227 p. Kaina 3 dol.

Vladas Šlaitas, ANT SAULĖGRĄŽOS VAMZDŽIO. Eilėraščiai. Didžiosios Britanijos Lietuvių Sąjungos leidinys. 1959 m. 43 p.

A. Giedrius, PASAKĖČIOS. Dailininkas — V. Simankevičius. Išleido Lietuviškos Knygos Klubas. Chicago, 1959. 175 p. Kaina 2 dol.

Vysk. Vincentas Brizgys: NEGESINKIME AUKURŲ. Spaudė Tėvų Pranciškonų spaustuvė. 1959 m. 212 psl.

MARIJOS ŽEMĖ. Lietuvių poetų Marijos eilių vainikas. Paruošė A. Tyruolis. Saleziečių leidinys nr. 10. 1959 m. 64 p.

Antanas Rukuiža, PROF. POVILAS MATULIONIS. Gyvenimas ir darbai. Lietuvių Profesorių Draugijos Amerikoje leidinys nr. 1. Chicago, 1960 m. 82 p.

Knyga "Selected Lithuanian Stories" jau baigiama spausdinti ir netrukus bus atiduota rišyklai. Tikimasi, kad prenumeratoriai šią knygą gaus pirmoje gruodžio pusėje. (Prasmingiausia dovana saviems ir svetimiems). Knygą redagavo Stepas Zobarskas, įvadą parašė prof. J. Brazaitis. Knygos spausdinama ribotas kiekis, taigi visi, kurie nori ją įsigyti, skatinami užsisakyti, nes tiktai tie knygą tikrai gaus, kurie užsiprenumeruos ne vėliau kaip lapkričio 15 d. šiuo adresu: Stepas Zobarskas, 85-37 87th Street, Woodhaven 21, N. Y. USA. Kaina — 5 dol. Ten pat dar galima įsigyti II-ją papildytą "Lithuanian Folk Tales" laidą, kurios kaina 4.50 dol.

RELIGINIS GYVENIMAS

PROTESTANTŲ BALSAS DĖL ŠVČ. MARIJOS

Vokietijos protestantų žurnalas "Sancta", leidžiamas Drezdene (Vokietijos sovietinėje zonoje) prieš keletą mėnesių paskelbė liuteronų grupės atsišaukimą, kuriame jie kviečia reviduoti evangelikų pažiūras į Švč. Mariją. Šituo atsišaukimu susidomėjo kitų kraštų tikintieji. Atrodo, kad jis žinotinas ir lietuviams. Jį čia paduodame iš prancūzų dvisavaitraščio "Naujojo Žmogaus".

"Mergelės Marijos kultas, kuris yra prasidėjęs pirmajame amžiuje ir ligi mūsų dienų nėra nutrūkęs katalikų Bažnyčioj, gavo galingą impulsą po apsireiškimų Liurde (1858) ir Fatimoj (1917). Šie apsireiškimai susilaukė pasaulinio atgarsio ir savo viršūnę pasiekė Marijos metais, paskelbtais popiežiaus Pijaus XII.

"Liurde, Fatimoj ir kitose Marijos šventovėse nešališka kritika susitiko su antgamtiniais faktais, kurie glaudžiai susiję su Mergele Marija arba per jos apsireiškimus, arba per jos užtarimą prašytomis ir gautomis stebuklingomis malonėmis. Ir šie faktai nesiduoda natūraliai išaiškinami.

"Žinome, arba bent turėtume žinoti, kad Liurdo ir Fatimos išgijimai yra ištiriami mokslišku griežtumu gydytojų ir tai gydytojų, kurie nėra visi katalikai. Be to žinoma, kad katalikų Bažnyčia laukia gana ilgą laiko tarpą, kol išgijimą paskelbia stebuklingu. Ligšiol 1,200 išgijimų, įvykusių Liurde, buvo pripažinti gydytojų moksliškai neišaiškinamais, tačiau katalikų Bažnyčia tėra tik 44 paskelbusi "stebuklingais", nes tik juos ji laiko peržengusius ribas, kurių mokslas niekados nepaveiks. Per 30 metų Liurdą praėjo 11,000 gydytojų. Tie visi gydytojai, nežiūrint jų religijos ir filosofinių pažiūrų, turi laisvą priėjimą į išgijimų konstatavimo biurą. Vieneriais metais Liurdą praėjo 800 gydytojų iš visų pasaulio kraštų ir dalyvavo tikrinime faktų, atrodančių stebuklingais. Taigi, jei koks nors atvejis paskelbiamas stebuklingu, teologiniu atžvilgiu yra didžiausia galima tikrumo garantija.

"Kokia tų stebuklingųjų faktų gilioji prasmė Dievo išganomuose planuose? Atrodo, kad šitais faktais Dievas teikiasi atsakyti sukrečiančiu būdu į moderniškųjų netikėjimą. Kaip pažindamas šiuos faktus geros valios netikintysis gali pasilikt užkietėjęs savo netikėjime? Ar mes, evangeliškieji krikščionys, iš anksto nusistatę, galime praeiti pro šalį tų dalykų, prie jų nesustodami ir rimtai netyrinėdami? Ar panašus elgesys nebūtų nelaimė mums ir ar mes juo neužsitrauktume baisios atsakomybės? Ar krikščionys turi teisę ignoruoti tuos faktus tik dėl vienintelio motyvo, kad jie vyksta katalikų Bažnyčioj, bet ne jo pačio religinėje bendruomenėje? Ar tie neturėtų mus paskatinti Dievo Motiną sugrąžinti į evangeliškąją Bažnyčią?

"Jei Marija prabyla į pasaulį apsireiškimais, tai negali atsitikti kitaip, kaip tik Dievo valia. Ar nebūtų fatališka klaida, jei mes užkimštume ausis ir nekreiptume dėmesio? Ar mes, Vokietijos evangeliškieji krikščionys, ir toliau turime priešintis arba pasilikti abejingi? Ar mes turime leisti tamsybių galybėms juos nugramzdinti į užmaršties bedugnę, arba, priešingai, pasiruošime atverti savo širdis tai galingai šviesai, kurią Dievas uždega mūsų išganymui? Ar tie visi faktai nėra nepaneigiamas liudijimas apie be galo didelį vaidmenį, kokį Marija mūsų dienomis yra paskirta atlikti mūsų labui?

"Aišku, kad šis klausimas yra vertas apsvarstyti. Jis neturi būti atmestas a priori, iš anksto nusistačius ir be rimto patikrinimo tik dėl to, kad jis vyksta katalikų Bažnyčioje. Šitoks elgesys būtų nelaimė mums ir visam pasauliui. Didelė atsakomybė gula ant mūsų. Mūsų pareiga svarstyti tuos daykus, bet ne praeiti pro šalį ir juos apglobti tyla.

"Čia viename, čia kitame krašte iškyla pačios krikščionybės egzistencijos klausimas. Būtų negirdėta atsakomybės stoka ignoruoti Dievo balsą, kuris per Mariją prabyla per katalikų Bažnyčią.

"Kaip ten bebūtų, bet mums nevalia ilgiau tylėti apie tuos dalykus. Juos mums reikia tirti-svarstyti be apriorinio nusistatymo, giliai, neatidėliojant, nes katastorfa visai čia pat (prie mūsų durų). Galimas dalykas, kad atmesdami arba ignoruodami Dievo žodį per Mariją, mes atstumtume ranką, kuri mums tiesia išganymo paskutinę progą.

"Taigi liuteroniškos Bažnyčios vadams ir kitoms krikščioniškoms bendruomenėms atitenka būtina pareiga ištirti-apsvarstyti tuos faktus ir nusistatyti jų atžvilgiu su visu objektyvumu. Ir tai juo labiau, kad Liuteris ir kiti reformacijos autoriai nebuvo Dievo Motinos išmetę iš Bažnyčios, bet tai atsitiko tik po trisdešimties metų karo ir laisvamaniškų filosofų laiku aštuonioliktojo amžiaus vidury. Nužudydami Mergelės kultą evangeliškose širdyse, jie užmušė juose krikščioniško pamaldumo švelniausius jausmus.

"Giedodama "Magnificat", Marija pareiškė, kad visos kartos ją skelbs palaiminta iki amžių pabaigos. Šitą pranašystę mes matome vykstant katalikų Bažnyčioje mūsų nelaimingais laikais labiau negu bet kada, kai tuo tarpu evangeliškoj Bažnyčioj ji tokia visai užmiršta, kad net sunku surasti jos pėdsakų. Ar šitokia tikrovė neuždeda pareigos persvarstyti tuos faktus ir padaryti atitinkamas išvadas? (L'Homme Nouveau, 1959.III.15., Paris) **J. Gr.**

---

* Vašingtone baigta statyti Jungtinių Amerikos Valstybių katalikų tautinė šventovė, skirta Nekaltai Pradėtos Marijos garbei, kuri yra šio krašto globėja. Šventovė yra viena iš didžiausių pasaulyje bažnyčių, pastatyta bendromis aukomis. Tai senovės stilių mišinys. Šventovė konsekruota lapkričio 20 d. didelėmis iškilmėmis. Apeigas atliko Niujorko kardinolas F. Spellmanas, dalyvaujant beveik visiems JAV kardinolams ir vyskupams.

* Popiežius Jonas XXIII lapkričio 16 d. padidino kardinolų kolegiją aštuoniais naujais nariais. Tarp jų yra du amerikiečiai — arkivysk. A. G. Meyer iš Čikagos ir arkivysk. A. Muench, Vatikano nuncijus Vokietijai. Be jų, kardinolais pakelti šie dvasiškiai: arkivysk. P. Marella, nuncijus Prancūzijai, arkivysk. T. Testa, nuncijus Šveicarijai, prel. F. Morano, Šv. Oficijo Kongregacijos pareigūnas, Tėv. A. Larraona (Jėzaus ir Marijos Širdžių Kongregacijos vienuolis), Vienuolių Kongregacijos sekretorius, prel. W. Heard (konvertitas iš protestantizmo), Rotos tribunolo dekanas, Tėv. A. Bea (jėzuitas), žymus mokslininkas — Šv. Rašto specialistas, Biblijos Instituto Romoje profesorius. Dabar yra 79 kardinolai. Paskutinis jų, kard. F. Tedeschini, mirė lapkričio 6 d.

MOKSLAS

LIETUVOS TAUTOTYRININKO SUKAKTIS

DR. J. BALIUI PENKIOSDEŠIMT

Mūsų dienų rūškanose dažnai pamirštame tyliai dirbančiuosius, nes jie paprastai lieka nuokelyje ir nesimaišo dienų grumtynėse. Todė' beveik nepastebėjome šiemet trijų lituanistų profesorių sukaktuvininkų (Pr. Skardžiaus, J. Balio ir V. Maciūno), nors kiekvienas jų į lietuviškąsias dirvas giliai arklą panėręs ir visai eilei savas lituanistines žinas perteikęs. Ir pamiršome juos tie, kurie jiems daug kuo kalti esame... Šiuo kartu sustoju ties vieno jų darbais ir sukaktimi, kai sava spauda beveik jo nepastebėjo, bet paminėjo gana tolimi kaimynai ir kartu labai artimi mūsų draugai suomiai.

Mokslo dienos

Jonas Balys gimė 1909 VII 2 d. Krasnavos viensėdyje, Kupiškio vls, Panevėžio aps. Baigęs Kupiškio vid. mokyklą, 1923 įstojo į Panevėžio mokytojų seminariją ir 1928 ją baigė. Panevėžyje jis susipažino su kraštotyros darbu, kur jau nuo 1920 veikė kraštotyrininkų būrelis, o 1924. III.15 buvo įkurta ir gimtajam kraštui pažinti draugija, kuri sekančiais metais įsteigė ir Panevėžio kraštotyros muziejų. J. Balys kraštotyriniam darbui čia palinko, rinko senienas, užrašinėjo tautosaką ir tautotyros klausimais rašinėjo "Lietuvai" ir kt. 1928 įstojo į Lietuvos univ., humanitarinių mokslų fak., kur studijavo lituanistinius dalykus, reiškėsi stud. neolituanų tarpe, telkė vid. mokyklų moksleivius į Jaunosios Lietuvos būrelius ir 1929-30 redagavo "Jaunąją Lietuvą". Gavęs švietimo m-jos stipendiją, 1930 išvyko į Austriją ir ten etnologiją studijavo Graco ir Vienos univ., parašydamas disertaciją apie šamanizmą (jos santrauka "Eranus" žurnale) pas kultūrinės istorinės etnologijos mokyklos kūrėjus prof. W. Schmidtą (1868 -1954) ir W. Koppersą, ir 1933m. gavo filosofijos daktaro laipsnį.

Po to metus laiko gilino studijas Suomijoje grįžęs į Kauną, J. Balys buvo paskirtas į Lietuvių Tautosakos Komisiją ir 1934-35 mokslo metams išrinktas Vytauto D. univ. humanitarinių mokslų fak. etnikos katedros vyr. asistentu, bet turėjo skirtingų pažiūrų į tautosaką bei jos tyrinėjimą, todėl veikiant visai eilei intrigantų, darbą universitete turėjo apleisti 1935 m. J. Balys buvo paskirtas kuriamojo Lietuvių Tautosakos Archyvo vedėju, arba direktoriumi, kuriam vadovavo iki pasitraukiant nuo bolševikų (1944.VII.1). Išvydinus bolševikus iš Lietuvos, dar 1941 m. buvo išrinktas Lietuvos Mokslų Akademijos nariu korespondentu ir tuojau pat paskirtas jos Etnologijos instituto direktoriumi (vietoje P. Bugailiškio), 1942 išrinktas Vilniaus universiteto docentu ir perėmė tautotyros katedros vadovybę. Tremties metu J. Balys dirbo Vokiečių dainų archyve (Deutsches Volksliedarchiv, Freiburg i Br) 1946-47 Baltų univ. asso. prof., 1948-52 instruktorius Indianos univ., vad. Rytų Europos programoje,vėliau Arktikos institute Vašingtone ir paskutiniu metu slavų ir centrinės Europos skyriuje Kongreso bibliotekoje. Jis buvo išrinktas Tarptautinės liaudies meno ir tautosakos komisijos ir kt. tarptautinių institucijų nariu.

Lietuvių Tautosakos Archyvo kūrėjas

1930 sukurtoji Lietuvos Tautosakos Komisija, susidedanti daugumoje iš literatų ir į tautosaką žvelgianti rusų tautosakos tyrinėtojų akimis, pasuko ne tiek tautosakos rinkimo, jos tyrinėjimo, bet tautosakos stilizavimo linkme. Lygiagrečiai veikė ir komisija tautos melodijoms rinkti. 1935 J. Baliui pavyko įtikinti švietimo m-jos vadovybę, kad reikia sudaryti viena tautosakos darbui įstaiga, ir 1935 m. buvo išleistas Lietuvių Tautosakos Archyvo (LTA) įstatymas; kuriamojo archyvo vedėju buvo paskirtas J. Balys. Ši atskira, jungtinė, tiesiogiai nuo švietimo m-jos priklausanti nauja tautosakos rinkimo ir tyrimo įstaiga paveldėjo ir anų abiejų komisijų rinkinius: 71,824 dainų, 9,023 jų melodijų, 8963 pasakų, 86,754 kitos tautos pasakos, ir viso 176,564 tautosakos užrašų, bet 'neperėmė' jau tautosakos rinkėjų, nes darbas buvo porą metų nutrūkęs ir komisijos su jais nebepalaikė jokio ryšio.

Lietuvių Tautosakos Archyvas mūsuose pradėjo naują tautosakos rinkimo barą: a) jis ješkojo naujų tautosakos rinkėjų, kai ankstyvesnė Lietuvių Tautosakos Komisija tenkinosi tik 'jos ješkančiais'; b) iš rinkėjų reikalavo kiek galint tikslesnių tiek teksto, tiek ir kalbos atžvilgiu užrašų, būtent tautosakos rinkėjai išgirdo, kad daina reikia užrašyti dainuojant, pasaka sekant ir pan. Už gerus užrašus LTA pradėjo mokėti, nors tas atlyginimas buvo labai menkas, tačiau išmokamas, kai L. Tautosakos Komisija šių pažadų niekad vėliau netesėjo; 3) visiems tautosakos rinkėjams siuntinėjo klausimų lapus, "Tautosakos rinkėjo vadovą" (1936, 1940), 1939 suruošė jiems kursus, o atskiriems tautosakos rinkėjams nešykštėdavo pastabų ir atskiruose laiškuose, būtent tautosakos rinkėjas pajuto, kad yra globojamas, jam patariama, bet nepaliekams vienas; 4) iš didesnių ar vietos atžvilgiu svarbesnių tautosakos rinkėjų LTA atsirinko bendradarbius—korespondentus, kuriems LTA siuntinėjo veltui savo leidinius ir teikė, sakyčiau, tam tikrų teisių. Todėl LTA pavyko: a) sudaryti mūsų vidurinėse mokyklose tautosakos rinkėjų būrelius, kuriems paprastai vadovavo lietuvių k. mokytojai; b) susikūrė atskiri tautosakos rinkėjų būreliai tarp pavasarininkų, jaunalietuvių, kurie vėliau išplėsti ir tarp jaunųjų ūkininkų, jų pagalba įvykdant ūkinės tautosakos rinkimo varžybas: c)turint nuolatinių tautosakos rinkėjų, buvo galima skelbti tautosakos rinkimo varžybas, kurios davė daugiau tautosakos užrašų, nei pačių LTA buvo tikėtasi, ir tai buvo padaryta, pažadinus tautosakos rinkėjų savigarbą, ryžtą, bet nesiūlant tik pinigą. Ir taip LTA, J. Baliui vadovaujant, iki 1940.I.1 galo pavyko sutelkti: 150,154 dainas, 15,378 melodijas (8328 užrašus fonografo plokštelėse), 33,844 pasakas, 101,338 liaudies tikėjimus, 241,370 kt. tautosakos užrašų. Okupacijų metais LTA darbas sutriko, o po 1945 m. net ilgą laiką nebuvo tęsiamas, nes dabar (1956) buvę apie 600 tūkstančių tautosakos užrašų vaizdžiai byloja, kokį didelį tautosakos rinkimo darbą atliko LTA 1935-1940 m., kuris 1939 m. buvo įjungtas į A. Smetonos vardo Lituanistikos Institutą ir tautosakos rinkėjams 1939 m. lapkričio mėn. buvo suruošęs trijų dienų kursus, o 1941 m. prijungtas prie Lietuvos Mokslų Akademijos.

Dr. Jonas Balys

Ir kai šiandieną okupuotoje Lietuvoje didžiuojamasi Lietuvos Mokslo Akademijoje esančiais tautosakos rankraščiais, kurie susitelkė 'partijai vadovaujant', bijoma paskelbti jų sutelkimo laiką, nes tada paaiškėtų, kad jie beveik visi užrašyti dar Nepriklausomybės metais, ir didžiausioji dalis LTA metu, vadovaujant J. Baliui: apie 500 tūkstančių įvairių tautosakos užrašų LTA paliko pasitraukdamas 1944 m., kurių per 300 tūkstančiu sutelkta jam LTA vadovaujant. Ir iš šių tikslių, pabrėžiu tikslių, tautosakos užrašų, visais atžvilgiais tinkančių tautotyros reikalams, matyti, kad J. Balys pradėjo mūsuose naują tautosakos rinkimo barą, ir už visai tai jau tenka nulenkti pagarbiai galva.

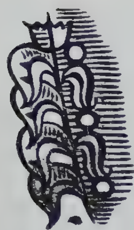
J. Balio vadovaujamas LTA pradėjo ir paruošiamuosius tautosakos tyrimo darbus. Jis sužymėjo rankraštines ir spausdintas pasakas, sakmes ir kitokią pasakojamąją tautosaką pagal Antti Aarne duotuosius katalogizavimo pagrindus, juos lietuviškiems reikalams pritaikydamas ir praplėsdamas. LTA pradėjo ir tautosakos užrašų sistemingą leidimą, kurį nutraukė 1940 m. Lietuvos okupacija. Taip pat LTA leido ir "Tautosakos Darbus", kur spausdino tautosakos studijų, tekstų, jų 1935-40 m. pasirodė septyni tomai. Aplamai, LTA 1935-44 m. buvo tapęs lietuvių tautotyrinių studijų reikšmingu centru, į kurį dažnai kreipdavosi ne tik artimieji kaimynai, bet ir tolimų kraštų atskiri tautosakos tyrinėtojai ar tų kraštų tautotyros įstaigos.

Mūsų tautotyrininkas

Iš lietuvių tautosakos rašė darbų dr. J. Basanavičius ir kt. Labai gerų mūsų tautosakos tyrinėjimų davė A. R. Niemi ir kt. svetimtaučiai. Bet ankstyvieji mūsų tautotyrininkai buvo mėgėjai, jie atėjo ne mokslinės tiesos jieškodami, kiek lietuvių garbei naujos atsparos, naujos stiprybės semdindami, todėl lengvai išklysdavo į lankas (trakologija, etruskologija ir pan.), ir visi jų darbai tesutelkė tautosakinės medžiagos, bet visoks užsispyręs "lietuviui garbės" jieškojimas neleido ramiai pažiūrėti į medžiagą ir nusileisti į tautotyrines gelmes. J. Balys į mūsų tautosakos tyrinėjimus atėjo pasiruošęs ir be romantinės nuotaikos 'surasti lietuviui garbės', bet tautosakoje atskleisti praeitį tokią, kokią ją galima įžvelgti. Ir šis kritiškas žvilgis į mūsų tautosaką pilnai atėjo su tik J. Baliu.

J. Balys tautotyriniais klausimais pradėjo rašinėti, dar Pavenėžio mokytojų seminarijoje būdamas. Iš to meto gana įdomus jo netrumpas darbelis: Senovės lietuvių tikybos klausimu ("Lietuva" 1927 45 nr. 2-5 psl. atkarpa). Čia jis pasisako už stabus, kuriuos lietuviai turėję, ir remiasi kartais nekritiškais šaltiniais (Kyburgu). Tačiau šis, kaip ir kiti, yra būdingas tuo, kad vos 18 metų jaunuolis jau šiuo klausimu yra surinkęs daug spausdintosios medžiagos, ir kartu turiu pastebėti, kad anam metui gana kritiškai daug ką apdorojęs ir turimą medžiagą įžvalgiai siejąs, pvz. stabų ir mūsų kryžių saja. Panašia, dar jaunuoliškai, nors jau daug kritiškiau nagrinėjo stabų klausimą ir kitame, vienus metus jau pastudijavęs, rašinyje: Ar senovės lietuviai turėjo stabų? ("Jaunoji Lietuva" 1929 8-10 nr.). Ir nors šių jaunuoliškų darbų būtų galima neminėti, nes po kelių metų tautotyrinių studijų pats J. Balys lietuvių stabų klausimu pasisakė priešingai, tačiau jie liudija ir praskleidžia, kurie lietuvių tautotyros klausimai jam buvo anuo metu įdomiausi: jie liko dažnai tie patys ir vėliau.

J. Balys mūsų tautotyrai buvo raštingas. Jis ruošė ir išspausdino gausiai tautosakos tekstų atskirais leidiniais ir kita tiek paskelbė apdorojęs įvairiuose kitų leidiniuose ir žurnaluose. Visa toji tautosaka, kurią paruošė spaudai J. Balys, yra pateikta ir atrinkta su didžiu tautotyrininko nusimanymu ir sutvarkyta aiškiu tautosakos mokslo planu, iš kurio galima tuojau jausti didelį sistematiką, kritiškai peržvelgiantį lietuvių tautosakos visumą ir kartu prisisiejantį kaimynus, pasinaudojantį jų pasiektais laimėjimais. Prie tų leidinių ar atskirų darbų pridėtos jo trumpos apžvalgos nėra šiaip sau tik gražiai parašytos, bet ir praskleidžia tautosakon įvyniotas amžių gelmes: jam tautosaka nėra tik literatūrinė apraiška, žmogaus susikurtos tikrovės žaismas, bet ir **to žmogaus, anų dienų žmogaus pasaulio atsklaida.** Iš tokių jo tautosakos užrašų leidimų tenka minėti: Iš Maž. Lietuvos tautosakos 1937, Lietuvių sąmojus 1937, Vilniaus krašto lietuvių tautosaka 1938, Klaipėdiškių lietuvių tautosaka 1940, Lietuvių tautosaka I: Lietuvių liaudies Sakmės I 1940 (šiuo leidiniu pradėjo sistemingą LTA sutelktos rankraštinės tautosakos spausdinimą), Šimtas liaudies baladžių 1941 m, Istoriniai padavimai 1949, Tautosaka apie dangų 1951, Lietuviškos pasakos 1951. Dvasios ir žmonės 1951, Liaudies magija ir medicina 1951 Suvalkiečių vestuvės 1953, plokštelė su paaiškinimų knygele Lithuanian Folk Songs in the United States 1955, Lietuvių mitologiškos sakmės 1956, Užburti lobiai 1957. Ką tik pasirodė stambus veikalas — Lietuvių dainos Amerikoje (1959). Jis davė gausiai artimų šiems leidiniams straipsnių, kur įjungti ištisi ir paprastai tik rankraščiuose tebuvę užrašai, k.a.: Vaire (1935 Perkūnas medžioja velnią, 1936 Gyvi Numirėliai, 1938 Gero ir pikto prado kova lietuvių liaudies tradicijose ir kt.); Židinyje (1938 Lietuvių liaudies baladės; vokiškai: Acta Ethnologica 1938); 1942-1944 apie Gabiją, Rugių bobą ir atskirus papročius (Kūryboje, Žemės Ūkyje, Naujojoje Lietuvoje ir kt.); Gimtajame Krašte (1943 Joninių arba kupoliavimo dainos, Saulinės dainos); Deutsche Volkskunde (Baum und Mensch im litauischen Volksglauben; Litauische Hochzeitsbraeuche (1946 Contributions of Baltic Univ. 9); Pėdsakai (1946 Lietuvių mitologija); Mintis (1946 Tikėjimai apie dangaus skliautą); Scholar (1947 Volkscharakter der Litauer); Die Nachbarn (1948 Die Sagen von den litauischen Feen); Midwest Folklore (1952 Lithuanian Ghost Stories); eilę straipsnių apie Pabaltijo tautų folklorą ir mitologiją Dictionary of Folklore, Mythology and Legend (2 t., New York, Funk und Wagnalls, 1949-50) ir kt. Visuose šiuose straipsniuose lietuvių tautosaką tyrinėjo, o spausdindamas tekstus praskleidė ir daug lietuviš-

VISUOMENINIS GYVENIMAS

MARITAINAS IR KRIKŠČIONIŠKOJI KULTŪRA

Nelengva būti kataliku. Nelengva būti rašytoju. Būti kataliku rašytoju dvigubai nelengva.

Maritainas, "America," 1952.V.24.

Du prieštaringi žurnalai

"Tėvynės Sarge" yra prasmingas skyrius—Ryškieji Veidai. Jame prel. M. Krupavičius 1959 m. 1 (16) nr pateikia pluoštą gražios, pozityvios informacijos apie vieną ryškų krikščionijos veidą—Maritainą:

"Maritainas stambus krikščioniškosios demokratijos teoretikas ir ideologas. Šioj srityj jis gal stambiausias mūsų laikų autoritetas. Liet. krikščioniškoji demokratija nemaža jo raštais yra pasinaudojusi. Už tai jam skolinga pagarbos ir padėkos, kaip ir visa pasaulio katalikija" (81p.).

Iškėlęs didelius katalikiškosios kultūros laimėjimus mūsų šimtmetyje ir suminėjęs eilę tos kultūros atgimimo darbuotojų—Gilsoną, Mauriacą, Dawsoną, Guardinį, Bloy, Peguy, Claudelį, Chestertoną, Papinį, Maunierą —autoriu pastebi:

"Palygindami paminėtų žmonių veiksmus ir nuopelnus katalikiškos kultūros atgimdymo ir iškėlimo darbe, neklysdami galėsime pasakyti, kad Maritaino nuopelnas kalbamajame darbe yra didžiausias. Jo raštais išsiauklėjo ir apsišvietė bei išsiugdė savo pasaulėžiūrą ištisos katalikiškos inteligentijos kartos" (85p.).

Bet štai kontrastas. Romoje leidžiamas pasaulinio garso žurnalas "Civilta Cattolica" (lietuv. — Katalikiškoji Kultūra) kiek anksčiau buvo išėjęs tos kultūros ginti... nuo Maritaino, kurs esąs jos priešas ir ardytojas. Kuriam iš tų dviejų žurnalų tikėti? Savo straipsnyje prel. Krupavičius pagrįstai mano, jog Maritainą lietuvių visuomenei reikalinga geriau pažnti. Šis mano straipsnis ir stengsis skaitytojus daugiau su juo supažindinti. Tam tiksliausias būdas—leisti patiems susidaryti savo nuomonę, pateikiant objektyvų tekstą. "Civilta" straipsnis čia pasitalkintas Maritaino minčiai geriau ir tiksliau įžvelgti. Ar ne tiesa, kad kontrastas visada daro paveikslą ryškesnį?

Maritainui daromi kaltinimai

Pagrindinis Maritaino veikalas apie krikščioniškąją kulūrą — "Humanisme Integral": integralus humanizmas (Paris; Aubier, 1936). Pagrindinė knygos mintis—visas kultūrinis gyvenimas, istorijos bėgyje atsiskyręs nuo Dievo, turi vėl būti iš pagrindų apimtas gaivia evangelijos jėga; turime sukurti žmogaus paveikslą, į kurį vėl būtų integruotas Dievas, drauge darniai inkorporuojant, apvalius nuo

---

kųjų gilmenų, nors juos ir priskyriau prie mūsų tautosakos skelbimo.

J. Balys, yra davęs ir grynų tautosakos studijų. Iš jų dvi yra itin svarbios, kurias kiekvienas pasakų ir baladžių tyrinėtojas pirmiausia susigriebs, kai šiaip tautosakos mėgėjas neturės gal ir kantrybės pavartyti. 1936 jis išspausdino **Lietuvių pasakojamosios tautosakos motyvų katalogą,** kuriame jis davė trumpas lietuvių pasakojamosios tautosakos temų arba motyvų santraukas, pažymėdamas, kurie motyvai mūsuose nutolsta nuo tarptautinių arba nauji (išversta ir angliškai), kartu nurodydamas, kur toji pasaka ar sakmė yra spausdinta ir kuriuose rankraštiniuos užrašuos ji sutinkama. Darbas ne tik apimtimi ir jam atlikti sugaištu laiku didelis, bet nemažesnis ir pasakojamosios tautosakos moksliniu įžvalgumu. Taip pat pažymėtina, kad šis darbas mūsų pasakojamąją tautosaką įvedė į europietiškąjį tautosakos lobyną, į lyginamąsias pasakų ir sakmių studijas. Kartu J. Balys pratęsė sakmėms tą pačią Antti Aarnės sistemą nepertraukiama tįsa ir nebeskaldė, kaip buvo kitų iki šiol daroma. Pradėtąja klasifikacine sistema buvo žymima ir jo skelbiama rankraštinė pasakų ir sakmių medžiaga įvairiuose straipsniuose ir knygoje Lietuvių liaudies sakmės I 1940. Tremties metu dėl susidariusių darbo sąlygų jam teko pereiti prie Stith Thompsono sistemos, kurią jis davė Dvasios ir žmonės (1951) rinkinyje, ypač drauge su Stith Thompsonu paruoštame stambiame veikale **The Oral Tales of India** (1958), taip pat ji vartojama ir kt. vėlesniuose jo darbuose. Antras, nemažesnės reikšmės jo klasifikacinis darbas yra **Lithuanian Narrative Folksongs** 1954, kur pateikė mūsų baladžių angliškas santraukas, spausdintųjų ir rankraštinių JAV surinktų, baladžių nurodas ir jų atitikmenis Europos tautose. Abu šie darbai J. Balį išvedė į didžiųjų Europos tautosakos tyrinėtojų tarpą, ir jais mes pagrįstai galime didžiuotis svetimuose. Labai reikšmingos yra jo dvi tautotyrinės studijos apie mūsų Perkūną ir velnią: Perkūnas lietuvių liaudies tikėjimuose 1957 ir Griaustinis ir velnias Baltoskandijos kraštų tautosakoje, lyginamoji pasakojamosios tautosakos studija, 1939. Prie šių reikia jungti Litauische Hochzeitsbraeuche 1946, Litauische Fastnachsbraeuche (Schweizerisches Archiv f. Volkskunde 1948), Litauische Volksbraeuche) (Folkliv 1948-49), anksčiau kitame skyriuje minėtus darbus apie Gero ir pikto prado kovą (Vaire 1938), Die Sagen von den Litauischen Feen (Die Nachbarn I 1948), Parallels and Differences in Lithuanian and Latvian Mythology (Spiritus et Veritas 1953) ir visa eilė kitų Aiduose, Liet. Enciklopedijoje, Santarvėje ir kt. Tarp pirmosios (skelbiamųjų) ir antrosios (tiriamųjų) yra viena, su labai gerais įvadais ir atrinktais tekstais dviejų dalių knyga **Lietuvių tautosakos skaitymai 1948,** kurios II dalis, nagrinėjanti mūsų žmonių tikėjimus, yra ir plati senojo lietuvių tikėjimo studija, kur išvados padarytos remiantis istorijos šaltinių nuotrupomis ir tautosaka. Aplamai vertinant visus J. Balio tautotyrinius darbus, tenka pabrėžti, kad iš jų byloja gilus lietuvių tautosakos pažinimas, visos išvados paremtos gausia medžiaga ir gana šykštokos, nes jis nesileidžia į prielaidinius svaičiojimus. Taip pat būdinga, kad dauguma jo darbų tiesiogiai liečia sen. lietuvių tikėjimą, taigi jis paliko ištikimas jau anksti pasirinktai pagrindinei temai kuria pradėjome ir jo tautotyrinių darbų apžvalgą. Ir reikia tikėtis, kad J. Balys dar ne visa tais darbais išsakė, kad dar teks mums minėti ir naujus jo darbus, tiek pat giliai praskleidžiančius mūsų tautos senąją kūrybą ir jos žmogaus minčių pasaulį.

A. Mažiulis

prisiplakusių šiukšlių ir įstačius į deramą perspektyvą, istorijoj pasiektą kultūrinę pažangą. Dėl to šitam mūsų pastangų tikslui ir duotas prasmingas **integralaus humanizmo** vardas. Kitais to paties Maritaino žodžiais, antropocentrinį humanizmą ("anthropos"-graikiškai "žmogus"),t. y. kurio centre pastatytas žmogus, turime pakeisti teocentriniu ("theos"—graikiškai "Dievas"), t.y. kurio centre stovi Dievas.

Pažvelkime dabar į sakytame Italijos katalikų žurnale rašančio autoriaus Maritainui metamus kaltinimus (Antonio Messineo, S.J., "L'Umanesmo Integrale", Civilta Cattolica, 1956 m. 3 t., 449-463 pp.). Jų yra penki. Sustoję prie kiekvieno, a) išklausysime kaltinimo, b) paklausime, kiek jis atitinka Maritaino mintims ir c) pažvelgsime į autoriaus argumentus kaltinimui paremti.

Pirmasis kaltinimas: kultūra atskiriama nuo religijos

Maritainas skelbiąs grynai žmogišką kultūros prigimtį; dėl to reikia padaryti išvadą, kad kultūra neturi nieko bendra su religija; o tai sukrečia pačią krikščioniškosios kultūros sąvoką. Štai "Civilta" autoriaus žodžiai:

"Paskelbus grynai žmogišką kultūros prigimtį, negalima iš to nepadaryti išvados, kad kultūra atskiriama nuo religijos ir apreiškimo; tokiu būdu pradeda svyruoti tradicinė krikščioniškosios kultūros sąvoka" (458 p.).

Kiek kaltinimas atitinka Maritaino mintį? Mano manymu, kaltinimas, kad Maritainas atskiria kultūrą nuo religijos, prieštarauja net penkiems esminiams jo minties punktams.

Pirma, Maritainas griežtai pasmerkia antropocentrinį humanizmą, nurodydamas, kad jo tragedija kaip tik ir kyla iš to, jog atsiskyrė nuo Dievo. Antra, jis kaip tik sako, kad mūsų pareiga yra sukurti teocentrinį humanizmą, t.y., kaip pats vardas sako, kurio centre stovėtų Dievas. Trečia, kritikuoja moderniojo meto dualizmą, atskiriantį Dievo dalykus sau, o žemiškuosius sau, kai tikrovėje dieviškieji turėtų iki pat esmės gelmių apimti žemiškuosius. (Šituos tris punktus galime rasti pabrėžtus kone kas kelintas puslapis "Humanisme Integral" veikale). Ketvirta, tvirtina, kad visuomeniniame gyvenime gamtinės dorybės yra vien tada pilnai vaisingos, kai yra gyvybiškai surištos su antgamtinėmis ("Religion et Culture", Paris: Desclée, 1946, 50-51 p.p. "Scholasticism and Politics", London: Bles, 1954, 180-181 p.p.). Penkta, Maritaino įsitikinimu, kiekviena moralinė filosofija, analizuojanti žmogaus veiksmų dorą vien iš prigimties taško, yra nepilna; jokia etika, verta to vardo, negali ignoruoti tokių žmonių giminei ir prigimčiai kapitalinių įvykių, kaip pirmųjų tėvų sutvėrimas malonėje, nupuolimas ir atpirkimas("Science et Sagesse", Paris: Labergerie, 1935, 304 ir sek. pp. Plg. "On the Philosophyy of History", New York: Scribner, 1957, 40 p.).

Be šitų esminių punktų, Maritainas ne vien kad neatskiria kultūros nuo religijos, bet nuolat įsakmiai pabrėžia, kad laikinieji dalykai turi būti subordinuoti amžiniesiems, ir kad be religijos tikra kultūra neįmanoma. Štai vien keli pavyzdžiai, tyčia paimti iš įvairių veikalų:

"Didžiai svarbu suprasti, kad kultūra ir civilizacija... turi būti subordinuotos amžinajam gyvenimui, kaip tarpinis tikslas paskutiniajam. Šito kia subordinacija augštesniam tikslui pakelia pačią kultūros sritį... Kadangi šitas žmogaus tobulėjimo vyksmas (kultūra) nėra vien medžiaginis, bet — ir svarbiausia — dvasinis, yra savaime suprantama, kad religinis elementas jame vaidina pagrindinę rolę" (Religion et Culture", 18 ir 20 pp.).

"Horizontali civilizacijos kryptis, t.y. į autentiškus laikinuosius tikslus, padeda vertikaliai, t.y. sielos gyvenimo krypčiai. Ir priešingai, be sielų žengsmo į jų amžinąjį tikslą, civilizacijos eismas praranda savo dvasinės energijos šaltinį, žmogišką veržlumą ir kūrybinį polėkį" ("The Range of Reason", London: Bles, 1953, 198 p.).

"Tas pirmasis horizontalios krypties veiksmas išsigema į žmogaus sunaikinimą, jei nėra gyvybiškai sujungtas su antruoju, vertikaliu" "Scholasticism and Politics", 8p.).

Kokie Civ. Catolica autoriaus argumentai kaltinimui paremt? Meskime akį į pačią kaltinimo struktūrą. Kaltintojas pateikia faktą ir iš jo padaro išvadą. Faktas—grynai žmogiška kultūros prigimtis ("paskelbus grynai žmogišką kultūros prigimtį"). Išvada — kultūra atskiriama nuo religijos ("negalima iš to nepadaryti išvados, kad kultūra atskiriama nuo religijos"). Išvada, kaip matėme, prieštarauja penkiems esminiams Maritaino filosofijos punktams ir įsakmiems žodžiams. Tai meta stipraus abejojimo šešėlį į faktą, iš kurio padaryta, t.y. kad Maritainas skelbiąs grynai žmogišką kultūros prigimtį. Kuo autorius jį įrodo? Viena vienintele citata iš "Religion et Culture":

"Tikroji religija yra antgamtinė, nužengusi iš dangaus su Tuo, kuris sutvėrė malonę ir tiesą. Ji nėra iš žmogaus, nei iš pasaulio, nei iš civilizacijos, nei iš kultūros, o iš Dievo. Ji peržengia kiekvieną civilizaciją ir kiekvieną kultūrą; yra griežtai universali" (24 p.).

Šitie žodžiai sako, kad tikroji religija savo kilme ir apimtimi nepriklauso nuo civilizacijos ir kultūros: savo kilme — nes kyla iš Dievo, savo apimtimi — nes neapsiriboja viena kuria kultūra ar laiku, bet yra universali, tinkanti kiekvienam žmogui ir kiekvienam metui. Tačiau autorius iš jų išskaito, kad Maritainas skelbia grynai žmogišką kultūros prigimtį. Tai atrodo juo neteisingiau, kadangi tuojau po cituoto teksto kaip tik seka Maritaino žodžiai, jog "religija yra didžiausia civilizacijų ir kultūrų puoselėtoja ir geradarė". Tai išskaitęs, iš to pasidaro išvada, kad kultūra atskiriama nuo religijos. Išvada tarnauja kaip išeities bazė tolimesniems kaltiniams.

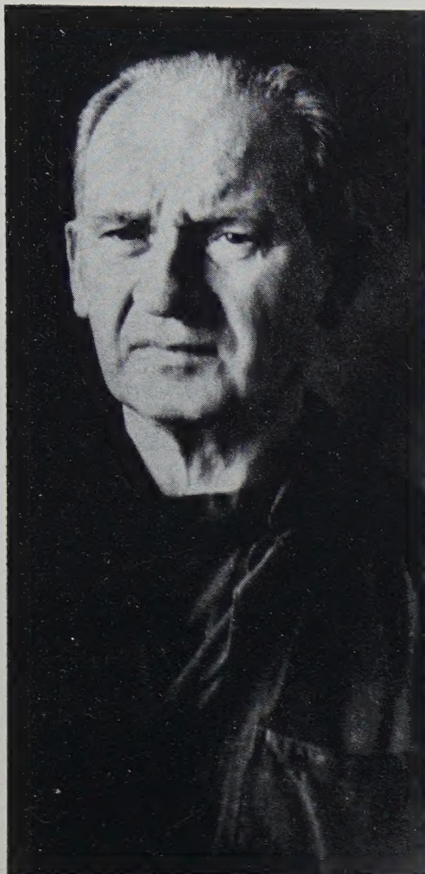
Antrasis kaltinimas: religija neturi jokios įtakos istorijai

"Priėmus religijos atskyrimą nuo kultūros, logiškai seka, kad religija, nebūdama jokios kultūros elementu. visai neveikia istoriją ir neturi jokios tiesioginės įtakos laiko vyksmui" (459 p.).

Ar kaltinimas atitinka Maritaino mintį? Kaip matėme, Maritainas neatskiria religijos nuo kultūros, bet priešingai, tvirtina, kad kultūra turi būti gyvybiškai religijos persunkta;tuo pačiu tai reiškia tvirtinimą, jog religija turi gyvybiškos įtakos laiko ir istorijos vyksmui. Tačiau kaltintojas to nemato. Ir necituoja jokio Maritaino teksto įrodymui. Jo paties žodžiais, šitas kaltinimas yra "logiška išvada" iš praėjusiosios, t.y. kad kultūra atskiriama nuo religijos, kuri jau suponuojama kaip atbaigtas, įrodytas ir priimtas faktas, pristatytas vienu trumpu būtojo laiko žodžiu "priėmus".

Trečiasis kaltinimas: iš krikščionybės ir evangelijos išmetamas lauk jų antgamtinis turinys

"Civilta" autoriaus tvirtinimu, pagal Maritainą "istorinėje plotmėje krikščionybė veikia ne kaip apreikštoji ir prakilni religija; evangelija — ne savo originaliame tyrume kaip žmogui perduotas Dievo žodis, ne malonė ir jos nešamos augštesnės vertybės. Čionai krikščionybė ir evangelija teveikia vien išmetus lauk jų antgamtinį turinį, jas sugamtinus, sulaikinus. Vien šitokioje formoje viena ir kita tegali tapti kultūros elementais ir įeiti komponentais į integralų humanizmą" (459 p.).

Vysk. Pranciškus Ramanauskas, spalio 15 d. miręs Lietuvoje

Velionis, kaip ir kiti Lietuvos vyskupai — Reinys, Matulionis, Borisevičius — yra komunistų žiaurumo aukos. Kritiškiausiu mūsų tautos laikotarpiu, 1946 m., vyskupas Ramanauskas buvo suimtas, kai ėjo iš Telšių katedros po mišių. Kitos suėmimo priežasties nebuvo, kaip tik sukrėsti tikinčiuosius ir paruošti dirvą tautinei bažnyčiai. Vyskupas iki Stalino mirties vargo Sibire. Grįžus jam nebuvo leista eiti pareigų. Gyveno Švėkšnoje.

Vysk. P. Ramanauskas gimė 1893 m. Betygaloje. Kunigu įšventintas 1917 m., dirbo pastoracijoje. Mėgo spaudą. Pats rašė, redagavo... Atidarius Telšiuose kunigų seminariją, paskirtas jos profesoriumi. Vyskupu konsekruotas Kaune 1944 m. ir paskirtas Telšių vysk. V. Borisevičiui padėjėju. Suėmus vysk. V. Borisevičių, velionis rūpinosi jo išvadavimu. Važiavo į Vilnių teirautis, bet ten sužinojo, kad ir jo paties laukia panašus likimas. Vysk. Pranciškus Ramanauskas mirė Telšiuose, ligoninėje. Ten ir palaidotas su iškilmėmis. Čia dedamoje nuotraukoje velionis yra kalinio drabužiuose.

Kiek kaltinimas atitinka tikrovę? Maritainas nuolat pabrėžia **absoliučią ištikimybę** amžiniesiems dalykams, **tyrą** evangelijos spinduliavimą, **pilną** katalikų religijos tiesą. Tebūnie pavyzdžiu kad ir šitas tekstas:

"Mistinis Kristaus Kūnas turi veikti pasaulį visa savo dieviškojo gyvenimo jėga, kuri turi būti perduota žmonėms ir juose išlaikoma pilna ir nesužalota šitomis priemonėmis: visų apreikštųjų tiesų skelbimu, sakramentų pilnuma ir nepažeistos drausmės ryšiais" (On the Philosophy of History", 159 p.).

Kokie kaltinimo argumentai? Ir čia autorius necituoja nė vieno Martaino teksto, bet vėl visa išveda iš kultūros atskyrimo nuo religijos. Va, autoriaus žodžiai:

"Jis (Maritainas) sako, kad į dvasinius ir laikinius dalykus, į religiją ir kultūrą, galima žiūrėti vien kaip į dvi visai skirtingas sferas, nors iš jų mažiau tobula palieka iš esmės subordinuota tobulesniajai. Dėl to augštesniosios įtaka žemesniajai, religijos kultūrai, galima vien religinėms vertybėms nužengus į žmogiškąją ir laikinąją plotmę. Tačiau — turėkim tai gerai omenyje — kad jos taptų kultūros elemetu, turi sulaikėti ir susiskaldyti, prarasdamos savo transcendenciją ir universalumą" (459 p.).

Čia vieta žvilgterti, koks yra kalbamu reikalu Bažnyčios mokslas. Savo enciklikoje "Immortale Dei" Leonas XIII aiškiai ir autoritetingai skiria dvi galias: pasaulinę ir bažnytinę. Viena yra žemiškiems, kita — dieviškiems dalykams; vienos uždavinys rūpintis laikinaisiais reikalais, kitos — amžinaisiais; viena laikinė, kita dvasinė. Ir viena ir kita savo srityje yra augščiausia, abiejų kompetencija apibrėžta tiksliai nustatytomis ribomis pagal kiekvienos prigimtį ir paskirtį.

Vadinasi, dvi aiškiai skirtingos plotmės, dvi viena su kita nesumaišytinos sferos. Tačiau tai nereiškia, kad jos būtų viena nuo kitos izoliuotos. Bažnyčia, yra patys įžanginiai enciklikos žodžiai, nežiūrint to, kad jos sfera yra esmėje skirtinga nuo laikinosios, daro jai gilios ir lemiamos įtakos, kuri ten, kur priimama, sukuria krikščionišką kultūrą.

Enciklikoje tad pabrėžtinai išvardijami dalykai, kurie autoriui nepatinka Maritaine: dvasinės ir laikinės plotmės skirtingumas, pirmosios transcendencija ir sykiu gyvybinė įtaka antrajai. Jei tad, pagal autorių, krikščionybė ir evangelija, nužengdamos į žemiškąją plotmę ir tapdamos kultūros elementais, sulaikėja ir susiskaldo savo antgamtinį turinį, transcendenciją ir universalumą, tai šitas kaltinimas turėtų lygiai kristi ant Leono XIII. Mano nuomone, autorius klaidingai skaito **atskyrimas,** kur Maritainas rašo **skirtingumas.** Iš to, kad vyras nėra žmona, bet nuo jos **skirtingas** dalykas, neseka, kad jis turi **būti nuo** jos **atskirtas,** su ja negyventi. Tarp dviejų skirtingų dalykų gali būti darni jungtis, ką Leonas XIII ir Martainas ir sako apie laikinąją ir amžinąją sferą ir religiją.

(Bus daugiau)

Anicetas Tamašaitis, S.J.

KONKURSAS KANTATAI PARAŠYTI

Pirmosios Dainų Šventės Komitetas ir Lietuvių Muzikos Komisija yra paskelbę konkursą kantatai arba kitokiam tokios pat apimties kūriniui parašyti šiomis sąlygomis:

1. Muzikos kūrinys rašomas paties kompozitoriaus pasirinktu tekstu (pageidaujama patriotinio turinio) mišriam chorui su solistais ir akompaniamentu, išpildant trunkąs 10-15 minučių.

Konkurse dalyvauti kviečiami lietuviai kompozitoriai, bet kiekvieno kompozitoriaus prašome konkurse dalyvauti tik su vienu kūriniu.

2. Ne kompozitoriaus ranka perrašytas rankraštis - klavyras, pasirašytas slapyvardžiu, pristatomas ligi 1959.XII.31 šiuo adresu: Mrs. Alice Stephens, 64 East Van Buren Street, Room 514, Chicago 4, Ill. Atskirame užklijuotame voke pridedamas kompozitoriaus adresas ir slapyvaržio paaiškinimas pavarde.

4.Gautus rankraščius apsvarstys jury komisija, kuri pirmoj eilėj įvertins kūrinių meninį lygį, antroj eilėj — tinkamumą mūsų sąlygoms ir išrinks kūrinį, kuris galės būti išpildomas 1961 m. II Dainų šventėj Čikagoje.

5. Atsižvelgiant į tai, kad atrinktas kūrinys galės būti išpildomas Dainų šventės programoje, pageidaujama akompaniamento, kuris, reikalui esant, galėtų būti atliktas vargonų ir fortepijono arba ir orkestruotas. vokalinės dalies pageidaujama tokios, kad būtų pajėgiama paruošti vidutinio pajėgumo chorams.

6.Jury komisija gali nutarti, kad iš atsiųstųjų neatsiranda atrinktino kūrinio.

7. Atrinktojo kūrinio kompozito-

ĮVYKIAI

* Šį rudenį suėjo 10 metų, kai "Aidai" leidžiami Amerikoje. Lietuviai pranciškonai kultūros žurnalą perėmė iš tremties 1949 m. rudenį. Sukaktį ruošiamasi paminėti specialiu numeriu, o gal ir dviem numeriais.

* Liet. Romos Katalikų Federacijos kongresas lapkričio 27-28 d.d. įvyko Niujorke. Pasižymėjo aktualių klausimų gvildymu ir atstovų bei svečių gausa.

* Spalio 17-18 posėdžiavo Niujorke Vliką sudarančių grupių atstovai. Susirinko 25. Pradžioje padaryta pranešimai iš įvairių veiklos sričių. Kalbėjo dr. A. Trimakas, V. Sidzikauskas, prel. J. Balkūnas, dr. M. Brakas ir kt. Svarstyta finansų padėtis, kultūrinių ryšių užmezgimo su Lietuva ir pasišalinusių politinių grupių grįžimo reikalai. Atsistačius Vykdomajai Tarybai, naują palikta sudaryti Vliko prezidiumui.

* Šiemet suėjo 50 metų, kai leidžiamas dienraštis "Draugas". Sukaktis paminėta padidintu lapkričio 14 d. numeriu ir koncertu. Koncertas suruoštas lapkričio 15 d. Čikagoje. Jo programą išpildė "Čiurlionio" ansamblis.

* Laikraščio "Darbininko" metinis koncertas ruošiamas sausio mėn. 21 d. Niujorke Webster salėje. Dainuos solistai Prudencija Bičkienė ir Arnoldas Vokietaitis.

* Kanados Lietuvių Bendruomenės Krašto Tarybos sesija įvyko Montrealyje lapkričio 28-29 d.d., į kurią suvažiavo visų vietovių atstovai. Suvažiavimas baigtas pasilinksminimu.

---

riui įteikiama 1,000 dol. premija. Premiją skyrė I Dainų Šventės Komitetas ir ji įteikiama II Dainų Šventės metu.

8. Lietuvių muzikos komisijos teisės premijuoto kūrinio atžvilgiu:

a. leidžia premijuoto kūrinio pirmąją laidą.

b. spausdina ar kitaip multiplikuoja premijuoto kūrinio balsus, tą kūrinį rengiant II Dainų Šventei.

c. premijuotas kūrinys niekur negali būti pildomas viešai pirm, negu jis bus išpildytas II Dainų Šventės programoje.

9. Su nepremijuotų kūrinių autoriais tų kūrinių išleidimo ar panaudojimo reikalu galės būti tariamasi atskirai.

10. Jury komisijos sąstatas bus paskelbtas vėliau.

* Kunigų Vienybės Seime Čikagoje kan. J. B. Končius pasiūlė steigti Katalikų Informacijos Centrą Niujorke. Sumanymas priimtas ir jį vykdyti pavesta kan. J. B. Konciui ir vysk. V. Brizgiui.

* Niujorko apylinkės Balfo metinės rinkliavos pirmininku yra gen. konsulas Jonas Budrys, iždininku — Brooklyno Apreiškimo parapijos klebonas kun. N. Pakalnis.

* Lietuvių Rašytojų Draugijos valdyba savo posėdyje svarstė naujo rašytojų almanacho išleidimo klausimą. Prieita nuomonės tokį poezijos, prozos, dramos ir straipsnių rinkinį leisti ir šiam leidiniui paruošti sudaryta redakcinė komisija iš Prano Naujokaičio, Algirdo Landsbergio ir Leonardo Žitkevičiaus.

* Stasius Būdavas išleidžia romaną "Rūsti siena".

* Šį rudenį Čiurlionio galerijoje Čikagoje įvyko grupinė lietuvių dailininkų paroda, kurioje dalyvavo: Jadvyga Paukštienė (20 aliejinių darbų), Povilas Kaupas (10 aliejinių darbų), Bronius Murinas (20 akvarelinių darbų), Eleonora Marčiulionienė (12 keramikos darbų), Aleksandras Marčiulionis (7 skulptūros darbai) ir Balys Milaknis (1 skulptūros darbas) — viso 70 darbų.

* Lapkričio 14 d. Čikagoje Čiurlionio Galerijoje atidaryta dail. Adomo Varno darbų paroda. Iškabinta 45 paveikslai, daugiausia nauji. Paroda atidaryta dailininko 80 metų amžiaus sukakčiai atžymėti.

* Dail. A. Galdiko trys paveikslai, abstraktūs gamtovaizdžiai, lapkričio mėn. išstatyti Feigl galerijoje, Niujorke kolektyvinėje parodoje su kūriniais šių dailininkų: Charles Dugresne, Oskar Kokoschka, Koren der Harootian, Henry Moore, August Rodin.

* Šiemet suėjo 50 metų amžiaus dailininkams Z. Kolbai, P. Augiui ir A. Dargiui.

* Mūsų spaudoje prisiminta aktoriaus Stasio Pilkos 40 metų sceninio darbo sukaktis. Per tą laikotarpį sukaktuvininkas yra vaidinęs, režisavęs, rašęs teatro klausimais, suorganizavęs Lietuvos Teatro muziejų, kūręs eilėraščių. Šiuo metu jis gyvena Čikagoje ir dalyvauja kultūriniame gyvenime. Stasys Pilka yra nuoširdus "Aidų" bendradarbis.

* Dr. Marija Gimbutienė, išvykus į Europą, aplankė Angliją, kur kalbėjo archeologijos temomis, dalyvavo archeologų tarptautiniame suvažiavime Pragoje.

* Spalio 2-17 d.d. Paryžiuje dviejose galerijose vienu laiku vyko dail. Vytauto Kasiulio kūrinių paroda. Aliejinės tapybos darbai buvo išstatyti STIEBEL galerijoje. Pastelinės tapybos ir litografijos kūriniai buvo išstatyti kitoje, LA GRAVURE galerijoje. Parodose išstatyta 23 tapybos darbai, 20 pastelių ir 6 graviūros. Tai davė pilną vaizdą apie paskutiniojo laikotarpio menininko kūrybą. Meno ir kultūros savaitraštis "Arts" dviejuose numeriuose įdėjo dailininko kūrinių reprodukcijų. Žurnalo dailės kritikas R. Moutard-Uldry ypatingai vertino Kasiulio natiurmortus ir pažymėjo, kad jo drobėse žėri gilus ir įvairus koloritas, tuo tarpu kai savo pastelėse, dažnai padarytuose juodame popieriuje, dailininkas išgauna švelnius tonų akordus. Toliau kritikas rašo, kad jo raižiniuose ("Šv. Petras" ir "Sūnus palaidūnas") stilizacija ir spinduliuojanti spalvų jėga primena vitražų meną.

* Čikagoje įsteigtas Lietuviškos Operos Fondas, kurio pirmutinis tikslas išleisti V. K. Banaičio operą "Jūratė ir Kastytis". Fondo pirmininkė Marija Rudienė, vicepirmininkai: inž. J. Jurkūnas, muz. J. Kučiūnas ir dr. V. Tauras, sekretoriai: sol. P. Bičkienė ir Vyt. Radžius, ižd. sol. St. Baras, nariai: A. Stephens, N. Gugienė, Vl. Stropus, Kučiūnienė ir J. Paštukas. Fondo pradžiai sudėta apie 500 dol. Operos autorių anksčiau yra parėmęs Čikagos vyrų choras "Vytis", surinkdamas 600 dol.

* Šį rudenį (spalio 4 d.) pašventinta Čikagoje lietuvių jėzuitų pastatai — vienuolynas ir jaunimui auklėti skirtos patalpos.

* Flamų tapytojo Rubenso paveikslas "Prakeiktųjų kritimas į pragarą", Alte Pinakothek galerijos Miunchene nuosavybė, šiemet buvo nevisai normalaus 53 metų amžiaus Walterio Menzlio iš Konstancos apipiltas ardančia rūgštimi ir sunkiai sužalotas. Dažai suardyti vietomis iki kreidos sluogsnio ir iki 20 cm pločio. Paveikslas yra 288x255 cm dydžio. Šis kūrinys, kurį Rubensas nutapė apie 1615 m. maždaug tuo pačiu laiku kaip ir jo vad. "Mažasis" ir "Didysis Paskutinis Teismas", buvo Miuncheno pinakotekos Rubenso darbų rinkinio pažiba. Padarytoji žala paveikslui apskaičiuojama 800,000 DM ir restauracija truks mažiausiai du metu. Atentatininkas po nusikaltimo kitą dieną pats prisistatė policijai ir buvo uždarytas į nervų kliniką, bet liepos mėnesį teismo medicinos ekspertai jam pripažino pilną atsakomingumą ir teismas jį nubaudė tris metus kalėjimo. (Žr. reprodukciją šio "Aidų" nr. 403 psl.).

"AIDŲ" PREMIJA UŽ LITERATŪRĄ

Mėnesinis kultūros žurnalas "Aidai", leidžiamas pranciškonų, pamečiui skiria po vieną $500.00 premiją už vertinimo komisijos geriausiu pripažintą grožinės literatūros ir mokslo veikalą. Šiuo skelbiama jos taisyklės:

1. 1960 metais penktą kartą premija bus skiriama už grožinę literatūrą: poeziją, noveles, apysakas, romaną ar dramą.
2. Už komisijos geriausiu pripažintą veikalą skiriama premija nebus skaldoma tarp atskirų autorių.
3. Premijos komisija vertins 1958-1959 m. viešumoj pasirodžiusius nepremijuotus grožinės literatūros kūrinius ir tais metais parašytus, bet dėl dabartinių sąlygų negalėjusius būti išspausdintais. Premijos komisijai neatsiųsti kūriniai nebus vertinami.
4. Eilėraščių rinkinys, skiriamas premijai, turi sudaryti nemažiau 32 puslapių knygą, jeigu ji būtų išspausdinta. Novelių ar apysakų rinkinys turi būti nemažiau kaip 100 puslapių dydžio spausdintos knygos.
5. Paskutinė data kūriniams įteikti 1960 metų vasario 1 d. Siųsti "Aidų" redakcijos adresu: Ant. Vaičiulaitis, 4757 East Ave., S.E. Washington 28, D.C.
6. Premijuotą kūrinį, jei jis būtų parinktas iš viešumon dar nepasirodžiusių veikalų, autorius sutinka dalinai ar ištisai spausdinti per "Aidus".
7. Vertinimo komisijos sąstatas bus paskelbtas vėliau.

"AIDŲ" DEŠIMTMETIS AMERIKOJE

Spalio mėnesį suėjo 10 metų, kai leidžiami "Aidai" Amerikoje. Tai didžio dėmesio verta sukaktis lietuvių kultūriniame gyvenime. Pradėjus leisti šį žurnalą Jungtinėse Valstybėse, niekas jam nedrįso pranašauti tokio ilgo amžiaus. Nepalankios kultūriniams užsimojimams emigracinės sąlygos visą laiką grasino "Aidams" mirtimi. Bet bendromis leidėjų, rėmėjų ir skaitytojų pastangomis žurnalas išsilaikė apskritą dešimtmetį ir turi vilties išsilaikyti ateityje. Leidėjai ir redakcija iš savo pusės šią sukaktį paminės specialiu numeriu. Visuomenė yra prašoma ir toliau palaikyti šį žurnalą prenumerata ir aukomis. Sukakties proga mes ypatingai atsišaukiame į tuos skaitytojus, kurie dar nėra atsilyginę prenumeratos mokesčio už 1957-1958 metus. Jiems atkritus, "Aidai" atsidurtų labai sunkioje finansinėje padėtyje. Brangūs Skaitytojai, neprisidėkite prie žurnalo mirties! Šios reikšmingos sukakties proga su naujomis viltimis mes prašome kiekvieną lietuvį "Aidams" pagalbos.

LEIDĖJAI

Redaguoja — Antanas Vaičiulaitis

Redakcijos nariai — Leonardas Andriekus, O.F.M., Juozas Girnius, Alfonsas Nyka-Niliūnas

Meninė priežiūra — Telesforas Valius

Leidžia — Tėvai Pranciškonai

Administracijos adresas — Aidai 680 Bushwick Ave., Brooklyn 21, N. Y.

Dailininko adresas — Telesforas Valius, 84 Pine Crest Rd., Toronto, Ont., Canada

Redakcijos adresas — Antanas Vaičiulaitis, 4757 East Ave., S. E., Washington 28, D. C.

Albertas Vesčiūnas — Mergaitė (litografija)